ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

22-0012_1-88_18b.indd 1 15/09/2017 16:32

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συγγραφέας: **ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΣΠΑ 2007-2013
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

22-0012_1-88_18b.indd 2 15/09/2017 16:32

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

22-0012_1-88_18b.indd 3 15/09/2017 16:32

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ – ΛΥΚΕΙΟΥ

Τόμος 1ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

22-0012_1-88_18b.indd 5 15/09/2017 16:32

Το βιβλίο αυτό είναι συνοψισμένη μορφή του έργου «Γραμματική της αρχαίας ελληνικής» του Μιχ. Χ. Οικονόμου, έκδοσης 1971 του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Η συνόψιση του βιβλίου έγινε με ευθύνη του Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως (ΚΕΜΕ).

22-0012_1-88_18b.indd 6 15/09/2017 16:32

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

(Ανεξάρτητα από το γένος, τον αριθμό και την πτώση της κάθε συντομογραφίας, νοούνται ανάλογα με τα συμφραζόμενα, και τα άλλα γένη, οι πτώσεις και οι αριθμοί, καθώς και τα παράγωγα επιρρήματα).

αδύν(ατο)

αθροιστ(ικό)

αιγυπτ(ιακός)

αιτ-ιατ(ική)

αιτιολογ(ικός)

αι(ώνας)

αμετάβ(ατο)

αναδιπλ(ασιασμός)

αναφορ(ικός)

αντίθ(ετο)

αντων(υμία)

ανώμ(αλο)

αόρ(ιστος)

απαρ-έμφ(ατο)

αποθετ(ικό)

απρόσ(ωπο)

αριθμ-ητ(ικό)

αρ-ιθμ(ός)

αρσ-εν(ικό)

αρχ(αίος)

αρχ(ικός)

ασυναίρ(ετος)

αττ(ικός)

αύξ(ηση)

αφηρημ(ένο)

αφωνόλ(ηκτα)

άχρ(ηστος)

αχώρ(ιστο)

βαρύτ(ονα)

βλ(έπε)

γεν(ική)

γραμμ(ατικός)

22-0012_1-88_18b.indd 5 15/09/2017 16:32

δευτερόκλ(ιτα)

δηλ(αδή)

διαζευκτ(ικός)

διάθ(εση)

δικατάλ(ηκτα)

δοτ(ική)

δυϊκ(ός)

ελλ-ην(ικός)

εμπρόθ(ετος)

ενεργ-ητ(ικός)

ενεστ-ώτ(ας)

ενεστ-ωτ(ικός)

εν-ικ(ός)

ενν(οεῖται)

ενρινόλ(ηκτα)

επίθ(ετο)

επιθ(ετικός)

επίρρ(ημα)

επιρρ(ηματικός)

επιφων(ήματα)

επιφωνηματ(ικός)

ευκτ(ική)

εύχρ(ηστος)

θ(έμα)

θέμ(ατος)

θεματ(ικό)

θετ(ικός)

θηλ(υκό)

ιστ(ορικοί)

ιων(ικό)

κ(αι) α(κόλουθα) [ύστερα από αριθμό]

κ(αι) ά(λλα)

κ(αι) α(λλού)

κ(αι) ε(ξής)

κ(αι) τ(α) λ(οιπά)

κατ-άλ(ηξη)

κατάλ(ογος)

καταχρηστ(ικός)

κάτ(οικος)

κεφ(άλαιο)

κλ-ητ(ική)

22-0012_1-88_18b.indd 6 15/09/2017 16:32

κλ-ίσ(η)

κύρ(ιο)

κυριολ(εκτικά)

λ(έξη)

λ(όγου) χ(άρη)

μέλλ-οντ(ας)

μέσ(ος)

μεταβ(ατικό)

μ(ε)τ(α)β(ατικό)

μεταγ-εν(έστερος)

μ(ε)τ(α)γ(ε)ν(έστερο)

μετάθ(εση)

μεταφορ(ικά)

μ(ε)τ(α)φ(ορικά)

μ(ετά) Χ(ριστόν)

μετ(οχή)

μονολεκτ(ικός)

Νεοελλ-ην(ική)

Γραμμ(ατική)

νεοελλ(ηνικός)

νεότ(ερα)

οδοντ(ικός)

Ο(ργανισμός) Ε(κδόσεως)

Σ(χολικών) Β(ιβλίων)

ομηρ(ικό)

όν(ομα)

ον-όμ(ατα)

ον-ομ-αστ(ική)

οξύτ(ονα)

ορθογραφ(ικός)

οριστ(ική)

ουδ-έτ(ερο)

ουσ-ιαστ(ικό)

παθ-ητ(ικός)

π(αρά)β(αλε)

παράγ(ωγα)

παραγωγ(ικός)

π(αραδείγματος) χ(άρη)

παρακ-είμ(ενος)

π(α)ρ(α)κ(εί)μ(ενος)

παρασύνθ(ετο)

παρατ-ατ(ικός)

22-0012_1-88_18b.indd 7 15/09/2017 16:32

π(α)ρ(α)τ(ατικός)

παραχωρητ(ικός)

παροξύτ(ονα)

περισπώμ(ενα)

περιφρ-αστ(ικός)

πίν(ακας)

πλ-ηθ-υντ(ικός)

ποιητ(ικός)

πρόθ(εση)

προσδ(ιορισμός)

προσηγ-ορ(ικό)

προστ-ακτ(ική)

προσ-ωπ(ικός)

πρόσ(ωπο)

προφ(έρεται)

προφ(ορά)

π(ρο) Χ(ριστού)

ρ-ήμ(α)

ρ-ημ-ατ(ικός)

σ-ελ(ίδα)

σημ(είωση)

σημασ(ία)

σιγμόλ(ηκτα)

σπάν(ια)

σπαν(ιότερα)

στερητ(ικό)

συγκρ(ιτικός)

συγχων(ευμένη)

συζ(υγία)

συμπερασματ(ικός)

σύμφ(ωνο)

συμφωνόλ(ηκτα)

συναίρ(εση)

σύνδ(εσμος)

συνηθ(έστερα)

συνήθ(ως)

συνηρ-ημ(ένος)

συνθ-ετ(ικό)

σύνθ(ετο)

συντ-ελ-εσμ(ένος)

συνών(υμα)

τρικατάλ(ηκτα)

22-0012_1-88_18b.indd 8 15/09/2017 16:32

υγρόλ(ηκτα)

υπερθ(ετικός)

υπερσ-υντ-έλ(ικος)

υποθετ(ικός)

υποκείμ(ενο)

υποκορ(ιστικό)

υποσημ(είωση)

υπ-οτ-ακτ(ική)

φων(ήεν)

φωνηεντόλ(ηκτα)

χαρακτ(ήρας)

χρον(ικός)

χρ(όνοι)

§ παράγραφος

§§ παράγραφοι

˘ θέση βραχύχρονου φωνήεντος

¯ θέση μακρόχρονου φωνήεντος

22-0012_1-88_18b.indd 9 15/09/2017 16:32

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Λόγος. Προφορικός και γραπτός λόγος

1. Ο άνθρωπος είναι προικισμένος με κατάλληλα όργανα, για ν' α ρ θ ρ ώ ν ε ι τη φωνή του και να μιλεί.

Η έναρθρη ομιλία, που μ' αυτήν ο άνθρωπος μπορεί να συνεννοείται με τους ομοίους του, ονομάζεται λόγος.

Στην αρχή η συνεννόηση με το λόγο ανάμεσα στους ανθρώπους γινόταν μόνο προφορικά, υπήρχε δηλ. μόνο προφορικός λόγος.

Έπειτα, αλλού ενωρίτερα και αλλού αργότερα, χρησιμοποιήθηκε η γ ρ α φ ή και δημιουργήθηκε ο γραπτός λόγος.

2. Γενικές φωνητικές έννοιες

2. Όταν ο άνθρωπος μιλεί, βγαίνει από τους πνεύμονες αέρας, που περνάει από τα φωνητικά όργανα και βρίσκει κάθε φορά κάποιαν αντίσταση σ' ένα ή περισσότερα από αυτά. Έτσι παράγονται ή χ ο ι και ακούονται φ ω ν έ ς .

Καθεμιά από τις απλές και αμέριστες φωνές που ακούονται, όταν μιλούμε, λέγεται φθόγγος (από το φθέγγομαι = μιλώ). Όταν π.χ. λέμε τό, ακούονται δύο φθόγγοι (τ-ο)· όταν λέμε μένε, ακούονται τέσσερις φθόγγοι (μ-ε-ν-ε) κτλ.

22-0012_1-88_18b.indd 10 15/09/2017 16:32

3. α) Οι φθόγγοι που παράγονται με το στόμα ανοιχτό ή μισοανοιχτό και μόνο με τις φωνητικές χορδές του λάρυγγα (χωρίς να βρίσκει παραπέρα εμπόδιο ο αέρας που βγαίνει από τους πνεύμονες) λέγονται **φωνήεντα**. Π.χ. α, ε, ι, ο, ου.

β) Οι φθόγγοι που παράγονται με το στόμα κλεισμένο εντελώς ή κάπου φραγμένο και με τη βοήθεια όχι μόνο των φωνητικών χορδών του λάρυγγα, αλλά και μέρους του στόματος ή της ρινικής κοιλότητας (όπου ο αέρας που βγαίνει βρίσκει κάποιο εμπόδιο), λέγονται **σύμφωνα**. Π.χ. β, γ, δ, ζ, θ κτλ.

4. Εκτός από τα φωνήεντα και τα σύμφωνα υπάρχουν και μερικοί διάμεσοι φθόγγοι που λέγονται **ημίφωνα**. Τέτοια π.χ. έχουμε εμείς σήμερα το ι και το ου, όταν λέμε μιά, μοιάζω (όσο δεν προφέρονται μνιά, μνιάζω), άκουα (όταν προφέρεται δισύλλαβο: ά-κουα) κτλ. Στο ημίφωνο ι η ράχη της γλώσσας αγγίζει ελαφρά τον ουρανίσκο. Στο ημίφωνο ου τα δύο χείλια αγγίζουν λίγο. Έτσι τα ημίφωνα δεν είναι ούτε καθαρά σύμφωνα ούτε καθαρά φωνήεντα. Ημίφωνα είχαν στην ομιλία τους και οι αρχαίοι Έλληνες (βλ. § 16, σημ.).

5. Δύο αλλεπάλληλα φωνήεντα που προφέρονται γρήγορα σε μία συλλαβή αποτελούν **δίφθογγο** (§ 7). Όταν π.χ. εμείς σήμερα λέμε χαϊδεύω, τα δύο φωνήεντα α και ι προφέρονται μαζί, σχεδόν στον ίδιο χρόνο που θα προφέραμε ένα μόνο φωνήεν· δεν ακούονται δηλ. χωριστά τα δύο φωνήεντα α και ι (χα-ι-δεύω), παρά ακούεται πιο έντονα ο φθόγγος α και μαζί του πιο αδύνατα και πιο γρήγορα ο φθόγγος ι· έτσι σχηματίζεται ο

22-0012_1-88_18b.indd 11 15/09/2017 16:32

δίφθογγος αϊ. Επίσης, όταν λέμε λεϊμόνι (όπως συνηθίζουν σήμερα να λένε σε μερικά μέρη), τα φωνήεντα ε και ι προφέρονται μαζί σ' ένα χρόνο, ακούεται δηλ. πιο έντονα ο φθόγγος ε και μαζί του πιο αδύνατα και πιο γρήγορα ο φθόγγος ι· έτσι σχηματίζεται ο δίφθογγος εϊ. Το ίδιο γίνεται, όταν λέμε νεράιδα, κελαηδώ, βόιδι, ρόιδι κτλ. Ακόμη, όταν λέμε παιδιά, ματιά κτλ., τα δυο τελευταία φωνήεντα ι και α προφέρονται μαζί σ' ένα χρόνο, αποτελούν δηλ. και αυτά ένα είδος δίφθογγο. (Βλ. Νεοελληνική Γραμματική Ο.Ε.Δ.Β. § 17 και § 18). Διφθόγγους είχαν στην ομιλία τους και οι αρχαίοι Έλληνες (βλ. § 25 κ.α.).

6. Ένας φθόγγος ή ένα σύνολο από φθόγγους που εκφέρονται μαζί και εκφράζουν μία μόνη έννοια ονομάζεται **λέξη** (από το λέγω). Όταν π.χ. λέμε ο Νίκος έγραφε το μάθημα, εκφωνούμε πέντε λέξεις, που η καθεμιά τους απαρτίζεται από έναν ή περισσότερους φθόγγους:

	ο	Ν-ί-κ-ο-ς	έ-γ-ρ-α-φ-ε	τ-ο	μ-ά-θ-η-μ-α
φθόγγοι	**1**	**5**	**6**	**2**	**6**

7. Τα φωνήεντα, καθώς και τα συμπλέγματα φωνηέντων και συμφώνων που απαρτίζουν μια λέξη, εκφωνούνται με μικρότατες και ανεπαίσθητες διακοπές της πνοής που βγαίνει από το στόμα μας όταν μιλούμε. Έτσι η λέξη φαίνεται πως χωρίζεται σε τμήματα: θέ/λω - μα/θη/τής.

Κάθε τέτοιο τμήμα μιας λέξης που αποτελείται από ένα μόνο φωνήεν ή από ένα φωνήεν μαζί με ένα ή περισσότερα σύμφωνα λέγεται **συλλαβή**. Έτσι π.χ. στη

22-0012_1-88_18b.indd 12 15/09/2017 16:32

νέα μας γλώσσα: α-έ-ρας, έ-γρα-ψα, α-σφρά-γι-στος· και στην αρχαία: ἔ-αρ, ἀ-η-δών, ἐ-στρω-μέ-νος (πβ. § 30 κ.α.).

8. Στο γραπτό λόγο οι φθόγγοι παριστάνονται με ορισμένα σημεία που λέγονται γράμματα. Π.χ. οι τέσσερις φθόγγοι που απαρτίζουν τη λέξη θεὸς παριστάνονται με τέσσερα γράμματα: θ-ε-ο-ς· οι τρεις φθόγγοι της λέξης πῦρ παριστάνονται με τρία γράμματα: π-υ-ρ κτλ.

3. Γλώσσα και διάλεκτοι

9. Το σπουδαιότερο από τα φωνητικά όργανα του ανθρώπου είναι η γλώσσα. Αυτή εκτελεί το κυριότερο έργο κατά την εκφορά του λόγου. Γι' αυτό και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο κάθε λαός εκφέρει το λόγο ονομάστηκε γλώσσα.

10. Στην αρχαιότητα αναπτύχτηκαν και καλλιεργήθηκαν πολύ η αρχαία ελληνική και η λατινική γλώσσα. Την πρώτη τη μιλούσαν και την έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες, τη δεύτερη οι Ρωμαίοι.

Από τις δύο αυτές γλώσσες σπουδαιότερη υπήρξε η αρχαία ελληνική, που μιλήθηκε πολλούς αιώνες και χρησιμοποιήθηκε από αξιόλογους συγγραφείς. Και επειδή δεν έπαψε να μιλιέται, πέρασε κατά καιρούς από διάφορα στάδια και τέλος έφτασε στη σημερινή της μορφή, δηλ. τη νέα ελληνική γλώσσα.

11. Η γλώσσα κάθε λαού δε μιλιέται παντού κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Παρουσιάζει από τόπο σε τόπο

22-0012_1-88_18b.indd 13 15/09/2017 16:32

διαφορές στις λέξεις, στους γραμματικούς τύπους, στη σύνταξη (πβ. τα νεοελληνικά: να σου πω - να σε πω· λέγονταν - λεγόντουσαν· τι λες - ίντα λες κτλ.).

Οι τοπικές μορφές που παίρνει μια γλώσσα λέγονται **διάλεκτοι**.

12. Η αρχαία ελληνική γλώσσα παρουσιάζεται εξαρχής χωρισμένη σε διαλέκτους. Σε κάθε τόπο μιλούσαν ορισμένη διάλεκτο και σ' αυτή τη διάλεκτο έγραφαν, όταν έμαθαν να χρησιμοποιούν τη γραφή.

Οι κυριότερες από τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους ήταν η **ιωνική**, η **αττική**, η **αιολική** και η **δωρική**.

13. Στις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους γράφηκαν αξιόλογα έργα πεζά και ποιητικά. Ιδιαίτερα η **αττική διάλεκτος**, που συγγενεύει με την ιωνική και διαμορφώθηκε στην Αθήνα, καλλιεργήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό. Διαδόθηκε και επικράτησε σε όλη την Ελλάδα ως ο τελειότερος τύπος της ελληνικής γλώσσας. Σ' αυτήν ακούστηκαν οι λόγοι των αττικών ρητόρων και σ' αυτή γράφηκαν τα έργα του Θουκυδίδη, του Πλάτωνα, του Ξενοφώντα κ.ά.

4. Γραμματική

14. Κάθε γλώσσα μιλιέται και γράφεται σύμφωνα με ορισμένους κανόνες. Τη συστηματική εξέταση των κανόνων αυτών την ονομάζομε **γραμματική**.

15. Η γραμματική που διδάσκει πώς οι αρχαίοι μιλούσαν και έγραφαν την αρχαία ελληνική γλώσσα λέγε-

22-0012_1-88_18b.indd 14 15/09/2017 16:32

ται γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ιδιαίτερα η γραμματική που διδάσκει πώς οι αρχαίοι μιλούσαν και έγραφαν την αττική διάλεκτο λέγεται γραμματική της αττικής διαλέκτου.

22-0012_1-88_18b.indd 15 15/09/2017 16:32

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Φθόγγοι. Γράμματα. Διαίρεση φθόγγων και γραμμάτων

16. Οι φθόγγοι της αρχαίας ελληνικής παριστάνονται με 24 γράμματα, που είναι τα ίδια της νέας (βλ. § 2 και § 8). Το σύνολο των γραμμάτων αυτών λέγεται ελληνικό αλφάβητο.

Σημ. Στην αρχή το ελληνικό αλφάβητο είχε και το γράμμα F, που από το σχήμα του λέγεται δίγαμμα (γιατί μοιάζει με διπλό κεφαλαίο Γ) και από την προφορά του λέγεται βαῦ (γιατί παρίστανε ένα φθόγγο σαν το σημερινό β ή σαν μισό ου, όπως όταν τώρα λέμε Ουάσιγκτον, τρισύλλαβο, ή άκουα, δισύλλαβο· πβ. § 4).

22-0012_1-88_18b.indd 16 15/09/2017 16:32

Επίσης στην αρχαιότατη ελληνική γλώσσα υπήρχε και ένας ακόμη φθόγγος που ακουόταν όπως ακούεται τώρα ο φθόγγος ι, όταν λέμε μιά, μοιάζω (πβ. § 4)· του φθόγγου αυτού δε μας παραδόθηκε γραπτό σύμβολο, αλλά, όταν θέλουμε να τον παραστήσουμε, τον σημειώνουμε με το λατινικό j (γιότ).

17. Τα γράμματα κατά τον τρόπο της γραφής τους ξεχωρίζονται σε κεφαλαία (Α, Β, Γ, Δ κτλ.) και σε μ ι κ ρ ά (α, β, γ, δ κτλ.).

18. Οι φθόγγοι της αρχαίας ελληνικής (όπως και της νέας) διαιρούνται σε φωνήεντα και σε σύμφωνα (βλ. § 3).

α) Τα φωνήεντα της αρχαίας, ως φθόγγοι, παριστάνονται με 7 γράμματα, που λέγονται και αυτά φ ω ν ή ε ν τ α: α, ε, η, ι, ο, υ, ω.

β) Τα σύμφωνα της αρχαίας, ως φθόγγοι, παριστάνονται με 17 γράμματα, που λέγονται και αυτά σ ύ μ φ ω ν α: β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ (-ς), τ, φ, χ, ψ.

2. Διαίρεση φωνηέντων

19. 1) Τα φωνήεντα της αρχαίας ελληνικής (δηλ. οι φθόγγοι που ακούονταν σαν φωνήεντα) διαιρούνται σε βραχύχρονα και μακρόχρονα.

22-0012_1-88_18b.indd 17 15/09/2017 16:32

α) Τα β ρ α χ ύ χ ρ ο ν α φωνήεντα προφέρονταν σε σύντομο χρόνο και παριστάνονται με τα γράμματα α, ι, υ, - ε, ο· και τα γράμματα αυτά λέγονται β ρ α χ ύ χ ρ ο - ν α .

Το καθένα από αυτά ακουόταν σαν ένα απλό φωνήεν που προφέρεται σύντομα: το βραχύχρονο α σαν ένα α, το βραχύχρονο ι σαν ένα ι, το βραχύχρονο υ σαν ένα ου, το ε σαν ένα ε, το ο σαν ένα ο.

β) Τα μ α κ ρ ό χ ρ ο ν α φωνήεντα προφέρονταν σε μακρύτερο χρόνο, σε διπλάσιο περίπου από όσο τα βραχύχρονα, και παριστάνονται με τα γράμματα α, ι, υ, - η, ω· και τα γράμματα αυτά λέγονται μ α κ ρ ό χ ρ ο - ν α .

Από αυτά το μακρόχρονο α ακουόταν σαν μακρύ α (περίπου σαν αα), το μακρόχρονο ι σαν μακρύ ι (περίπου σαν ιι), το μακρόχρονο υ σαν μακρύ ου (περίπου σαν ουου), το η σαν μακρύ ε (περίπου σαν εε), το ω σαν μακρύ ο (περίπου σαν οο).

2) Ο σύντομος ή μακρύς χρόνος της προφοράς των φωνηέντων λέγεται χρόνος ή ποσότητα των φωνηέντων.

3) Επειδή με τα ίδια γράμματα α, ι, υ, παριστάνονται και μακρόχρονοι και βραχύχρονοι φθόγγοι, γι' αυτό τα γράμματα α, ι, υ λέγονται δίχρονα.

22-0012_1-88_18b.indd 18 15/09/2017 16:32

Σημ. Η μακρότητα του δίχρονου σημειώνεται με το σημάδι ¯ (χώρᾱ), η βραχύτητα με το σημάδι ˘ (γλῶσσᾰ).

20. Ανασκόπηση. Από τα 7 γράμματα α, ε, η, ι, ο, υ, ω που παριστάνουν φωνήεντα:

α) Το ε και το ο ονομάζονται **βραχύχρονα** (γιατί παριστάνουν φθόγγους βραχύχρονους).

β) Το η και το ω ονομάζονται **μακρόχρονα** (γιατί παριστάνουν φθόγγους μακρόχρονους).

γ) Το α, το ι και το υ ονομάζονται **δίχρονα**, γιατί παριστάνουν φθόγγους άλλοτε μακρόχρονους και άλλοτε βραχύχρονους (δηλ. σε άλλες λέξεις ή τύπους λέξεων είναι μακρόχρονα και σε άλλες βραχύχρονα).

3. Διαίρεση συμφώνων

21. 1) Τα σύμφωνα της αρχαίας (δηλ. οι φθόγγοι που ακούονταν σαν σύμφωνα) διαιρούνται:

α) σε 9 **ἀφωνα**· αυτά παριστάνονται με τα γράμματα κ, γ, χ - π, β, φ - τ, δ, θ, που λέγονται και αυτά **ά φ ω ν α**·

β) σε 5 **ημίφωνα**· αυτά παριστάνονται με τα γράμματα λ, ρ - μ, ν, σ(ς), που λέγονται και αυτά **η μ ί φ ω ν α**.

2) Εκτός από τα παραπάνω γράμματα υπάρχουν τρία ακόμα, τα ζ, ξ, ψ, που παριστάνουν σύμφωνα· αυτά λέγονται **διπλά**.

22-0012_1-88_18b.indd 19 15/09/2017 16:32

Τα γράμματα ζ, ξ, ψ ονομάστηκαν δ ι π λ ά, γιατί το καθένα από αυτά παριστάνει δύο φθόγγους συγχωνευμένους: το ξ έγινε από το κ+σ ή γ+σ ή χ+σ (πίνακς = πίναξ, φλόγς = φλόξ, ὄνυχς = ὄνυξ), το ψ από το π+σ ή β+σ ή φ+σ (κώνωπς = κώνωψ, Ἄραβς = Ἄραψ, γράφσω = γράψω) και το ζ από το σ+δ (Ἀθήνασδε = Ἀθήναζε) ή από το δ+j (φροντίδjω = φροντίζω) κτλ.

22. Τα άφωνα υποδιαιρούνται:

α) κατά το φ ω ν η τ ι κ ό ό ρ γ α ν ο με το οποίο κυρίως προφέρονται: στα ουρανικά κ, γ, χ, **στα χειλικά** π, β, φ **και στα οδοντικά** τ, δ, θ·

β) κατά το ε ί δ ο ς τ η ς π ν ο ή ς που συνοδεύει την εκφώνησή τους: στα ψιλόπνοα (δηλ. λεπτά κατά την πνοή) κ, π, τ, **στα δασύπνοα (δηλ. παχιά κατά την πνοή)** χ, φ, θ **και στα μέσα** β, γ, δ.

23. Τα ημίφωνα υποδιαιρούνται στα υγρά λ, ρ, **στα ένρινα** μ, ν **και στο συριστικό** σ (ς).

22-0012_1-88_18b.indd 20 15/09/2017 16:32

22-0012_1+88_18b.indd 21

24. ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

Είδη φθόγγων	Κατά το φωνητικό όργανο			Κατά το είδος της πνοής
	Ουρανικά	Χειλικά	Οδοντικά	
Άφωνα	κ	π	τ	ψιλόπνοα
	γ	β	δ	μέσα
	χ	φ	θ	δασύπνοα
Ημίφωνα	υγρά: λ, ρ			
	ένρινα: μ, ν (και γ πριν από τα κ, γ, χ, ξ)			
	συριστικό: σ (ς)			
	παλαιότερα ημίφωνα: F, j			
Διπλά	ζ, ξ, ψ			

15/09/2017 16:32

4. Δίφθογγοι

25. Οι δίφθογγοι (§ 5) της αρχαίας ελληνικής είναι έντεκα:

α) οχτώ **κύριοι**: αι, ει, οι, υι - αυ, ευ, ηυ, ου.

β) τρεις **καταχρηστικοί**: ᾳ, ῃ, ῳ.

26. Οι δίφθογγοι γενικά είναι μακρόχρονοι (βλ. § 19): παιδεύει, ὦ βασιλεῦ, ὦ γραῦ, ὦ βοῦ. Μόνο οι δίφθογγοι αι και οι λογαριάζονται βραχύχρονοι, όταν βρίσκονται εντελώς στο τέλος ασυναίρετης κλιτής λέξης: οἱ ναῦται, οἱ κῆποι· αλλά: τοῖς ναύταις, τοῖς κήποις – οἱ Ἑρμαῖ, τῇ ἠχοῖ, τῇ αἰδοῖ (συνηρημ.). Είναι όμως το αι και το οι μακρόχρονα στην κατάληξη της ευκτικής και στο τέλος των επιρρημάτων και επιφωνημάτων: παιδεύοι, παιδεύσοι, παιδεύσαι (ευκτ.) – οἴκοι, Ἰσθμοῖ, εὐοῖ, παπαῖ· έτσι και οἷ (προσωπ. αντων.). Πβ. και § 165, 2.

22-0012_1-88_18b.indd 22 15/09/2017 16:32

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΕΣ

1. Λέξη. Γράμματα της λέξης

27. Ο λόγος, προφορικός ή γραπτός, απαρτίζεται από **λέξεις** (βλ. § 6): φείδου χρόνου (2 λέξεις), τοὺς γονεῖς τίμα (3 λέξεις).

28. Κάθε λέξη αποτελείται από έναν ή περισσότερους **φθόγγους**, που παριστάνονται με τα αντίστοιχα **γράμματα** (βλ. § 2 και § 8).

Το πρώτο γράμμα της λέξης λέγεται **αρχικό**, το τελευταίο λέγεται **τελικό** και όλα τα άλλα λέγονται **εσωτερικά**.

29. α) Κάθε φωνήεν μπορεί να είναι τελικό: σῶμα, φέρε, μάχη, περί, ὑπό, δόρυ, ἐγώ.

β) Τελικά σύμφωνα στην αρχαία ελληνική είναι τα ν, ρ, ς (και τα διπλά ξ, ψ): πλοῖον, ῥήτωρ, ἄνθρωπος, φύλαξ (κς), κώνωψ (πς)· (βλ. § 21, 2).

2. Συλλαβή

30. α) **Συλλαβή** λέγεται το τμήμα της λέξης που απαρτίζεται από ένα ή περισσότερα σύμφωνα μαζί με ένα φωνήεν ή δίφθογγο: φῶ-τα, φῶς· ναῦ-ται· Ἕλ-λη-νες· ἄν-θρω-πος, στρά-τευ-μα, σάλ-πιγξ, στρό-φιγξ.

22-0012_1-88_18b.indd 23 15/09/2017 16:32

β) Η συλλαβή μπορεί ν' αποτελείται και από ένα μόνο φωνήεν ή ένα δίφθογγο: ἴ-α, ἀ-εί, υἱ-οί, οὐ (=ὄχι), εἰ (=ἄν). **Βλ. και § 7.**

31. Η λέξη, αν έχει μία μόνο συλλαβή, λέγεται μονοσύλλαβη (νοῦς, φῶς)· **αν έχει δύο συλλαβές, δισύλλαβη** (τι-μή, φέ-ρω)· **αν έχει τρεις, τρισύλλαβη** (ἄνθρω-πος, παι-δεύ-ω)· **αν έχει περισσότερες από τρεις, πολυσύλλαβη** (σω-φρο-σύ-νη, ἀ-γω-νί-ζο-μαι, ἀ-γω-νιζό-με-θα).

32. Σε κάθε λέξη με περισσότερες συλλαβές από μία, η τελευταία λέγεται λήγουσα, η προτελευταία παραλήγουσα, η αντιπροτελευταία προπαραλήγουσα· η πρώτη συλλαβή λέγεται αρχική.

33. Η συλλαβή, από το χρόνο του φωνήεντος που έχει, λέγεται:

α) φύσει μακρόχρονη ή απλώς **μακρόχρονη**, αν έχει μακρόχρονο φωνήεν ή δίφθογγο: θή-κη, τρώ-γω, χαί-ρω, κοί-τη, ὦ-ρα, εὐ-θυ-μῶ·

β) θέσει μακρόχρονη, αν έχει βραχύχρονο φωνήεν, αλλά ύστερ' από αυτό ακολουθούν στην ίδια λέξη δύο ή περισσότερα σύμφωνα ή ένα διπλό (ζ, ξ, ψ): ἄλ-λος, θερ-μός, ἐ-χθρός· ὅ-ζω (= μυρίζω), τό-ξον.

γ) βραχύχρονη, αν έχει βραχύχρονο φωνήεν και ακολουθεί άλλο φωνήεν ή απλό σύμφωνο ή τίποτε: νέ-ος, φέ-ρο-μεν, λό-γος, ἔ-χε.

22-0012_1-88_18b.indd 24 15/09/2017 16:32

3. Συλλαβισμός

34. Το χώρισμα μιας λέξης στις συλλαβές της λέγεται **συλλαβισμός**. Ο συλλαβισμός των λέξεων στην αρχαία ελληνική γίνεται κατά τους εξής κανόνες:

α) Ένα ή περισσότερα σύμφωνα, όταν είναι στην αρχή της λέξης, συλλαβίζονται με το ακόλουθο φωνήεν (ή δίφθογγο)· όταν είναι στο τέλος της λέξης, συλλαβίζονται με το προηγούμενο φωνήεν (ή δίφθογγο): να-ός, ναύ-της, βρα-δύς, βα-φεύς, στρα-τός, σάλ-πιγξ.

β) Ένα μόνο σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα (ή διφθόγγους) συλλαβίζεται με το ακόλουθο φωνήεν (ή δίφθογγο): ἀ-γω-νι-ζό-με-θα, δύ-να-μαι, ἄ-πει-ροι.

γ) Δύο σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα (ή διφθόγγους) συλλαβίζονται με το ακόλουθο φωνήεν (ή δίφθογγο), όταν αρχίζει από αυτά (αρχαία) ελληνική λέξη: ἀ-γροὶ (γράφω), ἀ-στὴρ (στέλλω), γί-γνο-μαι (γνῶσις), Ἀ-ρι-ά-δνη (δνοφερός). Αλλιώς, χωρίζονται: ἐλ-πίς, ὁρ-μή, ἵπ-πος, θάρ-ρος.

δ) Τρία σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα (ή διφθόγγους) συλλαβίζονται με το ακόλουθο φωνήεν (ή δίφθογγο), όταν και από τα τρία αυτά σύμφωνα ή μόνο από τα δύο πρώτα αρχίζει αρχαία ελληνική λέξη: ἀ-στρα-πὴ (στρέφω), ἐ-χθρὸς (χθές), ἰ-σχνὸς (σχῆμα). Αλλιώς, χωρίζονται· και το πρώτο από αυτά συλλαβίζεται με το προηγούμενο φωνήεν ή τον προηγούμενο δίφθογγο: ἄν-θρω-πος, δέν-δρον, πορ-θμός, στιλ-πνός.

ε) Οι σύνθετες λέξεις χωρίζονται στα συνθετικά τους μέρη, αν κατά τη σύνθεση δεν έχει αποβληθεί το τελικό

22-0012_1-88_18b.indd 25 15/09/2017 16:32

φωνήεν του θέματος του α΄ συνθετικού· αλλιώς, συλλαβίζονται σαν απλές λέξεις: ἐξ-έρχομαι, συν-άγω, προσ-φέρω, δυσ-τυχής, Ἑλλήσ-ποντος, νουν-εχής· αλλά: πα-ρέρχομαι, ἀ-πέχω, κά-θοδος, νο-μάρχης, φί-λιππος, πρω-ταγωνιστής.

22-0012_1-88_18b.indd 26 15/09/2017 16:32

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟΝΟΙ, ΠΝΕΥΜΑΤΑ, ΣΤΙΞΗ

Α΄. Οι τόνοι και ο τονισμός

1. Τόνοι

35. Σε κάθε λέξη που έχει δύο ή περισσότερες συλλαβές μία από αυτές τ ο ν ί ζ ε τ α ι, δηλ. προφέρεται πιο δυνατά από τις άλλες. Για να φανερώσουμε στο γραπτό λόγο ποια είναι η συλλαβή που τονίζεται, γράφουμε πάνω στο φωνήεν ή το δίφθογγο της συλλαβής αυτής ένα σημάδι που λέγεται τόνος: φέ-ρω, φε-ρό-με-θα, φε-ρο-μέ-νη, φεῦ-γε, ἀ-πό-φευ-γε, ἀ-γα-θός, ἀ-νήρ.

36. Οι τόνοι είναι τρεις: η ὀξεῖα (΄), η βαρεῖα (`) και η περισπωμένη(~): Ἀρταξέρξης καὶ Κῦρος.

2. Ονομασία των λέξεων από τον τόνο τους

37. Σε κάθε λέξη πάνω στο φωνήεν ή το δίφθογγο της συλλαβής που τονίζεται σημειώνουμε κάθε φορά έναν ο ρ ι σ μ έ ν ο τ ό ν ο (πβ. § 38 και § 39). Κατά τη θέση που έχει ο τόνος σε μια λέξη και κατά το είδος του η λέξη αυτή λέγεται:

22-0012_1-88_18b.indd 27 15/09/2017 16:32

1) **ὀξύτονη**, αν έχει οξεία στη λήγουσα: πατήρ·
2) **παροξύτονη**, αν έχει οξεία στην παραλήγουσα: μήτηρ·
3) **προπαροξύτονη**, αν έχει οξεία στην προπαραλήγουσα: λέγομεν·
4) **περισπώμενη**, αν έχει περισπωμένη στη λήγουσα: τιμῶ·
5) **προπερισπώμενη**, αν έχει περισπωμένη στην παραλήγουσα: δῶρον·
6) **βαρύτονη**, αν δεν τονίζεται στη λήγουσα: ἄνθρωπος, λύω, κελεύω.

3. Τονισμός. Γενικοί κανόνες τονισμού

38. Ο τονισμός των λέξεων στην αρχαία ελληνική γίνεται κατά τους εξής γενικούς κανόνες:

1) **Καμιά λέξη δεν τονίζεται πιο πάνω από την προπαραλήγουσα** (όπως και στην κοινή νέα ελληνική): λέγομεν, ἐλέγομεν, ἐλεγόμεθα, ἐπικίνδυνος, ἐπικινδυνότατος.

2) **Όταν η λήγουσα είναι μακρόχρονη, η προπαραλήγουσα δεν τονίζεται:** (ἡ βασίλισσα, αλλά) τῆς βασιλίσσης, (ἄμεσος, αλλά) ἀμέσως.

3) **Η προπαραλήγουσα, όταν τονίζεται, παίρνει πάντοτε οξεία:** τιμώμεθα, παρήγορος, πείθομαι.

4) **Κάθε βραχύχρονη συλλαβή, όταν τονίζεται, παίρνει πάντοτε οξεία:** νέφος, τόπος, ἀγαθός.

5) **Η μακρόχρονη παραλήγουσα, όταν τονίζεται,**

22-0012_1-88_18b.indd 28 15/09/2017 16:32

παίρνει οξεία εμπρός από μακρόχρονη λήγουσα:
θήκη, κώμη, παιδεύω, κλαίω.

6) Η μακρόχρονη παραλήγουσα, όταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη εμπρός από βραχύχρονη λήγουσα: κῆπος, χῶρος, φεῦγε, κῶμαι.

7) Η θέσει μακρόχρονη συλλαβή ως προς τον τονισμό λογαριάζεται βραχύχρονη: αὖλαξ, κλῖμαξ, μεῖραξ, τάξις, λύτρον (**βλ. § 33, β**).

8) Η βαρεία σημειώνεται στη θέση της οξείας μόνο στη λήγουσα, όταν δεν ακολουθεί στίξη ή λέξη εγκλιτική (βλ. § 43,1 και § 50): ὁ βασιλεὺς τὴν μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιβουλὴν οὐκ ᾐσθάνετο - τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἔσει πιστός, τοῖς δὲ βαρβάροις φοβερός - τό τε βαρβαρικὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν - ναός τις.

4. Ειδικοί κανόνες τονισμού

39. 1) Η ασυναίρετη ονομαστική, αιτιατική και κλητική των πτωτικών, όταν τονίζεται στη λήγουσα, κανονικά παίρνει οξεία:
ὁ ποιητής, τὸν ποιητήν, ὦ ποιητά· οἱ ποιηταί, τοὺς ποιητάς, ὦ ποιηταί·
ἡ φωνή, τὴν φωνήν, ὦ φωνή· αἱ φωναί, τὰς φωνάς, ὦ φωναί·
πατήρ, λιμήν, ἀνδριάς· καλήν, καλάς, καλά· αὐτή, αὐτήν, αὐτάς· λαβών, ἰδών, λελυκώς, λυθείς.

Εξαιρέσεις βλ. § 144.

22-0012_1-88_18b.indd 29 15/09/2017 16:32

2) Η μακροκατάληκτη γενική και δοτική των πτωτικών, όταν τονίζεται στη λήγουσα, παίρνει περισπωμένη:

τοῦ ποιητοῦ, τῷ ποιητῇ· τῶν ποιητῶν, τοῖς ποιηταῖς·
τῆς φωνῆς, τῇ φωνῇ· τῶν φωνῶν, ταῖς φωναῖς·
τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς ἀγαθῆς, τῷ ἀγαθῷ, τῇ ἀγαθῇ· τῶν ἀγαθῶν, τοῖς ἀγαθοῖς, ταῖς ἀγαθαῖς κτλ.·
αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῷ, αὐτῇ· αὐτῶν, αὐτοῖς, αὐταῖς κτλ.

Εξαιρέσεις βλ. § 102, 2 (τοῦ λεώ, τῷ λεῴ κτλ.).

3) Στα πτωτικά (βλ. § 74), **όπου τονίζεται η ονομαστική του ενικού εκεί τονίζονται και οι άλλες πτώσεις του ενικού και του πληθυντικού, εκτός αν εμποδίζει η λήγουσα:**

λέων, λέοντος, λέοντες κτλ. - αλλά: λεόντων (βλ. § 38, 2)·

ἄρρην, ἄρρενος, ἄρρενες κτλ. - αλλά: ἀρρένων·

ἕκαστος, ἕκαστον, ἕκαστοι κτλ. - αλλά: ἑκάστου, ἑκάστων, ἑκάστους·

ὁ λύων, τοῦ λύοντος, οἱ λύοντες κτλ. - αλλά: τῶν λυόντων.

Εξαιρέσεις βλ. § 88, 3 και § 145.

4) Η λήγουσα που προέρχεται από συναίρεση, όταν τονίζεται, κανονικά παίρνει περισπωμένη:

(τιμάω) τιμῶ, (τιμάων) τιμῶν, (ἐπιμελέες) ἐπιμελεῖς· **παίρνει όμως οξεία, αν πριν από τη συναίρεση είχε**

22-0012_1-88_18b.indd 30 15/09/2017 16:32

οξεία η δεύτερη από τις συλλαβές που συναιρούνται: (ἑσταὼς) ἑστώς, (κληίς, κλῄς) κλείς.

5) Στις σύνθετες λέξεις ο τόνος κανονικά ανεβαίνει ως την τελευταία συλλαβή του πρώτου συνθετικού, αν επιτρέπει η λήγουσα: (σοφὸς) πάνσοφος, (πόλις) ἀκρόπολις, μεγαλόπολις, (πῆχυς) εἰκοσάπηχυς· (ἐλθὲ) ἄπελθε, (δὸς) ἀπόδος· (φρὴν) ὁ μεγαλόφρων, τὸ μεγαλόφρον (βλ. § 432).

5. Ἄτονες λέξεις

40. Δέκα μονοσύλλαβες λέξεις της αρχαίας ελληνικής δεν παίρνουν τόνο και γι' αυτό λέγονται ἄτονες λέξεις. Αυτές είναι 1) τα άρθρα ὁ, ἡ, οἱ, αἱ· 2) οι προθέσεις εἰς, ἐν, ἐκ (ἡ ἐξ)· 3) τα μόρια εἰ, ὡς, οὐ (ἡ οὐκ ἡ οὐχ).

6. Εγκλιτικές λέξεις. Ἔγκλιση του τόνου

41. Μερικές μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες λέξεις συμπροφέρονται τόσο στενά με την προηγούμενη, ώστε ακούονται σαν ν' αποτελούν μαζί της μία λέξη· γι' αυτό ο τόνος τους κανονικά ή χάνεται ή ανεβαίνει στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης ως οξεία (πβ. τα νεοελληνικά: ο αδερφός μου, ο δάσκαλός μου).

Οι λέξεις αυτές λέγονται εγκλιτικές λέξεις ή απλώς εγκλιτικά.

22-0012_1-88_18b.indd 31 15/09/2017 16:32

42. Συχνότερα εγκλιτικά της αρχαίας ελληνικής είναι:

1) οι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών μοῦ, μοί, μὲ - σοῦ, σοί, σὲ - οὗ, οἵ, ἕ (βλ. § 222).

2) όλες οι πτώσεις ενικού και πληθυντικού της αόριστης αντωνυμίας

τὶς - τὶ εκτός από τον τύπο του ουδέτ. πληθ. ἄττα (= τινὰ = μερικά) (βλ. § 237)·

3) όλοι οι δισύλλαβοι τύποι της οριστικής του ενεστώτα των ρημάτων εἰμὶ (= είμαι) και φημὶ (= λέγω) (βλ. § 275 και § 351, 3)·

4) τα επιρρήματα πού, ποί, ποθὲν - πώς, πὴ (ή πῇ)· ποτὲ (βλ. 363, α)·

5) τα μόρια γέ, τέ, τοί, πέρ, πώ, νὺν και το πρόσφυμα δὲ (διαφορετικό από το σύνδεσμο δὲ) (βλ. § 370, 1 και 6).

43. 1) Ο τόνος των εγκλιτικών χάνεται: α) **σε όλα τα εγκλιτικά (μονοσύλλαβα ή δισύλλαβα), όταν η προηγούμενη λέξη είναι οξύτονη ή περισπώμενη:**

ναός τις, καλόν ἐστι (**με οξεία και όχι βαρεία στην προηγούμενη λέξη· βλ. § 38, 8**) - τιμῶ σε, τιμῶ τινας·

β) μόνο στα μονοσύλλαβα εγκλιτικά, όταν η προηγούμενη λέξη είναι παροξύτονη: γέρων τις, παιδεύω σε.

2) Ο τόνος των εγκλιτικών ανεβαίνει στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης (ως οξεία), **όταν η προηγούμενη λέξη είναι προπαροξύτονη ή προπερισπώμενη ή άτονη ή εγκλιτική:**

ἔλαφός τις, ἔλαφοί τινες - κῆπός τις, κῆποί τινες, Ἀριαῖός τε καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί - ἔν τινι τόπῳ - εἴ τις

22-0012_1-88_18b.indd 32 15/09/2017 16:32

βούλεται - εἴ τίς ἐστί μοι φίλος.

3) Ο τόνος των εγκλιτικών μένει στη θέση του (δηλ. δε γίνεται έγκλιση τόνου):

α) όταν η προηγούμενη λέξη είναι παροξύτονη και το εγκλιτικό δισύλλαβο: λόγοι τινές, ἀνθρώπων τινῶν, φίλοι εἰσίν·

β) όταν η προηγούμενη λέξη έχει πάθει έκθλιψη ή όταν πριν από το εγκλιτικό υπάρχει στίξη: καλόν δ' ἐστίν - Ὅμηρος, φασί, τυφλὸς ἦν·

γ) όταν υπάρχει έμφαση ή αντιδιαστολή: παρὰ σοῦ, πρὸς σέ· ταῦτα σοὶ λέγω, οὐκ ἐκείνῳ.

22-0012_1-88_18b.indd 33 15/09/2017 16:32

Β′. Τα πνεύματα και η χρήση τους

1. Πνεύματα

44. Κάθε λέξη που αρχίζει από φωνήεν ή δίφθογγο ή από το σύμφωνο ρ παίρνει πάνω σ' αυτό ένα ιδιαίτερο σημάδι, που λέγεται **πνεύμα**.

45. Τα πνεύματα είναι δύο, η **ψιλή** (᾽) και η **δασεία** (῾): ἀήρ, εἰκών - ἀγνός, εὑρίσκω· ῥέω.

2. Λέξεις με ψιλή και λέξεις με δασεία

46. Από τις λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή δίφθογγο οι περισσότερες παίρνουν ψιλή.

47. Δασύνονται (δηλ. παίρνουν δασεία) κανονικά:

1) Οι λέξεις που αρχίζουν από υ ή από ρ: ὑβρίζω, ῥόδον.

2) Τα άρθρα ὁ, ἡ, αἱ και οι δεικτικές αντωνυμίες ὅδε, ἥδε, οἵδε, αἵδε· οὗτος, αὕτη.

3) Οι αναφορικές αντωνυμίες και τα αναφορικά επιρρήματα (εκτός από τα ἔνθα, ἔνθεν): ὅς, ἥ, ὃ κτλ. (βλ. § 240), ὅπου, ὅθεν κτλ. (βλ. § 363, α).

4) Οι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας ἡμεῖς, ἡμῶν κτλ., οὗ, οἷ, ἕ, οι αντωνυμίες ἕτερος, ἑκάτερος, ἕκαστος και οι λέξεις που σχηματίζονται από αυτές (ἡμέτερος, ἑαυτοῦ, ἑτέρωθεν, ἑκάστοτε κτλ.).

5) Οι σύνδεσμοι ἕως, ἡνίκα, ἵνα, ὅμως, ὁπότε, ὅπως,

22-0012_1-88_18b.indd 34 15/09/2017 16:32

ὅτε, ὅτι, ὡς, ὥστε.

6) Τα αριθμητικά εἷς, ἕν, ἕξ, ἑπτά, ἑκατόν· επίσης τα παράγωγα από αυτά· ἕνδεκα, ἑξακόσιοι, ἑβδομήκοντα, ἑκατοντάκις κτλ.

7) Οι ακόλουθες λέξεις (και όσες είναι παράγωγες από αυτές ή σύνθετες με α΄ συνθετικό τις λέξεις αυτές):

Α.- ἁβρός, ἅγιος, ἁγνός, Ἅιδης, ἁδρός, ἁθρόος (**στην αττική διάλεκτο**), αἷμα, Αἷμος, αἱρέω-ῶ, αἱ ἁλαὶ (**= η αλυκή**), ἅλας, Ἁλιάκμων, **γεν.** -ονος, Ἁλίαρτος, ἁλιεύω (**μτγν.**), Ἁλικαρνασσός, ἅλις (**= αρκετά**), ἁλίσκομαι- ἅλωσις, ἅλλομαι (**= πηδώ**), Ἁλόννησος, ἁλουργίς, **γεν.** -ίδος (**μτγν.**), ὁ ἅλς, **γεν.** τοῦ ἁλὸς (**= αλάτι· συχνά σε πληθ.** οἱ ἅλες **= αλάτι, αλυκή**), ἡ ἅλς, **γεν.** τῆς ἁλὸς (**= θάλασσα**), ἁλτήρ, **πληθ.** ἁλτῆρες, ἅλυσις, ἡ ἅλως (**= αλώνι**), ἅμα, ἅμαξα, ἁμαρτάνω, ἅμιλλα, ἄμμα (**= δέσιμο, κόμπος· από το** ἅπτω), ἀνύτω (**αλλά και** ἀνύ(τ)ω), ἀπαλός, ἅπαξ, ἁπλοῦς, ἅπτω-ἅπτομαι, ἅρμα, ἁρμόζω, ἁρμονία, ἁρμός, ἅρπαξ - ἁρπάζω, ἁφή, ἀψίκορος, ἀψίς, **γεν.** -ῖδος.

Ε.- (Ἑβραῖος), τὸ ἕδος (**= θρόνος, ναός, άγαλμα**), ἕδρα, ἐδώλιον, ἕζομαι (**= κάθομαι**), εἱλόμην (**αόρ. β΄ του** αἱροῦμαι), εἵμαρται - εἱμαρμένη, εἴργνυμι **και** εἱργνύω (**= εμποδίζω την έξοδο, κλείνω μέσα· ενώ** εἴργω **= εμποδίζω την είσοδο, αποκλείω**), εἱρκτή, Ἑκάβη, ἑκάς (**= μακριά**), Ἑκάτη, ἑκών, Ἑλένη, Ἑλικών (**γεν.** -ῶνος), ἡ ἕλιξ, ἑλίττω (**= τυλίγω, στρέφω**), ἕλκος, ἕλκω (**μεταγ.** ἑλκύω), Ἑλλάς, Ἕλλην, ἡ ἕλμινς (**γεν.** -ινθος **= σκουλήκι των εντέρων**), τὸ ἕλος, ἕνεκα ή ἕνεκεν, ἑξῆς, ἕξω (**μέλλ. του ρ.** ἔχω), ἑορτή, ἕρκος (**= φραγμός**), ἕρμα, ἑρμηνεύω, Ἑρμῆς, ἕρπω, ἑσπέρα, ἕσπερος, ἑσπόμην (**αόρ. β΄ του**

22-0012_1-88_18b.indd 35 15/09/2017 16:32

ἕπομαι), ἑστιάω-ῶ, ἑταῖρος, ἕτοιμος και ἑτοῖμος, εὑρίσκω, ἐφθός (= βραστός· για τα μέταλλα = καθαρισμένος με φωτιά, καθαρός), ἕψω (= βράζω), ἕωλος (= παλιός, όχι πρόσφατος), ἡ ἕως (= πρωί).

Η.- Ἥβη, ἡγέομαι -οῦμαι, ἥδομαι, ἥκιστα, ἥκω, ἥλιξ (= συνομήλικος, σύντροφος), Ἡλιαία, ἥλιος, ἦλος (= καρφί), ἡμέρα, ἥμερος, ἡμι- (αχώριστο μόριο), ἥμισυς, ἡ ἡνία και τὰ ἡνία (= χαλινός), ἦπαρ, Ἥρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἥρως, Ἡσίοδος, ἥσυχος, ἦττα, ἡττάομαι -ῶμαι, ἥττων, Ἥφαιστος.

Ι.- ἱδρύω, ἱδρώς, ἵεραξ, ἱερός, ἵημι, ἱκανός, ἱκέτης, ἱκνέομαι -οῦμαι, ἱλάσκομαι, ἱλαρός, ἵλεως, ἱμάς, ἱμάτιον, ἵμερος (= πόθος), ἵππος, (μεταγεν. ἵπταμαι), ἵστημι, ἱστὸς - ἱστίον, ἱστορία, ἱστορέω -ῶ, ἵστωρ (γεν. -ορος = έμπειρος, γνώστης).

Ο.- ὁδός, ὁλκὰς (= πλοίο που ρυμουλκείται, φορτηγό), ὁλκὴ (= έλξη, εισπνοή, βάρος), ὁ ὁλκὸς (= μηχάνημα με το οποίο έσερναν τα πλοία, λουρί, χαλινός, τροχιά, αυλάκι), ὅλμος, ὅλος, ὁρμαθός, ὁρμή, ὁ ὅρμος, ὁ ὅρος, τὸ ὅριον, ὁρίζω, ὁράω -ῶ, ὅσιος.

Ω.- ὥρα, ὡραῖος, ὥριμος.

3. Θέση του τόνου και του πνεύματος

48. α) Στα απλά φωνήεντα και τους καταχρηστικούς διφθόγγους, όταν γράφονται με μικρά γράμματα, ο τόνος ή το πνεύμα σημειώνεται από πάνω: ἀρετή, ἑορτή,

22-0012_1-88_18b.indd 36 15/09/2017 16:32

τῷ ἀνθρώπῳ, ἠώς, ᾠδεῖον· **όταν είναι κεφαλαία, σημειώνεται εμπρός και προς τα πάνω:** Ἀθηνᾶ, Ἑλλάς, Ἠώς, Ἰωιδεῖον ή Ὠδεῖον.

β) Στους κύριους διφθόγγους ο τόνος ή το πνεύμα σημειώνεται πάνω στο δεύτερο φωνήεν: αὐτός, αἱρετός, εὑρίσκω, ναύτης, σφαῖρα, Αἰγεύς.

γ) Όταν ο τόνος και το πνεύμα βρίσκονται στην ίδια συλλαβή, τότε η οξεία ή η βαρεία σημειώνεται ύστερ' από το πνεύμα και η περισπωμένη από πάνω του: ἄνθρωπος, Ἕλλην, αὔριον, Αἴας ὃς ἥρως ἦν, εὖρος, Ἥρα, ἦπαρ.

δ) Ο τόνος και το πνεύμα παραλείπονται σε λέξεις που γράφονται ολόκληρες με κεφαλαία: ΕΛΛΑΣ, ΑΙΓΙΝΑ, ΠΑΡΘΕΝΩΝ.

Γ'. Ἄλλα σημεῖα στο γραπτό λόγο

1. Βοηθητικά ορθογραφικά σημεία

49. Στο γραπτό λόγο χρησιμοποιούνται και τα ακόλουθα βοηθητικά ορθογραφικά σημεία:

1) Η υποδιαστολή (,), **που είναι όμοια με το κόμμα και σημειώνεται συνήθως στην αναφορική αντωνυμία ὅ,τι, για να την ξεχωρίσει από τον ειδικό σύνδεσμο ὅτι.**

2) Τα διαλυτικά (¨), **που σημειώνονται πάνω στο ι ή**

22-0012_1-88_18b.indd 37 15/09/2017 16:32

υ, όταν χρειάζεται να δηλωθεί ότι το ι ή το υ δε σχηματίζει δίφθογγο με το προηγούμενο φωνήεν μιας λέξης: Ἀχαΐα, δυϊκός, πραΰνω, προϋπάρχω.

3) Ο απόστροφος (’), που σημειώνεται στην έκθλιψη (§ 57).

4) Η κορωνίδα (’), που σημειώνεται στην κράση (§ 55).

5) Το ενωτικό (-), μια γραμμούλα, μικρότερη από την παύλα, που χρησιμεύει για να ενώνει τις συλλαβές στις οποίες χωρίζεται μια λέξη: θά-λασ-σα. Το ενωτικό χρησιμεύει κυρίως στο τέλος της γραμμής, όταν δεν χωρεί ολόκληρη η λέξη και είναι ανάγκη να κοπεί και να χωριστεί (κατά τους κανόνες του συλλαβισμού).

2. Σημεία της στίξης

50. Στο γραπτό λόγο, εκτός από τους τόνους, τα πνεύματα και τα παραπάνω βοηθητικά σημεία, χρησιμοποιούνται και μερικά άλλα σημάδια που ευκολύνουν το διάβασμα, δείχνοντας πού και πόσο πρέπει να σταματά κάθε φορά η φωνή μας και πώς να χρωματίζεται κατά το νόημα. Τα σημάδια αυτά λέγονται σημεία της στίξης.

Τέτοια σημεία είναι τα ακόλουθα:

1) Η τελεία στιγμή ή απλώς τελεία (.)· σημειώνεται εκεί όπου τελειώνει π ε ρ ί ο δ ο ς, δηλ. τμήμα του λόγου που περιέχει ένα ακέραιο νόημα.

22-0012_1-88_18b.indd 38 15/09/2017 16:32

2) Η μέση ή άνω στιγμή ή επάνω τελεία (·)· χρησιμεύει για να δείξομε ότι πρέπει να γίνει μικρότερη διακοπή απ' ό,τι με την τελεία και σημειώνεται στο τέλος τμήματος μιας περιόδου με νόημα κάπως ανεξάρτητο, που συμπληρώνεται με το επόμενο τμήμα.

3) Η υποδιαστολή ή το κόμμα (,)· χρησιμεύει για να δείξομε πολύ μικρή διακοπή, εκεί όπου λογικά χωρίζονται μεταξύ τους οι προτάσεις μιας περιόδου ή ορισμένες λέξεις στην ίδια πρόταση.

Π α ρ ά δ ε ι γ μ α για τη χρήση της τελείας, της επάνω τελείας και του κόμματος: Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν· καὶ γάρ, ἂν τοὺς ἄλλους λάθῃς, σεαυτῷ συνειδήσεις. Τοὺς μὲν θεοὺς φοβοῦ, τοὺς δὲ γονεῖς τίμα, τοὺς δὲ φίλους αἰσχύνου, τοῖς δὲ νόμοις πείθου.

4) Το ερωτηματικό (;)· σημειώνεται ύστερ' από μια ερωτηματική λέξη ή στο τέλος μιας φράσης, όταν με αυτήν εκφέρεται ευθεία ερώτηση: τί; πῶς; - Ὁ Πατήρ σε ἄρχοντα τοῦ οἴκου κατέλιπε;

5) Το θαυμαστικό ή επιφωνηματικό (!)· σημειώνεται ύστερ' από τα επιφωνήματα και από κάθε επιφωνηματική λέξη ή φράση που εκφράζει θαυμασμό, αναφώνηση, χαρά, φόβο, έκπληξη και γενικά κάποιο ψυχικό πάθος: οἴμοι! φεῦ! Ἡράκλεις! Ὡς καλός μοι ὁ πάππος!

6) Τα αποσιωπητικά (…)· φανερώνουν διακοπή του λόγου ή σκόπιμη αποσιώπηση λέξεων από φόβο, εντροπή, περιφρόνηση κτλ., ή για να δοθεί περισσότερη έμφαση σ' εκείνο που παραλείπεται: Καὶ ἐὰν μὲν ἐκὼν πείθηται..., εἰ δὲ μή, ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον

22-0012_1-88_18b.indd 39 15/09/2017 16:32

καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς.

7) Η παύλα (–)· φανερώνει διακοπή του λόγου μετά την οποία ακολουθεί κάποιο επιπρόσθετο συμπλήρωμα των προηγουμένων ή μια απότομη στροφή του λόγου: Ἐλέγετο δὲ ὁ στόλος (= η εκστρατεία) εἶναι εἰς Πισίδας. Ἐστρατεύετο μὲν δὴ (ενν. ὁ Ξενοφῶν) οὕτως ἐξαπατηθείς – οὐχ ὑπὸ Προξένου.

8) Η παρένθεση ((…))· χρησιμεύει για να περικλείσει λέξη ή φράση που επεξηγεί ή συμπληρώνει τα λεγόμενα, αλλά και που μπορεί να λείπει: Ἐν δὲ τούτοις τοῖς νομοθέταις μὴ θῆσθε νόμον μηδένα (εἰσὶ γὰρ ὑμῖν ἱκανοί), ἀλλὰ τοὺς εἰς τὸ παρὸν βλάπτοντας ὑμᾶς λύσατε.

9) Η διπλή παύλα (–…–)· χρησιμεύει για ν' απομονώνει μια φράση, όπως γίνεται και με την παρένθεση· χρησιμοποιείται ιδίως, όταν η φράση που απομονώνεται δεν έχει τόσο δευτερεύουσα σημασία, ώστε να κλειστεί σε παρένθεση: Ὁ δὲ Πρόξενος – ἔτυχε γὰρ ὕστερος προσιὼν καὶ τάξις αὐτῷ ἑπομένη τῶν ὁπλιτῶν – εὐθὺς οὖν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέρων ἄγων ἔθετο τὰ ὅπλα καὶ ἐδεῖτο τοῦ Κλεάρχου μὴ ποιεῖν ταῦτα.

10) Τα εισαγωγικά («...»), μέσα στα οποία μνημονεύονται κατά λέξη οι λόγοι ενός προσώπου: Εὐθὺς οὐκ ἠνέσχετο (ενν. ὁ Κῦρος), ἀλλ' εἰπὼν «Τὸν ἄνδρα ὁρῶ» ἵετο ἐπ' αὐτόν. «Τί οὖν», ἄν τις εἴποι, «ταῦτα λέγεις ἡμῖν;»

22-0012_1-88_18b.indd 40 15/09/2017 16:32

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΘΟΓΓΙΚΑ ΠΑΘΗ

51. Οι λέξεις δε μένουν πάντοτε αμετάβλητες, όπως σχηματίστηκαν εξαρχής. Συχνά αλλάζουν μορφή, γιατί οι φθόγγοι τους χάνονται ή συγχωνεύονται ή με οποιονδήποτε τρόπο μεταβάλλονται (πβ. τα νεοελλ.: ημέρα - μέρα, από αυτού - απ' αυτού· λέγω - λέω· το έφερα - το 'φερα· φωνάξετε - φωνάξτε - φωνάχτε κτλ.).

Οι διάφορες αποβολές, συγχωνεύσεις και κάθε είδους μεταβολές των φθόγγων λέγονται **φθογγικά πάθη.**

Α'. Πάθη φωνηέντων και διφθόγγων

1. Χασμωδία. Πάθη φωνηέντων και διφθόγγων για την αποφυγή της χασμωδίας

52. Όταν σε μια λέξη ή ανάμεσα σε δύο γειτονικές λέξεις βρεθούν στη σειρά φωνήεντα ή δίφθογγοι, λέμε ότι υπάρχει **χασμωδία:** ἀγαπ**άει**, **ὁ ἀ**νήρ, ἐπ**ὶ αὐ**τοῦ, ἔλε**γε ἐ**κεῖνος, ἔλεγ**ε οὗ**τος, **ἀεί**.

Για την αποφυγή της χασμωδίας συμβαίνουν ορισμένα πάθη των φωνηέντων και διφθόγγων (**συναίρεση,**

22-0012_1-88_18b.indd 41 15/09/2017 16:32

κράση, έκθλιψη κτλ.), που με μία λέξη λέγονται **συναλοιφή**. Άλλοτε πάλι για την αποφυγή της χασμωδίας γίνεται πρόσληψη **ευφωνικών συμφώνων.**

Όλα αυτά εξετάζονται παρακάτω.

α) Συναίρεση

53. Συναίρεση λέγεται η συγχώνευση μέσα στην ίδια λέξη δύο στη σειρά φωνηέντων ή φωνήεντος και διφθόγγου σ' ένα μακρόχρονο φωνήεν ή σ' ένα δίφθογγο: συκ**έα** - συκ**ῆ**, τιμ**άο**μεν - τιμ**ῶ**μεν, ποι**έο**μεν - ποι**οῦ**μεν, τιμ**άει** - τιμ**ᾷ**· πρ**οέ**λεγον - πρ**ού**λεγον, πρ**οε**θυμήθην - πρ**ου**θυμήθην.

54. Η συλλαβή που προέρχεται από τη συναίρεση κανονικά τονίζεται, αν πριν από τη συναίρεση τονιζόταν η μία από τις δύο συλλαβές που συναιρούνται: τιμάω - τιμῶ, συκεῶν - συκῶν· αλλά τίμαε - τίμα, Σωκράτεος - Σωκράτους (**πβ. § 39, 4, § 100, 2, καθώς και § 164 και § 183, 2**).

β) Κράση

55. Κράση λέγεται η συγχώνευση του τελικού φωνήεντος ή διφθόγγου μιας λέξης με το αρχικό φωνήεν ή τον αρχικό δίφθογγο της ακόλουθης: τὰ ἄλλα - τἆλλα, τὸ ὄνομα - τοὔνομα, μέντοι ἂν - μεντἄν, ἐγὼ οἶμαι - ἐγᾦμαι.

22-0012_1-88_18b.indd 42 15/09/2017 16:32

Πάνω στο φωνήεν που προκύπτει από την κράση γράφεται ένα σημάδι που είναι όμοιο με την ψιλή και λέγεται κορωνίδα (βλ. § 49, 4): καὶ ἐγὼ - κἀγώ· αν από την κράση προκύπτει κύριος δίφθογγος, η κορωνίδα σημειώνεται στο δεύτερο φωνήεν του διφθόγγου: τὰ αὐτὰ - ταὐτά.

Όταν όμως η πρώτη από τις λέξεις που συγχωνεύονται είναι τύπος που αποτελείται μόνο από ένα φωνήεν ή ένα δίφθογγο με δασεία (π.χ. ὁ, οἱ, ἡ, αἱ, ἥ, ὅ, οὗ κτλ.), τότε στη θέση της κορωνίδας σημειώνεται η δασεία: ὁ ἀνήρ - ἀνήρ· ὁ ἄνθρωπος - ἄνθρωπος· ἃ ἄν - ἄν· οὗ ἕνεκα - οὕνεκα.

56. Κράση με τις αμέσως επόμενες λέξεις παθαίνουν συνήθως:

1) Οι τύποι του άρθρου και της αναφορικής αντωνυμίας ὅς, ἥ, ὅ, που λήγουν σε φωνήεν ή δίφθογγο, καθώς και το κλητικό ὦ: ὁ ἄνθρωπος = ἄνθρωπος, τοῦ ἀνδρὸς = τἀνδρός, τὰ ἐμὰ = τἀμά, ἃ ἐγὼ = ἀγώ, οὗ ἕνεκα = οὕνεκα, ὦ ἀγαθὲ = ὠγαθέ·

2) η λέξη ἐγὼ με τη λέξη οἶδα (= γνωρίζω) ή με τη λέξη οἶμαι (= νομίζω): ἐγὼ οἶδα = ἐγᾦδα, ἐγὼ οἶμαι = ἐγᾦμαι·

3) ο σύνδεσμος μέντοι με το μόριο ἄν: μέντοι ἂν = μεντἄν·

4) ο σύνδεσμος καί: καὶ ἐγὼ = κἀγώ, καὶ εἶτα = κᾆτα·

5) η πρόθεση πρό: πρὸ ἔργου = προὔργου.

22-0012_1-88_18b.indd 43 15/09/2017 16:32

γ) Ἔ κ θ λ ι ψ η

57. Ἔκθλιψη λέγεται η αποβολή του τελικού βραχύχρονου φωνήεντος μιας λέξης εμπρός από το αρχικό φωνήεν ή τον αρχικό δίφθογγο της ακόλουθης: ἀπὸ ἐμοῦ = ἀπ' ἐμοῦ, οὔτε αὐτὸς = οὔτ' αὐτός.

Πάνω από τη θέση του φωνήεντος που παθαίνει έκθλιψη γράφεται ένα σημάδι που είναι όμοιο με ψιλή και λέγεται **απόστροφος** (βλ. § 49, 3): ἀπὸ ἐμοῦ = ἀπ' ἐμοῦ· όταν όμως η έκθλιψη γίνεται κατά τη σύνθεση λέξεων, δε σημειώνεται απόστροφος: ἀπὸ ἔχω = ἀπέχω.

58. Ο τόνος του φωνήεντος που παθαίνει έκθλιψη (αν τούτο τονιζόταν πριν από την έκθλιψη):

1) στις άκλιτες λέξεις χάνεται μαζί με το φωνήεν που εκθλίβεται: παρὰ ἐμοῦ = παρ' ἐμοῦ, ἐπὶ αὐτοῦ = ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐκεῖνος =ἀλλ' ἐκεῖνος·

2) στις κλιτές λέξεις και στο αριθμητικό ἑπτὰ ανεβαίνει στην προηγούμενη συλλαβή, πάντα ως ο ξ ε ί α: δεινὰ ἔπαθον = δείν' ἔπαθον, φημὶ ἐγὼ = φήμ' ἐγώ, ἑπτὰ ἦσαν =ἔπτ' ἦσαν.

59. Αν ύστερ' από την έκθλιψη απομένει στο τέλος της λέξης άφωνο ψιλόπνοο (κ, π, τ) και η ακόλουθη λέξη δασύνεται, τότε το ψιλόπνοο τρέπεται στο αντίστοιχό του (ομόφωνο) δασύπνοο, δηλ. το κ σε χ, το π σε φ, το τ σε θ: ἀπὸ ἡμῶν = ἀφ' ἡμῶν, κατὰ ἡμῶν = καθ' ἡμῶν· αν ύστερ' από την έκθλιψη απομένουν δύο ετερόφωνα ψιλόπνοα (κτ ή πτ), τότε εμπρός από λέξη που έχει δασεία τρέπονται και τα δύο στα αντίστοιχά τους δασύπνοα: νύκτα ὅλην = νύχθ' ὅλην, νύκτα (καὶ) ἡμέραν =

22-0012_1-88_18b.indd 44 15/09/2017 16:32

νυχθημερόν, ἑπτὰ ἡμέραι =ἑφθήμερος.

δ) Αφαίρεση, υφαίρεση

60. 1) Κάποτε, και ιδίως στην ποίηση, γίνεται **αφαίρεση**, δηλ. **αποβολή** του αρχικού βραχύχρονου φωνήεντος μιας λέξης, όταν η προηγούμενη λήγει σε μακρόχρονο φωνήεν ή σε δίφθογγο. Τότε πάνω από τη θέση του φωνήεντος που χάθηκε σημειώνεται ο απόστροφος: αὕτη ’κείνη, ὦ ’γαθέ, εἴη ’ξ ἐμοῦ (αντί εἴη ἐξ ἐμοῦ), ποῦ ’κείνη ἐστίν; (**Πβ. τα νεοελλ.**: να ’μουν, που ’ναι;).

2) Γίνεται κάποτε και μέσα στην ίδια λέξη αποβολή ενός από δύο όμοια βραχύχρονα φωνήεντα ή αποβολή του ι των διφθόγγων εμπρός από φωνήεν· η αποβολή αυτή λέγεται **υφαίρεση**: βοηθόος - βοηθός, Ἡρακλέεα - Ἡρακλέα, αἰεὶ - ἀεί, ἐλαία - ἐλάα, πλείονος - πλέονος, Ἀρειοπαγίτης - Ἀρεοπαγίτης **κτλ.** (**πβ. τα νεοελλ.**: αλκοολισμός - αλκολισμός, χρυσοχόος - χρυσοχός, αρματολό(γ)ος - αρματολός **κτλ.**).

ε) Πρόσληψη προσθετών ή ευφωνικών συμφώνων

61. Μερικές λέξεις που λήγουν σε φωνήεν, όταν βρεθούν εμπρός από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή δίφθογγο, παίρνουν στο τέλος ορισμένα σύμφωνα που συντελούν στην **ευφωνία**, δηλ. στην αποφυγή της χασμωδίας. Τέτοια σύμφωνα είναι το ν και το κ (ή χ), που

22-0012_1-88_18b.indd 45 15/09/2017 16:32

λέγονται **προσθετά ή ευφωνικά σύμφωνα.**

Από αυτά:

1) Το ευφωνικό ν το παίρνουν εμπρός από φωνήεν: α) οι τύποι κλιτών και άκλιτων λέξεων που λήγουν σε -σι: ἀνδράσι(ν), εὐγενέσι(ν), ἅπα-σι(ν), εἴκοσι(ν), ἐλθοῦσι(ν), λέγουσιν οὗτοι, παντάπασι(ν), Ἀθήνησι(ν), πέρυσι(ν)·

β) οι τύποι του γ΄ εν. προσ. των ρημάτων που λήγουν σε -ε και ο ρηματικός τύπος ἐστί: ἔλυε(ν), ἔλυσε(ν), λέλυκε(ν), ἦλθεν οὗτος, ἐστὶν ἀγαθός.

2) Το ευφωνικό κ το παίρνει το αρνητικό οὐ **εμπρός από φωνήεν που έχει ψιλή· όταν όμως το** οὐ **βρεθεί εμπρός από φωνήεν με δασεία, τότε το ευφωνικό κ τρέπεται στο αντίστοιχό του δασύπνοο, δηλ. γίνεται χ:** οὐ λέγω - οὐκ ἔχω - οὐχ ὑπομένω **(βλ. § 59).**

2. Άλλα πάθη των φωνηέντων

62. Πολλές φορές τα φωνήεντα παρουσιάζουν διάφορα πάθη στο θέμα των λέξεων. Τέτοια πάθη είναι τα εξής:

1) Η συγκοπή, δηλ. η αποβολή του βραχύχρονου φωνήεντος ανάμεσα σε δύο σύμφωνα: πατέρ-ος = πατρός· γι-γέν-ομαι = γίγνομαι· ἔ-σεχ-ον = ἔσχον **(πβ. τα νεοελλ.:** κορυφή - κορφή, φέρετε - φέρτε**).**

2) Η ανάπτυξη, δηλ. η πρόσληψη ενός φωνήεντος

22-0012_1-88_18b.indd 46 15/09/2017 16:32

ανάμεσα σε δύο σύμφωνα, που γίνεται συνήθως για να διευκολυνθεί η προφορά· π.χ. στους τύπους πατρ-ά-σι, μητρ-ά-σιν, ἀνδρ-ά-σι **κτλ. α ν α π τ ύ χ θ η κ ε το φωνήεν α ανάμεσα στο συγκομμένο θέμα και στην κατάληξη (βλ. § 131, 2).**

3) Η μετάθεση, δηλ. η μετατόπιση ενός βραχύχρονου φωνήεντος σε άλλη θέση μέσα στη λέξη: Μυτιλήνη = Μιτυλήνη, Πνύκα = Πύκνα **(πβ. τα νεοελλ.:** Ιθάκη - Θιάκι, όνειρο - είνορο**).**

4) Η αφομοίωση, δηλ. η μεταβολή ενός βραχύχρονου φωνήεντος σε φωνήεν όμοιο με το φωνήεν της επόμενης ή προηγούμενης συλλαβής του θέματος: ἄτερος = ἕτερος, Ἐρχομενός = Ὀρχομενός, ὀβελὸς =ὀβολὸς **(πβ. το νεοελλ.:** σιρόκος - σορόκος**).**

5) Η αντιμεταχώρηση, δηλ. η αμοιβαία αλλαγή του χρόνου ενός μακρόχρονου φωνήεντος με το χρόνο του αμέσως επόμενου βραχύχρονου φωνήεντος: τοῦ βασιλ**ῆος** - τοῦ βασιλ**έως**· τὸν βασιλ**ῆᾰ** - τὸν βασιλ**έᾱ**· τῆς πόλ**ηος** - τῆς πόλ**εως (§ 112, 2).**

6) Η ποιοτική μεταβολή ή απλώς τροπή, δηλ. η μεταβολή ενός φωνήεντος σε άλλο φωνήεν του ίδιου χρόνου (ενός βραχύχρονου σε άλλο επίσης βραχύχρονο ή ενός μακρόχρονου σε άλλο επίσης μακρόχρονο): λέγω - λ**ό**γος· βρ**έ**χω - βρ**ο**χή· ἀμ**εί**βω - ἀμ**οι**βή· λ**εί**πω - λέλ**οι**πα, λ**οι**πός· σπ**εύ**δω - σπ**ου**δή· ῥ**ήγ**νυμι - ῥ**ωγ**μή.

7) Η ποσοτική μεταβολή, δηλ. η μεταβολή του μακρόχρονου φωνήεντος σε βραχύχρονο ή του βραχύχρονου σε μακρόχρονο· έτσι η ποσοτική μεταβολή είναι:

22-0012_1-88_18b.indd 47 15/09/2017 16:32

α) **βράχυνση** ή **συστολή**, δηλ. μεταβολή του μακρόχρονου φωνήεντος ή του διφθόγγου σε βραχύχρονο φωνήεν: δίδ**ω**μι, δ**ῶ**ρον, δίδ**ο**μαι, δ**ό**σις· ἵστ**η**μι - ἵστ**ᾰ**μαι, τίθ**η**μι - τίθ**ε**μαι, θ**έ**σις· λ**ει**πω - ἔλ**ῐ**πον· φ**εύ**γω - ἔφ**ῠ**γον, φ**ῠ**γή· ἀκ**ού**ω - ἀκ**ο**ή·

β) **ἔκταση**, δηλ. μεταβολή του βραχύχρονου φωνήεντος σε μακρόχρονο: ποι**έ**ω - ποι**ή**σω, ποι**η**τής· δηλ**ό**ω - δηλ**ώ**σω, δήλ**ω**σις· ἐλπ**ί**ζω - **ἤ**λπιζον, **ἤ**λπισα· στ**ο**ὰ - στ**ω**ικός.

Κάποτε η έκταση ενός βραχύχρονου φωνήεντος σε μακρόχρονο φωνήεν ή σε δίφθογγο γίνεται ύστερ' από την αποβολή ενός ή περισσότερων συμφώνων που ακολουθούν: η τέτοιου είδους έκταση λέγεται αντέκταση ή αναπληρωτική έκταση:

τάλᾰν-ς = τάλᾱς· ἔν-ς = εἷς· λυθέντ-ς = λυθείς· λέοντ-σι = λέου-σι.

Β'. Πάθη συμφώνων

63. Όπως στα φωνήεντα, έτσι και στα σύμφωνα παρουσιάζονται διάφορα πάθη. Αυτά τις περισσότερες φορές συμβαίνουν για να διευκολυνθεί η προφορά, όταν συμπέσουν ορισμένα σύμφωνα στην ίδια λέξη.

Τα κυριότερα πάθη των συμφώνων είναι η **αποβολή**, η **ανάπτυξη**, η **μετάθεση**, η **ένωση** ή **συγχώνευση**, η **αφομοίωση**, η **ανομοίωση** και η **τροπή**.

22-0012_1-88_18b.indd 48 15/09/2017 16:32

α) Αποβολή συμφώνων

64. Σε ορισμένες περιπτώσεις ἀ π ο β ά λ λ ο ν τ α ι, δηλ. χάνονται, ένα ή περισσότερα σύμφωνα στην αρχή της λέξης, στο εσωτερικό ή στο τέλος της· το φαινόμενο αυτό λέγεται αποβολή.

1) Το σ, όταν βρίσκεται μέσα στη λέξη ανάμεσα σε δύο σύμφωνα ή ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, συχνά αποβάλλεται· επίσης στους αρχαιότατους χρόνους, όταν βρισκόταν στην αρχή της λέξης εμπρός από φωνήεν, συχνά έπαυε ν' ακούεται, και τη θέση του την έπαιρνε η δασεία (η οποία συνόδευε το φωνήεν που έμενε ως αρχικό):

(ανάμεσα σε δύο σύμφωνα) γέγραφ**σ**θε = γέγραφθε· ἐστάλ**σ**θαι = ἐστάλθαι·

(ανάμεσα σε δύο φωνήεντα) ἐλέγε**σ**ο = ἐλέγεο **και με συναίρεση** = ἐλέγου· γένε**σ**ος = γένεος **και με συναίρεση** = γένους·

(στην αρχή της λέξης) **σ**έπομαι = ἕπομαι· **σ**ίστημι = ἵστημι.

2) Το j (βλ. § 16, σημ.) από τους παλαιότατους χρόνους αποβλήθηκε στην αρχή της λέξης εμπρός από φωνήεν και τη θέση του την πήρε η δασεία· μέσα όμως στη λέξη ανάμεσα σε δύο φωνήεντα αποβλήθηκε ολότελα: jῆπαρ = ἦπαρ· jίjημι = ἵημι (= ρίχνω)· τιμάjω = τιμάω -ῶ· ποιέjω = ποιέω -ῶ· δηλόjω = δηλόω -ῶ.

3) Το F (βλ. § 16, σημ.) στην αρχή της λέξης εμπρός από φωνήεν ή μέσα στη λέξη ανάμεσα σε δύο φωνήεντα αποβλήθηκε: Fέργον = ἔργον· Fοῖνος = οἶνος·

22-0012_1-88_18b.indd 49 15/09/2017 16:32

πνέFω (προφ. πνεύω, πβ. πνεῦμα) = πνέω· FέFοικα = ἔοικα.

4) Το ν εμπρός από το σ κανονικά αποβάλλεται, άλλοτε με αντέκταση του προηγούμενου βραχύχρονου φωνήεντος και άλλοτε χωρίς αντέκταση (βλ. § 62, 7, β):

(με αντέκταση, συνήθως στην ονομ. του εν.) μέλᾰν-ς = μέλᾱς, κτὲν-ς = κτείς· ἓν-ς = εἷς.

(χωρίς αντέκταση, συνήθως στη δοτ. του πληθ.)
κτεν-σὶ = κτεσί·
ποιμέν-σι = ποιμέσι· γείτον-σι = γείτοσι.

5) Τα οδοντικά τ, δ, θ εμπρός από το σ αποβάλλονται: τάπητ-ς = τάπης, ἐλπὶδ-ς = ἐλπίς, ὄρνιθ-ς = ὄρνις· τάπητ-σι = τάπησι· **έτσι και** νύκτ-ς = νύκ-ς =νύξ, ἄνακτ-ς = ἄνακ-ς = ἄναξ **(βλ. § 21, 2).**

6) Τα συμπλέγματα ντ, νδ, νθ εμπρός από το σ αποβάλλονται πάντοτε με αντέκταση του προηγούμενου βραχύχρονου φωνήεντος (βλ. § 62, 7, β): τοῖς λεόντ-σι = λέουσι, τοῖς ἀνδριάντ-σι = ἀνδριᾶσι, ὁ λυθέντ-ς = λυθείς, ὁ χαρίεντ-ς = χαρίεις· σπένδ-ω **(= κάνω σπονδή),** μέλλ. σπένδ-σω = σπείσω· πάσχω, μέλλ. **(από το θ.** πενθ-**)** πένθ-σομαι = πείσομαι **(= θα πάθω).**

7) Σύμφωνα όχι τελικά ελληνικών λέξεων (βλ. § 29, β), όταν βρεθούν στο τέλος μιας λέξης, χωρίς άλλη κατάληξη, αποβάλλονται: (τοῦ σώματ-ος) τὸ σῶματ = τὸ σῶμα· (τοῦ λέοντ-ος) ὦ λέοντ = ὦ λέον· (τοῦ γάλακτ-ος) τὸ γάλακτ = τὸ γάλα· (τοῦ παντ-ὸς) τὸ παντ = τὸ πᾶν.

22-0012_1-88_18b.indd 50 15/09/2017 16:32

β) Ανάπτυξη συμφώνων

65. Η εμφάνιση νέου συμφώνου, που δεν υπήρχε αρχικά, στο θέμα μιας λέξης λέγεται **ανάπτυξη** (το σύμφωνο α ν α π τ ύ σ σ ε τ α ι, δηλ. παρουσιάζεται εκεί όπου πριν δεν υπήρχε). Η ανάπτυξη συνήθως γίνεται για να διευκολυνθεί η προφορά (πβ. § 62, 2):

1) Ανάμεσα στο **μ** και το **ρ** ή ανάμεσα στο **μ** και το **λ** αναπτύσσεται σε μερικές λέξεις ο φθόγγος **β**: (από το μεσημερία =) μεσημ-ρία = μεσημ-β-ρία· (ἔ-μολ-ον = ήρθα· πβ. μολὼν λαβέ· θ. μολ- = μλω-· από αυτό ο παρακείμ. μέ-μλω-κα =) μέμ-β-λωκα· γαμρὸς = γαμ-β-ρὸς (πβ. ιδιωματικό νεοελλ. χαμηλά = χαμλά = χαμπλά).

2) Ανάμεσα στο **ν** και το **ρ** αναπτύσσεται ο φθόγγος **δ**: (από το ἀνέρ-ος με συγκοπή: ἀνρ-ὸς =) ἀνδρὸς (βλ. § 130, 1).

3) Εμπρός από το αρχικό **ρ** μιας λέξης αναπτύσσεται και ένα άλλο **ρ**, δηλ. το αρχικό **ρ** διπλασιάζεται, όταν βρεθεί πριν από αυτό βραχύχρονο φωνήεν από αύξηση ή αναδιπλασιασμό ή από σύνθεση με άλλη λέξη: ῥίπτω - ἔρριπτον - ἔρριφα· ῥητὸς - ἄρρητος - ἀπόρρητος· ῥυθμὸς - ἄρρυθμος· ῥωστὸς - ἄρρωστος· αλλά: εὔρυθμος, εὔρωστος.

22-0012_1-88_18b.indd 51 15/09/2017 16:32

γ) Μετάθεση του j (επένθεση)

66. Μετάθεση, δηλ. μετατόπιση σε άλλη θέση μέσα στη λέξη, μπορεί να πάθει όχι μόνο ένα βραχύχρονο φωνήεν (όπως είδαμε στην § 62, 3), αλλά και το ημίφωνο **j** (βλ. § 16, σημ.). Τούτο, όταν βρίσκεται ύστερ' από τους φθόγγους **-αν-, -αρ-, -ορ-**, μετατοπίζεται πριν από το **ν** ή το **ρ**· τότε ενώνεται με το προηγούμενο **α** ή **ο** σε δίφθογγο **αι** ή **οι**.

Η μετάθεση αυτή του **j** και η τοποθέτησή του ανάμεσα στο φωνήεν α ή ο και στο σύμφωνο ν ή ρ λέγεται και **επένθεση**[1]:

(θ. μαραν-, πβ. ἐ-μαράν-θην) μαράν-jω = μαρ**αί**νω·
(θ. μελαν-, πβ. μέλαν-ος), ἡ μέλαν-jα = μέλ**αι**να·
(θ. χαρ-, πβ. χαρ-ά, ἐ-χάρ-ην) χάρ-jω = χ**αί**ρω·
(θ. μορ-, πβ. μόρ-ιον) μόρ-jα = μ**οῖ**ρα.
(Πβ. το νεοελλ. χαμαϊλί = χαϊμαλί).

δ) Ένωση ή συγχώνευση συμφώνων

67. Σε μερικές περιπτώσεις ένα σύμφωνο ενώνεται ή συγχωνεύεται με άλλο. Τέτοιες **ενώσεις** ή **συγχωνεύσεις** συμφώνων είναι συνήθως οι ακόλουθες:

---

1. Από το ρήμα ἐπεντίθεμαι = παίρνω θέση ανάμεσα, παρεμβάλλομαι.

22-0012_1-88_18b.indd 52 15/09/2017 16:32

1) Ουρανικό (κ, γ, χ) **όταν βρίσκεται εμπρός από το σ, ενώνεται με αυτό σε ξ· χειλικό (π, β, φ) εμπρός από το σ ενώνεται με αυτό σε ψ:** πίνακ-ς = πίναξ, πίνακ-σι =πίναξι, ἔλεγ-σα = ἔλεξα, ὄνυχ-ς = ὄνυξ· κώνωπ-ς = κώνωψ, κώνωπ-σι = κώνωψι, Ἄραβ-ς = Ἄραψ, ἔγραφ-σα = ἔγραψα (βλ. § 21, 2).

2) Το ημίφωνο j (βλ. § 16, σημ.) **σε αρχαιότατους χρόνους:**

α) ύστερ' από τα ουρανικά (κ, γ, χ) ή πιο σπάνια ύστερ' από τα οδοντικά τ και θ συγχωνεύτηκε με αυτά σε σσ ή ττ:

φυλάκ-jω = φυλάσσω ή φυλάττω, ἀλλάγ-jω = ἀλλάσσω ή ἀλλάττω, ταράχ-jω = ταράσσω ή ταράττω, ἐλάχ-jων = ἐλάσσων ή ἐλάττων·

χαρίετ-jα = χαρίεσσα, πυρέτ-jω = πυρέσσω ή πυρέττω, πλάτ-jω ή πλάθ-jω = πλάσσω.

β) ύστερ' από το οδοντικό δ συγχωνεύτηκε με αυτό σε ζ:

παίδ-jω = παίζω, ἐλπίδ-jω = ἐλπίζω, ἐρίδ-jω = ἐρίζω·

γ) ύστερ' από τα συμφωνικά συμπλέγματα ντ, νδ, νθ συγχωνεύτηκε πρώτα με το οδοντικό τ, δ, θ σε σ και έπειτα έγινε αποβολή του ν με αντέκταση του προηγούμενου βραχύχρονου φωνήεντος:

π'ἄντ-jα = π'ἄνσα = πᾶσα, παιδευθέντ-jα = παιδευθένσα = παιδευθεῖσα, ἐκόντ-jα = ἐκόνσα = ἑκοῦσα (πβ. § 64, 4).

22-0012_1-88_18b.indd 53 15/09/2017 16:32

ε) Αφομοίωση συμφώνων

68. Αφομοίωση συμφώνου λέγεται η μεταβολή του σε σύμφωνο όμοιο με άλλο αμέσως επόμενο ή προηγούμενο στην ίδια λέξη (πβ. § 62, 4). Σε τέτοια περίπτωση λέμε ότι το σύμφωνο ἀ φ ο μ ο ι ώ ν ε τ α ι με το άλλο.

1) **Χειλικό (π, β, φ),** όταν βρεθεί εμπρός από το ένρινο **μ** αφομοιώνεται με αυτό, δηλ. γίνεται και αυτό **μ:** βλέπ-μα = βλέμμα· τρῖβ-μα = τρῖμμα· γεγραφ-μένος = γεγραμμένος.

2) **Το συριστικό σ** ύστερ' από υγρό **(λ, ρ)** ή ένρινο **(μ, ν)** σε αρχαιότατους χρόνους ἀ φ ο μ ο ι ώ θ η κ ε πρώτα με αυτό, έπειτα όμως έγινε απλοποίηση των δύο όμοιων συμφώνων (λλ, ρρ - μμ, νν) και αντέκταση του προηγούμενου βραχύχρονου φωνήεντος (§ 62, 7, β):

(στέλλω, θ. στέλ-) ἔ-στελ-σα = ἔστειλα·
(καθαίρω, θ. καθᾰρ-) ἐ-κάθαρ-σα = ἐκάθαρρα = ἐκάθηρα·
(νέμω, θ. νεμ-) ἔ-νεμ-σα = ἔνεμμα = ἔνειμα·
(κρίνω, θ. κρῐν-) ἔ-κριν-σα = ἔκριννα = ἔκρινα.

3) **Το συριστικό σ**, όταν βρεθεί εμπρός από το ένρινο **ν,** συνήθως αφομοιώνεται με αυτό: σβέσ-νυ-μι = σβέννυμι, ζώσ-νυ-μι = ζώννυμι, Πελοπόσ-νησος = Πελοπόννησος.

4) **Το ημίφωνο j** σε αρχαιότατους χρόνους:

α) ύστερ' από το **λ** αφομοιώθηκε με αυτό: (θ. ἀγγελ-) ἀγγέλ-jω = αγγέλλω, (θ. σφαλ-) σφάλ-jω = σφάλλω·

22-0012_1-88_18b.indd 54 15/09/2017 16:32

β) ύστερ' από το ν ή το ρ, όταν υπήρχε πριν από αυτά ε ή ι ή υ, α φ ο μ ο ι ώ θ η κ ε πρώτα με το ν ή το ρ, έπειτα όμως έγινε ἀ π λ ο π ο ί η σ η των δύο όμοιων συμφώνων και αντέκταση του προηγούμενου ε σε ει, του ῐ σε ῑ και του ῠ σε ῡ:

(θ. κτεν-) κτέν-jω = κτέννω = κτείνω· (θ. σπερ-) σπέρ-jω = σπέρρω = σπείρω· (θ. οἰκτῖρ-) οἰκτίρ-jω = οἰκτίρρω = οἰκτίρω· (θ. ἀμῦν-) ἀμύν-jω = ἀμύννω = ἀμύνω.

5) Το ένρινο ν, όταν βρεθεί εμπρός από το ένρινο **μ** ή εμπρός από τα υγρά **λ, ρ**, συνήθως αφομοιώνεται με αυτά: ὠξυν-μένος = ὠξυμμένος, παν-μεγέθης = παμμεγέθης, πλην-μελὴς = πλημμελής, πάν-λευκος = πάλλευκος, συν-ρέω = συρρέω, παλίν-ροια = παλίρροια.

ζ) Ανομοίωση συμφώνων

69. Αντίθετα από ό,τι συμβαίνει στην αφομοίωση, για να διευκολύνεται η προφορά αποφεύγονται σε ορισμένες περιπτώσεις δύο όμοια σύμφωνα σε δύο αλλεπάλληλες συλλαβές της ίδιας λέξης. Έτσι π.χ. το χεχόρευκα γίνεται κεχόρευκα, το γιγνώσκω γίνεται γινώσκω κτλ. Το φαινόμενο αυτό λέγεται ανομοίωση[1].

Η ανομοίωση είναι δύο ειδών:

---

1. Από το ἀνομοιόομαι -οῦμαι = γίνομαι ανόμοιος, διαφορετικός.

22-0012_1-88_18b.indd 55 15/09/2017 16:32

1) Ανομοίωση με τροπή

α) Όταν δύο γειτονικές συλλαβές μιας λέξης αρχίζουν από άφωνο δασύπνοο, τότε κανονικά γίνεται τροπή του συμφώνου της πρώτης συλλαβής στο αντίστοιχό του ψιλόπνοο (το χ γίνεται κ, το φ γίνεται π, το θ γίνεται τ): (χορεύω) χε-χόρευκα = κεχόρευκα· (φονεύω) φε-φόνευκα = πεφόνευκα· (θύω) θέ-θυκα = τέθυκα, θυθήσομαι =τυθήσομαι· (τίθεμαι) ἐθέ-θην - ἐτέθην· ἡ θρίξ, ταῖς θριξὶ (θ. θριχ-), αλλά: τριχὸς (αντί θριχός), τρίχες (αντί θρίχες)· θρέψω (θ. θρεφ-), αλλά: τρέφω (αντί θρέφω), τροφὴ (αντί θροφὴ) κτλ.

Αλλά σε μερικές λέξεις ή τύπους λέξεων δε γίνεται ανομοίωση, δηλ. το δασύπνοο φυλάγεται σε δύο γειτονικές συλλαβές από επίδραση άλλων συγγενικών τύπων που έχουν κανονικά το δασύπνοο: ὠρθώθην (όπως ὥρθωσα, ὀρθώσω κτλ.), ἐθέλχθην (όπως ἔθελξα, θέλξω κτλ.), ὀρνιθοθήρας (όπως ορνιθοτρόφος κτλ.).

β) Η ανομοίωση με τροπή γίνεται κάποτε και στα υγρά. Έτσι η κεφαλ-αλγία (= κεφαλό-πονος) έγινε κεφαλαργία, λήθ-αλγος = λήθαργος· εδώ, αν αληθεύει η ετυμολογία, το δεύτερο λ τράπηκε στο συγγενικό του υγρό ρ (πβ. την αντίθετη πορεία στο νεοελλ. γρήγορα = γλήγορα).

22-0012_1-88_18b.indd 56 15/09/2017 16:32

2) Ανομοίωση με αποβολή

α) Όταν σε δύο γειτονικές συλλαβές μιας λέξης υπάρχουν τα ίδια σύμφωνα, το ένα από αυτά κάποτε αποβάλλεται: γίγνομαι = γίνομαι, γιγνώσκω = γινώσκω, (παρακ. του ἄγω) ἀγήγοχα = ἀγήοχα, φρατρία = φατρία (πβ. το νεοελλ. πενήντα αντί πεντήντα από το πεντήκοντα).

β) Όταν αποβάλλεται ολόκληρη συλλαβή, το φαινόμενο λέγεται συλλαβική ανομοίωση ή απλολογία: τετράπεζα = τράπεζα, ἀμφιφορεὺς = ἀμφορεύς, σκιμπόπους = σκίμπους (πβ. τα νεοελλ. αποφοιτητήριο = αποφοιτήριο, διδάσκαλος = δάσκαλος).

η) Τροπή συμφώνων

70. Τα σύμφωνα, εκτός από τις μεταβολές που παρουσιάζουν με τη συγχώνευση (§ 67), την αφομοίωση (§ 68) ή την ανομοίωση (§ 69), παθαίνουν και μερικές άλλες αλλαγές που λέγονται τροπές:

1) Ουρανικό (κ, γ, χ) ή χειλικό (π, β, φ) όταν βρίσκεται εμπρός από οδοντικό (τ, δ, θ) μέσα σε μια λέξη, αν είναι ἑτερόπνοο σ υ μ π ν ε υ μ α τ ί ζ ε τ α ι, δηλ. γίνεται ομόπνοο με το επόμενο οδοντικό (γίνεται ψιλόπνοο εμπρός από ψιλόπνοο ή μέσο εμπρός από μέσο ή δασύπνοο εμπρός από δασύπνοο). Η τέτοιου είδους τροπή λέγεται συμπνευματισμός:

22-0012_1-88_18b.indd 57 15/09/2017 16:32

(ἐκλέγ-ω) ἐκλεγ-τός = ἐκλεκ-τός· (γράφ-ω) γραφ-τὸς = γραπ-τός·
(διώκ-ω) ἐ-διώκ-θην = ἐδιώχ-θην· (τρίβω) ἐ-τρίβ-θην = ἐτρίφ-θην·
(θ. κρυφ-, πβ. κρύφ-α) κρύφ-δην = κρύβ-δην.

2) Το ουρανικό κ ή χ εμπρός από το μ κανονικά τρέπεται σε γ:

(πλέκ-ω) πλέκ-μα =πλέγ-μα· (διώκ-ω) διωκ-μὸς = διωγ-μός· (ταράσσω, θ. ταραχ-,πβ. ταραχ-ὴ) τε-ταραχ-μένος = τεταραγ-μένος.

Αλλά σε μερικές λέξεις διατηρούνται τα συμπλέγματα κμ, χμ: ἀκμή, αἰχμή, δραχμὴ κ.ά.

3) Οδοντικό εμπρός από άλλο οδοντικό ή εμπρός από το μ κανονικά τρέπεται σε σ:

(θ. χαριετ-) χαριέτ-τερος = χαριέσ-τερος· (ψεύδ-ομαι) ἐ-ψεύδ-θην = ἐψεύσ-θην· (πεί-θομαι) ἐ-πείθ-θην = ἐπείσ-θην· πέ-πειθ-μαι = πέπεισ-μαι· (ᾄδ-ω) ᾄδ-μα = ᾆσ-μα.

Αλλά σε μερικές λέξεις, το οδοντικό εμπρός από άλλο οδοντικό ή εμπρός από το μ παραμένει: Ἀτθίς, Πιτθεύς, ἀτμός, Κάδμος, ἀριθμός, πυθμήν κ.ά.

4) Το τ της συλλαβής τι, όταν βρίσκεται ύστερ' από φωνήεν ή από το ένρινο ν, σε πολλές λέξεις τρέπεται σε σ:

(πλοῦτος) πλούτιος = πλούσιος· (ἀθάνατος) ἀθανατία = ἀθανασία· (γέρων, γέροντος) γεροντία =γερονσία = γερουσία· (ἐκών, ἐκόντος) ἐκόντιος = ἐκόνσιος =

22-0012_1-88_18b.indd 58 15/09/2017 16:32

ἐκούσιος· γράφοντι = γράφονσι = γράφουσι (**πβ. § 62, 7, β και § 64, 4**).

Αλλά σε μερικές λέξεις η συλλαβή -τι- μένει αμετάβλητη: αἴτιος, σκότιος, ἐναντίος **κ.ά.**

5) Το ένρινο ν, όταν βρίσκεται εμπρός από τα ουρανικά (κ, γ, χ) ή εμπρός από το ξ τρέπεται σε γ· εμπρός από τα χειλικά (π, β, φ) ή εμπρός από το ψ τρέπεται σε μ· εμπρός από τα οδοντικά (τ, δ, θ) ή εμπρός από άλλο ν μένει αμετάβλητο:

παν-κάκιστος = παγκάκιστος, συν-γράφω = συγγράφω, συν-χαίρω = συγχαίρω, ἐν-ξύω = ἐγξύω· ἐν-πνέω = ἐμπνέω, παν-βασιλεὺς = παμβασιλεύς, (πάλιν+φατὸς) παλίν-φατος = παλίμφατος, (ἐν+ψυχὴ) ἔν-ψυχος = ἔμψυχος· αλλά παν-τελής, πέφαν-ται, παλιν-δρομῶ, συν-θέω, ἐν-νοῶ. **Πβ. § 64, 4 και § 68, 5.**

22-0012_1-88_18b.indd 59 15/09/2017 16:32

71. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΠΑΘΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

1. Άφωνα

κ,γ,χ+σ = ξ (§ 67, 1)	(φύλακ-ς) φύλαξ (φλὸγ-ς) φλὸξ (ὄνυχ-ς) ὄνυξ
π,β,φ+σ = ψ (§ 67, 1)	(κώνωπ-ς) κώνωψ (Ἄραβ-ς) Ἄραψ (ἔγραφ-σα) ἔγραψα
τ,δ,θ+σ = σ (§ 64, 5)	(τάπητ-ς) τάπης (ἐλπὶδ-ς) ἐλπὶς (ὄρνιθ-ς) ὄρνις (νὺκτ-ς) νὺκ-ς = νὺξ
κ,γ,χ+μ = γμ (§ 70, 2)	(διωκ-μὸς) διωγμὸς (πνιγ-μὸς) πνιγμὸς (ταραχ-μὸς) ταραγμὸς
π,β,φ+μ =μμ (§ 68,1)	(βλέπ-μα) βλέμμα (τρῖβ-μα) τρῖμμα (γράφ-μα) γράμμα
τ,δ,θ+μ = σμ (§ 70, 3)	(πλάτ-μα) πλάσμα (ἔρειδ-μα) ἔρεισμα (πεῖθ-μα) πεῖσμα

22-0012_1-88_18b.indd 60 15/09/2017 16:32

κ,γ,χ+τ = κτ (§ 70, 1)	(πλεκτὸς) πλεκτὸς (ταγ-τὸς) τακτὸς (ὀρυχ-τὸς) ὀρυκτὸς
π,β,φ+τ = πτ (§ 70, 1)	(λέ-λειπ-ται) λέλειπται (βέ-βλαβ-ται) βέβλαπται (γέ-γραφ-ται) γέγραπται
τ,δ,θ+τ = στ (§ 70, 3)	(χαριέτ-τερος) χαριέστερος (ψεύδ-της) ψεύστης (πιθ-τὸς) πιστὸς
κ,γ,χ+θ = χθ (§ 70, 1)	(ἐ-πλέκ-θην) ἐπλέχθην (ἐ-λέγ-θην) ἐλέχθην (ἐ-ταράχ-θην) ἐταράχθην
π,β,φ+θ = φθ (§ 70, 1)	(ἐ-λείπ-θην) ἐλείφθην (ἐ-τρίβ-θην) ἐτρίφθην (ἐ-κρύφ-θην) ἐκρύφθην
τ,δ,θ+θ = σθ (§ 70, 3)	(ἐ-πλάτ-θην) ἐπλάσθην (ἐ-ψεύδ-θην) ἐψεύσθην (ἐ-πείθ-θην) ἐπείσθην
π,β,φ+δ = βδ (§ 70, 1)	(κρύφ-δην) κρύβδην
κ,γ,χ+j= ττ(σσ) (§ 67, 2, α)	(φυλάκ-jω) φυλάττω (ἀλλάγ-jω) ἀλλάττω (ταράχ-jω) ταράττω

22-0012_1-88_18b.indd 61 15/09/2017 16:32

ή γ+j=ζ	(ἁρπάγ-jω) ἁρπάζω (οἰμώγ-jω) οἰμώζω
δ+j= ζ (§ 67, 2, β)	(παίδ-jω) παίζω (ἐρίδ-jω) ἐρίζω
˘. ντ+j = ¯. σ (§ 67, 2, γ)	(πάντ-jα) πᾶσα (ἐκόντ-jα) ἑκοῦσα (παιδευθέντ-jα) παιδευθεῖσα

2. Ημίφωνα

˘. ν+σ = ¯. σ ή ˘. ν+σ = ˘. σ (§ 64, 4)	(μέλᾰν-ς) μέλᾱς (ποιμέν-σι) ποιμέσι
˘. ντ+σ = ¯. σ	(ἀνδρι'ἄντ-σι) ἀνδριᾶσι
˘. νδ+σ = ¯. σ	(σπένδ-σω) σπείσω
˘. νθ+σ = ¯. σ (§ 64, 6)	(πένθ-σομαι) πείσομαι
μ+ρ =μβρ	(μεσημ-ρία) μεσημβρία
ν+ρ = νδρ (§65, 1 και 2)	(ἀν-ρὸς) ἀνδρὸς

22-0012_1-88_18b.indd 62 15/09/2017 16:32

αν+j = αιν	(μαράν-jω) μαραίνω
αρ+j = αιρ	(χάρ-jω) χαίρω
ορ+j = οιρ (§ 66)	(μόρ-jα) μοῖρα
λ+j = λλ (§ 68, 4, α)	(σφάλ-jω) σφάλλω (ἀγγέλ-jω) ἀγγέλλω
ν+κ = γκ	(ἐν-κρύπτω) ἐγκρύπτω
ν+γ = γγ	(ἐν-γράφω) ἐγγράφω
ν+χ =γχ	(συν-χαίρω) συγχαίρω
ν+ξ = γξ (§ 70, 5)	(ἐν-ξύω) ἐγξύω
ν+π = μπ	(συν-πάσχω) συμπάσχω
ν+β = μβ	(ἐν-βάλλω) ἐμβάλλω
ν+φ = μφ	(ἐν-φαίνω) ἐμφαίνω
ν+ψ = μψ (§ 70, 5)	(ἐν-ψυχος) ἔμψυχος

22-0012_1-88_18b.indd 63 15/09/2017 16:32

ν+λ = λλ	(συν-λέγω) συλλέγω
ν+ρ = ρρ (§ 68, 5)	(συν-ράπτω) συρράπτω (ἐν-ράπτω)
ἡ ν+ρ = νρ	ἐνράπτω (ἔν-ρινος) ἔνρινος (αλλά και ἔρρινος)
ν+μ = μμ (§ 68, 5)	(ἐν-μένω) ἐμμένω (ὠξυν-μένος) ὠξυμμένος
ἡ ν+μ = σμ	(ὑφαν-μένος) ὑφασμένος, ὕφασμα (με-μιαν-μένος) μεμιασμένος, μίασμα

22-0012_1-88_18b.indd 64 15/09/2017 16:32

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΟ

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Μέρη του λόγου. Κλιτά και άκλιτα. Τύποι. Κατάληξη, θέμα, χαρακτήρας

72. α) Οι λέξεις της αρχαίας ελληνικής, όπως και της νέας, χωρίζονται σε δέκα είδη, που λέγονται **μέρη του λόγου.**

Τα μέρη του λόγου είναι: 1) **άρθρο**, 2) **ουσιαστικό**, 3) **επίθετο**, 4) **αντωνυμία**, 5) **ρήμα**, 6) **μετοχή**, 7) **επίρρημα**, 8) **πρόθεση**, 9) **σύνδεσμος** και 10) **επιφώνημα**.

Το ουσιαστικό και το επίθετο λέγονται και **ονόματα**.

β) Από τα δέκα μέρη του λόγου τα έξι πρώτα, το άρθρο, το ουσιαστικό, το επίθετο, η αντωνυμία, το ρήμα και η μετοχή, λέγονται **κλιτά**, γιατί κ λ ί ν ο ν τ α ι, δηλ. καθένα από αυτά παρουσιάζεται στο λόγο με διάφορες μορφές:

22-0012_1-88_18b.indd 65 15/09/2017 16:32

ὁ στρατιώτης οὗτος ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν μάχεται·

οἱ στρατιῶται οὗτοι ψιλὰς ἔχοντες τὰς κεφαλὰς μάχονται.

Τα λοιπά τέσσερα μέρη του λόγου, το επίρρημα, η πρόθεση, ο σύνδεσμος και το επιφώνημα, λέγονται ἄκλιτα, γιατί δεν κλίνονται, δηλ. παρουσιάζονται στο λόγο πάντα με την ίδια μορφή:

νῦν, ἐπί, καί, φεῦ.

73. Οι διάφορες μορφές που παίρνει μια κλιτή λέξη λέγονται τύποι αυτής της λέξης: ἥρως, ἥρωος, ἥρωες κτλ. - ἀκούω, ἀκούεις, ἀκούει κτλ. - γράφω, γράφεις, γράφει κτλ.

Σε κάθε τύπο μιας λέξης ξεχωρίζονται δύο μέρη: η κατάληξη και το θέμα.

α) Κατάληξη λέγεται το μεταβλητό μέρος της κλιτής λέξης προς το τέλος της: -ς, -ος, -ες κτλ., -ω, -εις, -ει κτλ.

β) Θέμα λέγεται το αμετάβλητο μέρος της κλιτής λέξης προς την αρχή της: ἡρω-, ἀκου-, γραφ-.

Ο τελευταίος φθόγγος του θέματος λέγεται χαρακτήρας. Ο χαρακτήρας μπορεί να είναι φωνήεν ή σύμφωνο· π.χ. του θέματος ηρω- χαρακτήρας ω· του θέματος ακου- χαρακτήρας ου· του θέματος γραφ- χαρακτήρας φ.

22-0012_1-88_18b.indd 66 15/09/2017 16:32

2. Πτωτικά. Παρεπόμενα των πτωτικών

74. Στην αρχαία ελληνική, όπως και στη νέα, το **ά ρ θ ρ ο**, το **ο υ σ ι α σ τ ι κ ό**, το **ε π ί θ ε τ ο**, η **α ν τ ω ν υ μ ί α** και η **μ ε τ ο χ ή** σχηματίζουν τύπους που λέγονται **πτώσεις**. Γι' αυτό τα πέντε αυτά κλιτά μέρη του λόγου λέγονται **πτωτικά**.

75. α) Οι πτώσεις στην αρχαία ελληνική είναι πέντε: η **ονομαστική**, η **γενική**, η **δοτική**, η **αιτιατική** και η **κλητική**.

β) Από τις πέντε πτώσεις η ονομαστική και η κλητική λέγονται **ορθές**, η γενική, η δοτική και η αιτιατική λέγονται **πλάγιες**.

76. Όπως στη νέα, έτσι και στην αρχαία ελληνική τα πτωτικά, εκτός από τις πτώσεις, έχουν ακόμα **γ έ ν ο ς**, **α ρ ι θ μ ό** και **κ λ ί σ η**.

α) Τα **γένη** των πτωτικών είναι τρία: **αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο**: ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, τὸ βιβλίον (βλ. § 81-82) - ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλὸν - ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο - ὁ γράφων, ἡ γράφουσα, τὸ γράφον.

β) Οι **αριθμοί** των πτωτικών στην αρχαία γλώσσα ήταν τρεις: ο **ενικός**, που φανερώνει ότι γίνεται λόγος για ένα, ο **πληθυντικός**, που φανερώνει ότι γίνεται λόγος για πολλά, και ο **δυϊκός**, που φανερώνει ότι γίνεται λόγος για δύο (ὁ παῖς - οἱ παῖδες - τὼ παῖδε).

γ) **Κλίση** λέγεται ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο σχηματίζονται οι πτώσεις ενός πτωτικού. Οι κλίσεις των πτωτικών είναι τρεις: η **πρώτη**, η **δεύτερη** και η **τρίτη**.

77. Η πτώση, το γένος, ο αριθμός και η κλίση λέγονται με μία λέξη **παρεπόμενα** (ή **συνακόλουθα**) των πτωτικών.

22-0012_1-88_18b.indd 67 15/09/2017 16:32

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΑΡΘΡΟ

78. Άρθρο είναι η μονοσύλλαβη κλιτή λέξη που κανονικά χρησιμοποιείται εμπρός από τα ονόματα, όταν μνημονεύονται στο λόγο ως γνωστά και ορισμένα: ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, τὸ τέκνον.

Το άρθρο κλίνεται έτσι:

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
ονομαστική	ὁ	ἡ	τὸ	οἱ	αἱ	τὰ
γενική	τοῦ	τῆς	τοῦ	τῶν	τῶν	τῶν
δοτική	τῷ	τῇ	τῷ	τοῖς	ταῖς	τοῖς
αιτιατική	τὸν	τὴν	τὸ	τοὺς	τὰς	τὰ

Δυϊκός αριθμός και των τριών γενών
Ονομ. και αιτ. τὼ - γεν και δοτ. τοῖν
(Σπάνιοι τύποι του θηλυκού είναι και: τά, ταῖν).

22-0012_1-88_18b.indd 68 15/09/2017 16:32

7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Γενικά για τα ουσιαστικά

1. Ορισμός και διαίρεση των ουσιαστικών

79. Ονόματα ουσιαστικά ή απλώς **ουσιαστικά** λέγονται οι κλιτές λέξεις που σημαίνουν 1) πρόσωπα, ζώα ή πράγματα και 2) ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα.

1) Τα ουσιαστικά που σημαίνουν πρόσωπα, ζώα ή πράγματα λέγονται **συγκεκριμένα**: ἄνθρωπος, ἵππος, γέφυρα.

2) Τα ουσιαστικά που σημαίνουν ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα λέγονται **αφηρημένα**: ἐργασία, εὐτυχία, εὐγένεια.

80. Από τα ουσιαστικά:

1) λέγονται **κύρια ονόματα** όσα σημαίνουν ορισμένο πρόσωπο, ζώο, τόπο ή πράγμα: Ζεύς, Σωκράτης, Βουκεφάλας, Ὄλυμπος, Πηνειός, Κόρινθος·

2) λέγονται **προσηγορικά** ή **κοινά ονόματα** όσα σημαίνουν ένα σύνολο από πρόσωπα, ζώα ή πράγματα που ανήκουν στο ίδιο είδος: ἀνήρ, ἵππος, ὄρος, πόλις.

22-0012_1-88_18b.indd 69 15/09/2017 16:32

2. Γένος των ουσιαστικών

81. Το γένος των ουσιαστικών (πβ. § 76, α) το ξεχωρίζομε κάποτε από την κατάληξη (ἄνθρωπ-ος, οἰκί-α, δένδρ-ον), πάντοτε όμως και κυρίως από το άρθρο που παίρνουν: έτσι, όσα παίρνουν το άρθρο **ὁ** είναι **αρσενικά**, όσα παίρνουν το άρθρο **ἡ** είναι **θηλυκά** και όσα παίρνουν το άρθρο **τὸ** είναι **ουδέτερα**: ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἄμπελος, τὸ πέλαγος.

82. Τα ουσιαστικά κατά το γένος τα ξεχωρίζομε:

1) σε **μονοκατάληκτα μ' ένα γένος**· αυτά είναι ή αρσενικά ή θηλυκά ή ουδέτερα και επομένως έχουν μόνο έναν τύπο: ὁ ἀνήρ, ἡ γυνή, τὸ τέκνον - ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα, τὸ δένδρον·

2) σε **μονοκατάληκτα με δύο γένη** ή ουσιαστικά **κοινού γένους**· αυτά έχουν δύο γένη (αρσενικό και θηλυκό), αλλά έναν τύπο, κοινό και για τα δύο, και τα ξεχωρίζομε μόνο από το άρθρο: ὁ παῖς - ἡ παῖς· ὁ σύζυγος - ἡ σύζυγος· ὁ βοῦς - ἡ βοῦς· ὁ ἵππος - ἡ ἵππος·

3) σε **δικατάληκτα με δύο γένη**· αυτά έχουν δύο γένη (αρσενικό και θηλυκό) και δύο τύπους, έναν για κάθε γένος: ὁ ποιητὴς - ἡ ποιήτρια· ὁ ἱερεὺς - ἡ ἱέρεια· ὁ βασιλεὺς - ἡ βασίλισσα· ὁ λέων - ἡ λέαινα.

22-0012_1-88_18b.indd 70 15/09/2017 16:32

3. Αριθμός των ουσιαστικών

83. **Οι αριθμοί των ουσιαστικών, όπως και των άλλων πτωτικών, είναι τρεις: ο ενικός, ο δυϊκός και ο πληθυντικός (βλ. § 76, β).**

Υπάρχουν όμως ουσιαστικά που είναι εύχρηστα μόνο ή προπάντων σ' έναν από τους τρεις αριθμούς (πβ. § 153).

1) Στον ενικό (μόνο ή προπάντων) είναι εύχρηστα:

α) πολλά αφηρημένα ουσιαστικά: ἀγάπη, αἰδώς, δικαιοσύνη, εὐσέβεια, πενία, φιλοσοφία, χρηστότης **κ.ά.**

β) ονόματα που δηλώνουν φυσικά σώματα ή φαινόμενα ή καταστάσεις: ἡ γῆ, ὁ οὐρανός, ὁ ἀήρ, ὁ αἰθήρ, τὸ ἔαρ, ὁ βορέας (βορρᾶς), ἡ ἠώς, ἡ ἠχώ, τὸ γῆρας, ἡ νεότης, ἡ δίψα, ἡ πεῖνα **κ.ά.**

γ) ονόματα μετάλλων: ὁ ἄργυρος, ὁ σίδηρος, ὁ χαλκὸς **κ.ά.**

δ) μερικά άλλα προσηγορικά: τὸ ἔλαιον, τὸ μέλι, τὸ κνέφας **(= σκότος)**, τὸ νέκταρ **(= το ποτό των θεών) κ.ά.**

ε) τα περισσότερα κύρια ονόματα (που κανονικά εκφέρονται στον ενικό): Αἴγινα, Ἄργος, Ἀττική, Ἑλλάς, Εὐρώτας, Ὄλυμπος, Ξενοφῶν, Περικλῆς, Σωκράτης **κ.ά.**

22-0012_1-88_18b.indd 71 15/09/2017 16:32

2) Στον πληθυντικό (μόνο ή προπάντων) είναι εύχρηστα:

α) πολύ λίγα προσηγορικά αἱ δυσμαὶ (από άχρηστο ενικό ἡ δυσμή), τὰ ἔγκατα (από άχρηστο ενικό τὸ ἔγκατον), οἱ ἐτησίαι (= μελτέμια, από άχρηστο ενικό ὁ ἐτησίας, βλ. § 88, 3).

β) μερικά κύρια ονόματα πόλεων, τόπων, γιορτών κτλ.: αἱ Ἀθῆναι, οἱ Δελφοί, αἱ Θῆβαι, τὰ Μέγαρα, αἱ Πλαταιαὶ - τὰ Τέμπη - τὰ Διονύσια, Ἐλευσίνια, Ἴσθμια, Νέμεα, Ὀλύμπια, Παναθήναια κ.ά. (πβ. τα νεοελλ. Σπέτσες, Ψαρά - Χριστούγεννα, Θεοφάνεια κ.ά.).

3) Στο δυϊκό (που δεν τον έχει η νέα ελληνική) ήταν εύχρηστα στην αρχαία, και μάλιστα στην αττική διάλεκτο, κυρίως όσα δηλώνουν πράγματα που από τη φύση τους αποτελούν ζεύγη: τὼ ὀφθαλμὼ (= οι δύο ὀφθαλμοί), τὼ πόδε (= τα δύο πόδια), τὼ χεῖρε (= τα δύο χέρια)· επίσης ο δυϊκός συνηθιζόταν για δύο πρόσωπα, ζώα ή πράγματα που ήταν γνωστό ότι ήταν δύο (και αναφέρονταν μαζί) ή χρησιμοποιούνται κατά δύο ζεύγη: τὼ ἀδελφὼ (= οι δύο αδελφοί), τὼ Διοσκούρω (= οι δύο Διόσκουροι), τὼ Αἴαντε (= οι δύο Αίαντες), τὼ βόε (= τα δύο βόδια) κτλ.

4. Κλίση των ουσιαστικών

84. Οι κλίσεις των ουσιαστικών, όπως και των άλλων πτωτικών, είναι τρεις: η **πρώτη**, η **δεύτερη** και η

22-0012_1-88_18b.indd 72 15/09/2017 16:32

τρίτη (βλ. § 76, γ).

Κατά την κλίση που ανήκουν τα ουσιαστικά λέγονται **πρωτόκλιτα**, **δευτερόκλιτα** ή **τριτόκλιτα**.

85. 1) Όσα ουσιαστικά έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις του ενικού και του πληθυντικού λέγονται **ισοσύλλαβα**. Τα ισοσύλλαβα ανήκουν στην πρώτη και τη δεύτερη κλίση: ὁ τα-μί-ας, τοῦ τα-μί-ου κτλ., οἱ τα-μί-αι, τῶν τα-μι-ῶν κτλ. - ὁ λό-γος, τοῦ λό-γου κτλ., οἱ λό-γοι, τῶν λό-γων κτλ.

2) Όσα ουσιαστικά έχουν στη γενική και δοτική του ενικού και σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού μία συλλαβή περισσότερη από την ονομαστική (και κλητική) του ενικού λέγονται **περιττοσύλλαβα** και ανήκουν στην τρίτη κλίση: ὁ πί-ναξ, τοῦ πί-να-κος κτλ., οἱ πί-νακες, τῶν πι-νά-κων, τοῖς πί-να-ξι κτλ. – τὸ σῶμα, τοῦ σώ-μα-τος, τῷ σώ-μα-τι κτλ.

22-0012_1-88_18b.indd 73 15/09/2017 16:32

8ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΡΩΤΗ ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

1. Πρωτόκλιτα ασυναίρετα ουσιαστικά

86. Κατά την **πρώτη κλίση** κλίνονται ονόματα αρσενικά και θηλυκά: τα αρσενικά λήγουν σε **-ας** ή σε **-ης** και τα θηλυκά σε **-α** ή σε **-η**.

α) Παραδείγματα αρσενικών σε -ας και σε -ης

		(θ. νεανιᾱ)	(θ. Ἀτρειδᾱ-)	(θ. στρατιωτᾱ-)	(θ. ποιητᾱ)
			Ενικός αριθμός		
ον.	ὁ	νεανί**ας**	Ἀτρεί**δης**	στρατιώτης	ποιητὴς
γεν.	τοῦ	νεανί**ου**	Ἀτρεί**δου**	στρατιώτου	ποιητοῦ
δοτ.	τῷ	νεανί**ᾳ**	Ἀτρεί**δῃ**	στρατιώτῃ	ποιητῇ
αιτ.	τὸν	νεανί**αν**	Ἀτρεί**δην**	στρατιώτην	ποιητὴν
κλ.	(ὦ)	νεανί**α**	Ἀτρεί**δη**	στρατιῶτ**ᾰ**	ποιητὰ

22-0012_1-88_18b.indd 74 15/09/2017 16:32

Πληθυντικός αριθμός

ον.	οἱ	νεανί**αι**	Ἀτρεῖδ**αι**	στρατιῶται	ποιηταὶ
γεν.	τῶν	νεανι**ῶν**	Ἀτρειδ**ῶν**	στρατιωτῶν	ποιητῶν
δοτ.	τοῖς	νεανί**αις**	Ἀτρείδ**αις**	στρατιώταις	ποιηταῖς
αιτ.	τοὺς	νεανί**ας**	Ἀτρείδ**ας**	στρατιώτας	ποιητὰς
κλ.	(ὦ)	νεανί**αι**	Ἀτρεῖδ**αι**	στρατιῶται	ποιηταὶ

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ., κλ. (ὦ) νεανί**ᾱ** Ἀτρείδ**ᾱ** στρατιώτᾱ ποιητὰ
γεν., δοτ. τοῖν νεανί**αιν** Ἀτρείδ**αιν** στρατιώταιν ποιηταῖν

β) Παραδείγματα θηλυκών σε -ᾱ και -ᾰ (γεν. -ᾱς)

(θ. πολιτειᾱ) (θ. στρατιᾱ-) (θ. ἀληθειᾰ-) (θ. σφαιρᾰ-)

Ενικός αριθμός

ον.	ἡ	πολιτεία	στρατιὰ	ἀλήθειᾱ	σφαῖρᾰ
γεν.	τῆς	πολιτείας	στρατιᾶς	ἀληθείᾱς	σφαίρᾱς
δοτ.	τῇ	πολιτείᾳ	στρατιᾷ	ἀληθείᾳ	σφαίρᾳ
αιτ.	τὴν	πολιτείαν	στρατιὰν	ἀλήθειᾰν	σφαῖρᾰν
κλ.	(ὦ)	πολιτεία	στρατιὰ	ἀλήθειᾰ	σφαῖρᾰ

22-0012_1-88_18b.indd 75 15/09/2017 16:32

Πληθυντικός αριθμός

ον.	αἱ	πολιτεῖαι	στρατιαὶ	ἀλήθειαι	σφαῖραι
γεν.	τῶν	πολιτειῶν	στρατιῶν	ἀληθειῶν	σφαιρῶν
δοτ.	ταῖς	πολιτείαις	στρατιαῖς	ἀληθείαις	σφαίραις
αιτ.	τὰς	πολιτείας	στρατιὰς	ἀληθείας	σφαίρας
κλ.	(ὦ)	πολιτεῖαι	στρατιαὶ	ἀλήθειαι	σφαῖραι

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, **κλ.** (ὦ) πολιτεί**ᾱ** στρατιὰ ἀληθείᾱ σφαίρᾱ
γεν., δοτ. τοῖν πολιτεί**αιν** στρατιαῖν ἀληθείαιν σφαίραιν

γ) Παραδείγματα θηλυκών σε ᾰ- (γεν. -ης)

(θ. τραπεζᾰ-) (θ. γλωσσᾰ-)

Ενικός αριθμός

ον.	ἡ	τράπεζ**ᾰ**	γλῶσσᾰ
γεν.	τῆς	τραπέζ**ης**	γλώσσης
δοτ.	τῇ	τραπέζ**ῃ**	γλώσσῃ
αιτ.	τὴν	τράπεζ**ᾰν**	γλῶσσᾰν
κλ.	(ὦ)	τράπεζ**ᾰ**	γλῶσσᾰ

22-0012_1-88_18b.indd 76 15/09/2017 16:32

(θ. τραπεζᾰ) (θ. γλωσσᾰ)

Πληθυντικός αριθμός

ον	αἱ	τράπεζ**αι**	γλῶσσαι
γεν	τῶν	τραπεζ**ῶν**	γλωσσῶν
δοτ	ταῖς	τραπέζ**αις**	γλώσσαις
αιτ	τὰς	τραπέζ**ας**	γλώσσας
κλ	(ὦ)	τράπεζ**αι**	γλῶσσαι

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ) τραπέζ**ᾱ** γλώσσᾱ
γεν., δοτ. τοῖν τραπέζ**αιν** γλώσσαιν

δ) Παραδείγματα θηλυκών σε -η

(θ. κωμᾱ) (θ. τιμᾱ-) (θ. κωμᾱ-) (θ. τιμᾱ-)

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
ον.	ἡ	κώμ**η**	τιμὴ	αἱ	κῶμ**αι**	τιμαὶ
γεν.	τῆς	κώμ**ης**	τιμῆς	τῶν	κωμ**ῶν**	τιμῶν
δοτ.	τῇ	κώμ**ῃ**	τιμῇ	ταῖς	κώμ**αις**	τιμαῖς
αιτ.	τὴν	κώμ**ην**	τιμὴν	τὰς	κώμ**ας**	τιμὰς
κλ.	(ὦ)	κώμ**η**	τιμὴ	(ὦ)	κῶμ**αι**	τιμαὶ

22-0012_1-88_18b.indd 77 15/09/2017 16:32

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ῶ) κώμᾱ τιμὰ
γεν., δοτ. τοῖν κώμαιν τιμαῖν

87. ΟΛΙΚΕΣ Ή ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Α΄ ΚΛΙΣΗΣ

	Ενικός				Πληθυντ.		Δυϊκός	
	Αρσενικό		Θηλυκό		Αρσ.	Θηλ.	Αρσ.	Θηλ.
ον.	-ᾱς	-ης	-ᾱ	-ᾰ	-η	-αι	-ᾱ	
γεν.	-ου	-ου	-ᾱς	-ᾱς ή -ης	-ης	-ων	-αιν	
δοτ.	-ᾳ	-ῃ	-ᾳ	-ᾳ ή -ῃ	-ῃ	-αις	-αιν	
αιτ.	-ᾱν	-ην	-ᾱν	-ᾰν	-ην	-ᾱς	-ᾱ	
κλ.	-ᾱ	-η (ή-ᾰ)	-ᾱ	-ᾰ	-η	-αι	-ᾱ	

Παρατηρήσεις

88. Στα πρωτόκλιτα ουσιαστικά:

1) οι καταλήξεις του πληθυντικού (και του δυϊκού) των αρσενικών και των θηλυκών είναι οι ίδιες·

2) το α στην κατάληξη -ας (σε οποιαδήποτε πτώση) είναι πάντοτε μακρόχρονο: ὁ Αἰνείᾱς, τῆς χώρᾱς, τοὺς

22-0012_1-88_18b.indd 78 15/09/2017 16:32

στρατιώτᾱς (μακρόχρονη είναι και η κατάληξη α του δυϊκού: τὼ Ἀτρείδᾱ).

3) η γενική του πληθ. τονίζεται στη λήγουσα και παίρνει περισπωμένη: τῶν νεανιῶν, τῶν θαλασσῶν. Βλ. και § 39, 1, 2 και 3. Αλλά οἱ ἐτησίαι (= μελτέμια· πβ. § 83, 2, α), τῶν ἐτησίων.

89. Από τα πρωτόκλιτα αρσενικά σε -ης σχηματίζουν την κλητική του ενικού σε -ᾱ και όχι σε -η:

α) τα εθνικά: ὦ Πέρσᾰ, ὦ Σκύθᾰ.

β) όσα λήγουν σε -της και τα σύνθετα (με β΄ συνθ. ρήμα) σε -άρχης, -μέτρης, -πώλης, -τρίβης, -ώνης κτλ.: ὦ στρατιῶτα, ὦ γυμνασιάρχα, ὦ βιβλιοπῶλα, ὦ παιδοτρίβα, ὦ τελῶνα.

90. Στα πρωτόκλιτα θηλυκά που λήγουν σε -α:

1) αν πριν από την κατάληξη α υπάρχει σύμφωνο (εκτός από το ρ), τότε το α αυτό λέγεται **μη καθαρό,** είναι κανονικά **βραχύχρονο** και στη γενική και δοτική του ενικού τρέπεται σε η: ἡ μοῦσα, τῆς μούσης, τῇ μούσῃ κτλ. - ἡ μᾶζα, τῆς μάζης, τῇ μάζῃ κτλ.

2) αν πριν από την κατάληξη α υπάρχει φωνήεν ή ρ, τότε το α αυτό λέγεται **καθαρό**, είναι κανονικά **μακρόχρονο** και φυλάγεται σε όλες τις πτώσεις του ενικού: ἡ πολιτεία, τῆς πολιτείας, τῇ πολιτείᾳ κτλ. - ἡ ὥρα, τῆς ὥρας, τῇ ὥρᾳ κτλ.

3) το α της κατάληξης στην αιτιατική και την κλητική του ενικού είναι μακρόχρονο ή βραχύχρονο, ανάλογα με το τι είναι στην ονομαστική: (ἡ πολιτείᾱ) τὴν πολιτείᾱν, ὦ πολιτείᾱ - (ἡ μοῦσᾰ) τὴν μοῦσᾰν, ὦ μοῦσᾰ.

22-0012_1-88_18b.indd 79 15/09/2017 16:32

91. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΣΥΝΑΙΡΕΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Α΄ ΚΛΙΣΗΣ

(που δείχνει ιδίως την ορθογραφία των λέξεων)

1. ΑΡΣΕΝΙΚΑ

α) σε -ᾱς

κοχλίας (ῐ)
λοχίας (ῐ)
τραυματίας (ῐ)
Γοργίας (ῐ)
Ἱππίας (ῐ)
Καλλίας(ῐ)
Φιντίας (ῐ)
μανδύας (ῠ)
Αἰνείας

β) σε -ης

εὐπατρίδης (ῐ)
Εὐριπίδης (ῐ)
Πελοπίδης (ῐ)
Ἀτρείδης
Ἡρακλείδης
Αἰσχίνης
ἑλάτης[1] (ᾰ)
ἁμαξηλάτης (ᾰ)
ἁρματηλάτης (ᾰ)
ἐργάτης (ᾰ)
πελάτης (ᾰ)
πλάστης (ᾰ)
Ἐλεάτης (ᾱ)
Κροτωνιάτης (ᾱ)
Σπαρτιάτης (ᾱ)
Τεγεάτης (ᾱ)
κομήτης[2]
κωμήτης[3]
πλανήτης
προφήτης
σφενδονήτης
Αἰγινήτης
ἀθλητὴς
μαθητὴς

---

1. οδηγός αλόγων κτλ. – 2. αυτός που έχει πολλά μαλλιά· το άστρο. – 3. αυτός που κατοικεί σε χωριά.

22-0012_1-88_18b.indd 80 15/09/2017 16:32

μιμητὴς κτλ.
ζευγίτης (ῑ)
μεσίτης (ῑ)
ὁπλίτης (ῑ)
πολίτης (ῑ)
τεχνίτης (ῑ)
Ἀβδηρίτης (ῑ)
Σταγιρίτης (ῑ)
κριτὴς
ἀκοντιστὴς
δύτης (ῠ)
θύτης (ῠ)
λύτης (ῠ)
πρεσβύτης (ῡ)
μηνυτὴς
δεσμώτης
ἠπειρώτης
θιασώτης
ἰδιώτης
νησιώτης
πατριώτης κτλ.
ζηλωτὴς
μισθωτὴς
ἀγρότης
δεσπότης
δημότης
ἐξωμότης
ἱππότης
προδότης
τοξότης

2. ΘΗΛΥΚΑ

α) σε -α -ας

Πλάταιᾰ
Φώκαιᾰ
ἐλαία
ἡλιαία
κεραία
σημαία
μηλέα
πτελέα
γενεὰ
δωρεὰ
βοήθειᾰ
ἐνέργειᾰ
ἀμέλειᾰ
ἐπιμέλειᾰ
ἀσέβειᾰ
εὐσέβειᾰ
ἔνδειᾰ κτλ.

22-0012_1-88_18b.indd 81 15/09/2017 16:32

ὠφέλειᾰ
(και ὠφελίᾱ)
βασίλειᾰ[4]
ἱέρειᾰ
ἀκρώρειᾰ
Ὀδύσσειᾰ
Μαντίνειᾰ
Χαιρώνειᾰ
Ψυττάλειᾰ
ἁλιεία
βασιλεία
δουλεία
ἐφορεία
στρατεία κτλ.
ἀνδρεία
σιτοδεία
λεία
μνεία
χρεία
Ἐρέτριᾰ
αὐλήτριᾰ
μαθήτριᾰ κτλ.
ἀδικία (ῐ)

εὐφορία (ῐ)
σοφία (ῐ) κτλ.
ἐκκλησία (ῐ)
συνωμοσία (ῐ)
μυρμηκιὰ
στρατιὰ
ἄγνοια
ἄνοια
ἔννοια
εὔνοια
ὁμόνοια
πρόνοια
ἄπνοια
δύσπνοια
εὔπλοια
ἀπόρροια
ῥοιὰ[5]
χροιὰ
Ἅρπυια[6]
ὀργυιὰ
μητρυιὰ
μυῖα
γαῖα, γραῖα

---

4. βασίλισσα. – 5. η ροδιά και ο καρπός της. – 6. φτερωτή θεά.

22-0012_1-88_18b.indd 82 15/09/2017 16:32

μαῖα, μοῖρα
πεῖρα, πρᾷρα
σπεῖρα, σφαῖρα
σφῦρα
Αἴθρα, Φαίδρα
αὖρα, λαύρα
σαύρα, θήρα
θύρα

β) σε -α -ης

ἄμιλλα
δίκελλα
θύελλα
βδέλλα
βασίλισσα
μέλισσα
κίσσα (ῐ)
πίσσα (ῐ)
δίψα (ῐ)
κνῖσα (ῑ)
μᾶζα (μᾱ)
μύξα (ῠ)
πεῖνα
πῖνα (ῑ)
πρύμνα (ῠ)
(και πρύμνη)
ῥίζα (ῐ)
ῥῖνα[7] (ῑ)
(και ῥίνη)
δράκαινᾰ
θέαινᾰ
θεράπαινᾰ
λέαινᾰ
τρίαινᾰ

γ) σε -η

αἰσχύνη (ῡ)
βλάβη (ᾰ)
δάφνη (ᾰ)
δίκη (ῐ)
δίνη[8] (ῑ)
ἴλη (ῑ)
κλίνη(ῑ)
λίμνη (ῐ)
λύπη (ῡ)
νίκη (ῑ)

---

7. εργαλείο για ρίνισμα, λίμα. – 8. στρόβιλος.

22-0012_1-88_18b.indd 83 15/09/2017 16:32

νύμφη (ŭ)
πλάνη (ă)
πύλη (ŭ)
ῥύμη[9]
σκαπάνη (ă)
σκάφη (ă)
σπάθη (ă)
τύχη (ŭ)
ὕλη (ū)
φάτνη (ă)
τιμὴ
ψυχὴ κτλ.

2. Πρωτόκλιτα συνηρημένα ουσιαστικά

92. Τα περισσότερα από τα πρωτόκλιτα ουσιαστικά που πριν από το χαρακτήρα α του θέματος έχουν άλλο α ή ε συναιρούνται σε όλες τις πτώσεις και γι' αυτό ονομάζονται πρωτόκλιτα συνηρημένα ουσιαστικά (πβ. §§ 53-54).

9. ορμή, φόρα· δρόμος.

22-0012_1-88_18b.indd 84 15/09/2017 16:32

22-0012_1-88_18b.indd 85

Παραδείγματα

Ενικός αριθμός

	(θ. Ἑρμεα- = Ἑρμη-)			(θ. μναα- = μνᾶ-)		(θ. συκεα- = συκη-)	
ον.	ὁ	(Ἑρμέας)	Ἑρμῆς	ἡ	(μνάα)	μνᾶ	(συκέα)	συκῆ
γεν.	τοῦ	(Ἑρμέου)	Ἑρμοῦ	τῆς	(μνάας)	μνᾶς	(συκέας)	συκῆς
δοτ.	τῷ	(Ἑρμέᾳ)	Ἑρμῇ	τῇ	(μνάᾳ)	μνᾷ	(συκέᾳ)	συκῇ
αιτ.	τὸν	(Ἑρμέαν)	Ἑρμῆν	τὴν	(μνάαν)	μνᾶν	(συκέαν)	συκῆν
κλ.	(ὦ)	(Ἑρμέα)	Ἑρμῆ	(ὦ)	(μνάα)	μνᾶ	(συκέα)	συκῆ

Πληθυντικός αριθμός

ον.	οἱ	(Ἑρμέαι)	Ἑρμαῖ	αἱ	(μνάαι)	μναῖ	(συκέαι)	συκαῖ
γεν.	τῶν	(Ἑρμεῶν)	Ἑρμῶν	τῶν	(μναῶν)	μνῶν	(συκεῶν)	συκῶν
δοτ.	τοῖς	(Ἑρμέαις)	Ἑρμαῖς	ταῖς	(μνάαις)	μναῖς	(συκέαις)	συκαῖς
αιτ.	τοὺς	(Ἑρμέας)	Ἑρμᾶς	τὰς	(μνάας)	μνᾶς	(συκέας)	συκᾶς
κλ.	(ὦ)	(Ἑρμέαι)	Ἑρμαῖ	(ὦ)	(μνάαι)	μναῖ	(συκέαι)	συκαῖ

15/09/2017 16:32

ον., αιτ., τώ, κλητ. (ὦ) (Ἑρμέα) Ἑρμᾶ (μνάα) μνᾶ (συκέα) συκᾶ

γεν., δοτ. τοῖν (Ἑρμέαιν) Ἑρμαῖν (μνάαιν) μναῖν (συκέαιν) συκαῖν.

Κατά το Ἑρμῆς κλίνονται: Ἀπελλῆς, Θαλῆς. – Κατά το μνᾶ κλίνονται: Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ. – Κατά το συκῆ κλίνονται: ἀμυγδαλῆ, ἀλωπεκῆ (= δέρμα αλεπούς), κυνῆ (= δέρμα σκύλου), λεοντῆ (= δέρμα λιονταριού), ῥοδῆ (= τριανταφυλλιά), γαλῆ κ.ά., καθώς και το όνομα γῆ στον ενικό.

93. Τα συνηρημένα πρωτόκλιτα ουσιαστικά έχουν και μετά τη συναίρεση τις καταλήξεις των ασυναίρετων τύπων. Μόνο το εα στον ενικό το συναιρούν σε η: ὁ Ἑρμέας - Ἑρμῆς, ἡ συκέα - συκῆ, τῆς συκέας - συκῆς **κτλ.· αλλά:** τοὺς Ἑρμέας - Ἑρμᾶς, τὰς συκέας - συκᾶς **κτλ.**

22-0012_1-88_18b.indd 86 15/09/2017 16:32

9ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

1. Δευτερόκλιτα ασυναίρετα ουσιαστικά

94. Κατά τη **δεύτερη κλίση** κλίνονται ονόματα και των τριών γενών: αρσενικά και θηλυκά που λήγουν σε **-ος** και ουδέτερα που λήγουν σε **-ον.**

α) Παραδείγματα αρσενικών και θηλυκών

	(θ. ἀνθρωπο-)		(θ. ἀγρο-)		(θ. νησο-)	(θ. ὁδο-)
			Ενικός αριθμός			
ον.	ὁ	ἄνθρωπ**ος**	ἀγρὸς	ἡ	νῆσ**ος**	ὁδὸς
γεν.	τοῦ	ἀνθρώπ**ου**	ἀγροῦ	τῆς	νήσ**ου**	ὁδοῦ
δοτ.	τῷ	ἀνθρώπ**ῳ**	ἀγρῷ	τῇ	νήσ**ῳ**	ὁδῷ
αιτ.	τὸν	ἄνθρωπ**ον**	ἀγρὸν	τὴν	νῆσ**ον**	ὁδὸν
κλ.	(ὦ)	ἄνθρωπ**ε**	ἀγρὲ	(ὦ)	νῆσ**ε**	ὁδὲ
			Πληθυντικός αριθμός			
ον.	οἱ	ἄνθρωπ**οι**	ἀγροὶ	αἱ	νῆσ**οι**	ὁδοὶ
γεν.	τῶν	ἀνθρώπ**ων**	ἀγρῶν	τῶν	νήσ**ων**	ὁδῶν
δοτ.	τοῖς	ἀνθρώπ**οις**	ἀγροῖς	ταῖς	νήσ**οις**	ὁδοῖς
αιτ.	τοὺς	ἀνθρώπ**ους**	ἀγροὺς	τὰς	νήσ**ους**	ὁδοὺς
κλ.	(ὦ)	ἄνθρωπ**οι**	ἀγροὶ	(ὦ)	νῆσ**οι**	ὁδοὶ

22-0012_1-88_18b.indd 87 15/09/2017 16:32

22-0012_1+88_18b.indd 88

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ.	(ὦ) ἀνθρώπ**ω**	ἀγρὼ	νήσ**ω**	ὁδὼ
γεν., δοτ.	τοῖν ἀνθρώπ**οιν**	ἀγροῖν	νήσ**οιν**	ὁδοῖν

β) Παραδείγματα ουδετέρων

	(θ. μυστηριο-)	(θ. δωρο-)	(θ. φυτο-)		(θ. μυστηριο-)	(θ. δωρο-)	(θ. φυτο-)
	Ενικός αριθμός				**Πληθυντικός αριθμός**		
ον.	τὸ μυστήρι**ον**	δῶρον	φυτὸν	τὰ	μυστήρι**α**	δῶρα	φυτὰ
γεν.	τοῦ μυστηρί**ου**	δώρου	φυτοῦ	τῶν	μυστηρί**ων**	δώρων	φυτῶν
δοτ.	τῷ μυστηρί**ῳ**	δώρῳ	φυτῷ	τοῖς	μυστηρί**οις**	δώροις	φυτοῖς
αιτ.	τὸ μυστήρι**ον**	δῶρον	φυτὸν	τὰ	μυστήρι**α**	δῶρα	φυτὰ
κλ.	(ὦ) μυστήρι**ον**	δῶρον	φυτὸν	(ὦ)	μυστήρι**α**	δῶρα	φυτὰ

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ.	(ὦ) μυστηρί**ω**	δώρω	φυτὼ
γεν., δοτ.	τοῖν μυστηρί**οιν**	δώροιν	φυτοῖν

15/09/2017 16:32

95. ΟΛΙΚΕΣ ΄Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Β΄ ΚΛΙΣΗΣ

	Αρσενικό και θηλυκό			Ουδέτερο		
	Ενικός	Πληθ.	Δυϊκός	Ενικός	Πληθ.	Δυϊκός
ον.	-ος	-οι	-ω	-ον	-ᾰ	-ω
γεν.	-ου	-ων	-οιν	-ου	-ων	-οιν
δοτ.	-ῳ	-οις	-οιν	-ῳ	-οις	-οιν
αιτ.	-ον	-ους	-ω	-ον	-ᾰ	-ω
κλ.	-ε (-ος)	-οι	-ω	-ον	-ᾰ	-ω

Παρατηρήσεις

96. Από τα ουσιαστικά της β΄ κλίσης:

1) Τα αρσενικά και τα θηλυκά έχουν σε όλες τις πτώσεις τις ίδιες καταλήξεις (και τα ξεχωρίζουμε μόνο από το άρθρο).

2) Τα ουδέτερα διαφέρουν από τα αρσενικά και τα θηλυκά στην ονομ. και κλητ. του ενικού (όπου έχουν κατάλ. **-ον**) και στην ονομ., αιτιατ. και κλητ. του πληθ. (όπου έχουν κατάλ. **-ᾰ**).

97. α) Τα ουδέτερα των πτωτικών (σε όλες τις κλίσεις) σχηματίζουν στον ενικό και στον πληθ. τρεις πτώσεις όμοιες: την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική.

β) Η κατάληξη **α** των ουδετέρων όλων γενικά των πτωτικών είναι βραχύχρονη: τὰ μῆλᾰ, τὸ σῶμᾰ, τὰ σώματᾰ, τὰ γενναῖᾰ, ἐκεῖνᾰ, τὰ τιμῶντᾰ.

22-0012_1-88_18b.indd 89 15/09/2017 16:32

98. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΣΥΝΑΙΡΕΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Β΄ ΚΛΙΣΗΣ

(που δείχνει ιδίως την ορθογραφία των λέξεων)

1. ΑΡΣΕΝΙΚΑ

ἆθλος[1]
βίος
γρῖφος
θρῦλος
θῡμὸς
καρκίνος
κίνδῡνος
κρίκος
κύκλος
Κῦρος
λίθος[2]
λιμὸς[3]
λοιμὸς[4]
λύκος
μάγος
μόλυβδος[5]
μύδρος[6]
μῦθος
μύλος
νᾶνος
πάγος
πάππος
πίθος
πῖλος
πύργος
σῖτος[7]
σκύμνος[8]
σκῦρος[9]
σπίνος
στάμνος[10]
στίβος
στίχος[11]
στοῖχος[12]
στῦλος[13]
Σύρος[14]
σχῖνος[15]
σχοῖνος[16]
τίτλος
τύλος[17]
τύμβος[18]
τῦφος
ὗβος[19]
ὕμνος
ὕπνος
φάρος
Χῖος[20]

---

1. (από το ἄεθλος) αγώνας, κατόρθωμα. – 2. αρσ. και θηλ. – 3. πείνα, σιτοδεία. – 4. μολυσματική αρρώστια, πανούκλα. – 5. και μόλιβος. – 6. πυραχτωμένο σίδερο. – 7. πληθ. τὰ σῖτα (βλ. § 147). – 8. νεογνό ζώου, ιδίως του λιονταριού. – 9. κομμάτι από πέτρα, που ξεπετιέται κατά τη λάξευση· αλλιώς: λατύπη. – 10. στάμνα. – 11. σειρά, γραμμή, αράδα (οποιαδήποτε). – 12. σειρά από ανθρώπους, στρατιώτες, πλοία κτλ., γραμμή σε παράταξη. – 13. κολόνα (κυρίως για στήριξη) αλλιώς: κίων· ενώ ἡ στήλη = επιτύμβια πλάκα, πέτρα που χρησιμεύει για ορόσημο, πλάκα με επιγραφή κτλ.

22-0012_1-88_18b.indd 90 15/09/2017 16:32

2. ΘΗΛΥΚΑ

ἄμμος
ἄρκτος
Ἴος
κάμηλος
κάμινος
Κάσος
Κύθνος
Κύπρος
μύρτος[21]
Νάξος
Πάρος
πλίνθος
πρῖνος[22]
ῥάβδος
Σῦρος[23]
Σκῦρος
τάφρος
Χίος[24]

3. ΟΥΔΕΤΕΡΑ

ἆθλον[25]
ἄντρον
ἄστρον
βάθρον
ἴον
κρίνον
λίκνον[26]
λίνον[27]
λύτρον[28]
μύρον
μύρτον[29]
νίτρον[30]
(ἡ λίτρον)[30]
ξύλον
πίσον[31]
πράσον
πτύον[32]
στυππεῖον[33]
σῦκον
φύλλον[34]
φῦλον[35]
ᾠὸν

– 14. κάτοικος της Συρίας (ενώ ἡ Σῦρος, το νησί). – 15. μαστιχόδεντρο. – 16. βούρλο (υποκορ. σχοινίον). – 17. ρόζος, κάλος, σκληρό εξόγκωμα του δέρματος. – 18. τάφος σχηματισμένος με σωρό από χώμα σε σχήμα μικρού λόφου. – 19. το κύρτωμα που σχηματίζει η ράχη της καμήλας. – 20. κάτοικος της Χίου (ενώ ἡ Χίος, το νησί). – 21. μυρσίνη, μυρτιά (ενώ τὸ μύρτον, ο καρπός της). – 22. (αρσ. και θηλ.) βαλανιδιά, πουρνάρι. – 23. βλ. αρ. 14. – 24. βλ. αρ. 20. – 25. (από το ἄεθλον) έπαθλον, βραβείον. – 26. κούνια. – 27. λινάρι. – 28. το χρήμα που δίνεται για την απολύτρωση κάποιου, αμοιβή, ανταμοιβή. – 29. βλ. αρ. 21. – 30. νίτρο (αττ. λίτρον) ανθρακική σόδα. – 31. μπιζέλι. – 32. φτυάρι. – 33. στουπί. – 34. φύλλο από δέντρο, άνθος κτλ. – 35. γένος, φυλή.

22-0012_1-88_18b.indd 91 15/09/2017 16:32

22-0012_1+88_18b.indd 92

2. Δευτερόκλιτα συνηρημένα ουσιαστικά

99. Τα περισσότερα ουσιαστικά της β΄ κλίσης που πριν από το χαρακτήρα **ο** έχουν άλλο **ο** ή **ε** συναιρούνται σε όλες τις πτώσεις. Τα ουσιαστικά αυτά λέγονται **δευτερόκλιτα συνηρημένα ουσιαστικά** (πβ. § 92).

Παραδείγματα

	(θ. ἐκπλοο- = ἐκπλου-)			(θ. πλοο- = πλου-)		(θ. ὀστεο- = ὀστου-)		
	Ενικός αριθμός							
ον.	ὁ	(ἔκπλοος)	ἔκπλους	(πλόος)	πλοῦς	τὸ	(ὀστέον)	ὀστοῦν
γεν.	τοῦ	(ἐκπλόου)	ἔκπλου	(πλόου)	πλοῦ	τοῦ	(ὀστέου)	ὀστοῦ
δοτ.	τῷ	(ἐκπλόῳ)	ἔκπλῳ	(πλόῳ)	πλῷ	τῷ	(ὀστέῳ)	ὀστῷ
αιτ.	τὸν	(ἔκπλοον)	ἔκπλουν	(πλόον)	πλοῦν	τὸ	(ὀστέον)	ὀστοῦν
κλ.	(ὦ)	(ἔκπλοε)	ἔκπλου	(πλόε)	πλοῦ	(ὦ)	(ὀστέον)	ὀστοῦν

15/09/2017 16:32

22-0012_1+88_18b.indd 93

Πληθυντικός αριθμός

ον.	οἱ	(ἔκπλοοι)	ἔκπλοι	(πλόοι)	πλοῖ	τὰ	(ὁστέα)	ὁστᾶ
γεν.	τῶν	(ἐκπλόων)	ἐκπλων	(πλόων)	πλῶν	τῶν	(ὁστέων)	ὁστῶν
δοτ.	τοῖς	(ἐκπλόοις)	ἔκπλοις	(πλόοις)	πλοῖς	τοῖς	(ὁστέοις)	ὁστοῖς
αιτ.	τοὺς	(ἐκπλόους)	ἔκπλους	(πλόους)	πλοῦς	τὰ	(ὁστέα)	ὁστᾶ
κλ.	(ὦ)	(ἔκπλοοι)	ἔκπλοι	(πλόοι)	πλοῖ	(ὦ)	(ὁστέα)	ὁστᾶ

Δυϊκός αριθμός

ον, αιτ. τώ, κλ. (ὦ)	(ἐκπλόω) ἔκπλω,	(πλόω)	πλώ,	τὼ	(ὁστέω)	ὁστὼ
γεν., δοτ. τοῖν	(ἐκπλόοιν) ἔκπλοιν,	(πλόοιν)	πλοῖν,	τοῖν	(ὁστέοιν)	ὁστοῖν

15/09/2017 16:32

Κατά το ἔκπλους κλίνονται: ὁ ἀπόπλους, περίπλους, κατάπλους, **ἔκρους (= εκροή), χειμάρρους (= χείμαρρος), τα κύρια ονόματα** Πειρίθους, Πάνθους **κτλ., καθώς και το θηλ.** ἡ πρόχους **(= υδρία, λαγήνι). Κατά το** πλοῦς **κλίνονται:** ὁ θροῦς **(= θόρυβος),** νοῦς, πνοῦς **(= πνοή),** ῥοῦς **(= ρεύμα),** χνοῦς **(= χνούδι),** χοῦς **(= χώμα) κτλ., καθώς και τα σε (-εος) -ους συγγενικά** (ἀδελφιδέος) ἀδελφιδοῦς **(= ανεψιός),** (ἀνεψιαδέος) ἀνεψιαδοῦς **(= γιος του πρώτου εξαδέρφου ή της πρώτης εξαδέρφης),** (θυγατριδέος) θυγατριδοῦς **(= γιος της θυγατέρας) κτλ. - Κατά το** ὀστοῦν **κλίνεται το** (κάνεον) κανοῦν **(= κάνιστρο).**

Παρατηρήσεις

100. 1) **Τα φωνήεντα ο και ε των συνηρημένων δευτεροκλίτων, όταν ακολουθεί αμέσως ύστερ' από αυτά ο χαρακτήρας ο, συναιρούνται με αυτόν σε ου** (πλόος - πλοῦς, ὀστέον - ὀστοῦν), **αλλιώς χάνονται κατά τη συναίρεση εμπρός από τις καταλήξεις** (πλόου - πλοῦ, πλόῳ - πλῷ, πλόοι - πλοῖ **κτλ.,** ὀστέου - ὀστοῦ, ὀστέα - ὀστᾶ **κτλ.). Έτσι οι συνηρημένες καταλήξεις των ουσιαστικών αυτών διαφέρουν από τις καταλήξεις των ασυναίρετων ουσιαστικών της β΄ κλίσης μόνο στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του ενικού.**

2) **Όλες οι πτώσεις των συνηρημένων της β΄ κλίσης τονίζονται στην ίδια συλλαβή, στην οποία τονίζεται η ονομαστική του ενικού:** τὸ ὀστοῦν, τοῦ ὀστοῦ, τῷ ὀστῷ,

22-0012_1-88_18b.indd 94 15/09/2017 16:32

τὰ ὀστᾶ, τῶν ὀστῶν κτλ.· το ίδιο συμβαίνει αντίθετα με τον κανόνα (§ 54) και στα σύνθετα που πριν από τη συναίρεση ήταν στην ονομ. του ενικού προπαροξύτονα: ὁ ἔκπλοος - ἔκπλους, τοῦ ἐκπλόου - ἔκπλου (αντί τοῦ ἐκπλοῦ), τῶν ἐκπλόων - ἔκπλων (αντί ἐκπλῶν) κτλ.

3. Αττική δεύτερη κλίση

101. Μερικά ουσιαστικά της β΄ κλίσης λήγουν όχι σε -ος και -ον, αλλά σε **-ως** και **-ων**. Τα ουσιαστικά αυτά που συνηθίζονταν κυρίως στην αττική διάλεκτο λέγονται **αττικόκλιτα**, και η κλίση τους λέγεται **αττική δεύτερη κλίση**.

Παραδείγματα

	(θ. προνεω-)		(θ. λεω-)	(θ. ἁλω-)		(θ. ἀνωγεω-)	
			Ενικός αριθμός				
ον.	ὁ	πρόνε**ως**	λεὼς	ἡ	ἅλ**ως**	τὸ	ἀνώγε**ων**
γεν.	τοῦ	πρόνε**ω**	λεὼ	τῆς	ἅλ**ω**	τοῦ	ἀνώγε**ω**
δοτ.	τῷ	πρόνε**ῳ**	λεῲ	τῇ	ἅλ**ῳ**	τῷ	ἀνώγε**ῳ**
αιτ.	τὸν	πρόνε**ων**	λεὼν	τὴν	ἅλ**ω(ν)**	τὸ	ἀνώγε**ων**
κλ.	(ὦ)	πρόνε**ως**	λεὼς	(ὦ)	ἅλ**ως**	(ὦ)	ἀνώγε**ων**
			Πληθυντικός αριθμός				
ον.	οἱ	πρόνε**ῳ**	λεῲ	αἱ	ἅλ**ῳ**	τὰ	ἀνώγε**ω**
γεν.	τῶν	πρόνε**ων**	λεὼν	τῶν	ἅλ**ων**	τῶν	ἀνώγε**ω**
δοτ.	τοῖς	πρόνε**ῳς**	λεῲς	ταῖς	ἅλ**ῳς**	τοῖς	ἀνώγε**ῳς**
αιτ.	τοὺς	πρόνε**ως**	λεὼς	τὰς	ἅλ**ως**	τὰ	ἀνώγε**ω**
κλ.	(ὦ)	πρόνε**ῳ**	λεῲ	(ὦ)	ἅλ**ῳ**	(ὦ)	ἀνώγε**ω**

22-0012_1-88_18b.indd 95 15/09/2017 16:32

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ῶ)	πρόνε**ω**	λεὼ	ἅλ**ω**	ἀνώγε**ω**
γεν., δοτ. τοῖν	πρόνε**ῳν**	λεῴν	ἅλ**ῳν**	ἀνώγε**ῳν**

Κατά το ὁ πρόνεως (= πρόναος) κλίνονται τα κύρια ονόματα Ἀνδρόγεως, Βριάρεως, Δεξίλεως, Μενέλεως, Τυνδάρεως κ.ά. Κατά το ὁ λεὼς (= λαός) κλίνονται: ὁ νεὼς (= ναός), ὁ λαγὼς και λαγῶς, ὁ ταῶς (= παγόνι), ἡ Κῶς κ.ά.

Κατά το ἡ ἅλως (= το αλώνι) κλίνονται: ὁ κάλως (= χοντρό σκοινί), ἡ ἕως (= αυγή), ὁ Ἄθως, ἡ Κέως, ἡ Τέως, ὁ Μίνως κ.ά. Κατά το ουδέτ. ἀνώγεων κλίνονται μόνον ουδέτερα επίθετα (βλ. §§ 166-167).

Παρατηρήσεις

102. Τα αττικόκλιτα ουσιαστικά:

1) φυλάγουν στις καταλήξεις όλων των πτώσεων το ω της ονομαστικής και παίρνουν υπογεγραμμένο ι όπου στις αντίστοιχες καταλήξεις της κοινής δεύτερης κλίσης υπάρχει ι (υπογεγραμμένο ή προσγεγραμμένο): τῷ λεῴ, οἱ λεῴ, τοῖς λεῴς, τοῖν λεῴν (κατά τα κοινά τῷ λαῷ, οἱ λαοί, τοῖς λαοῖς, τοῖν λαοῖν)·

2) φυλάγουν σε όλες τις πτώσεις τον ίδιο τόνο που έχει η ονομαστική του ενικού και στην ίδια συλλαβή: ὁ λεώς, τοῦ λεὼ κτλ. - ὁ ταῶς, τοῦ ταῶ κτλ. - ὁ πρόνεως, τοῦ πρόνεω κτλ·

3) έχουν την κλητική όμοια με την ονομαστική·

22-0012_1-88_18b.indd 96 15/09/2017 16:32

4) μερικά σχηματίζουν την αιτιατική του ενικού χωρίς το τελικό ν: τὴν ἅλω, τὴν ἔω, τὸν Ἄθω, τὴν Κῶ, τὸν Μίνω κ.ά. (κατά την γ΄ κλίση).

10ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΡΙΤΗ ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Γενικά για τα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης. Διαίρεση των τριτόκλιτων ουσιαστικών

103. Κατά την **τρίτη κλίση** κλίνονται ονόματα και των τριών γενών π ε ρ ι τ τ ο σ ύ λ λ α β α (βλ. § 85, 2).

Τα τριτόκλιτα ουσιαστικά στην ενική ονομαστική λήγουν σ' ένα από τα φωνήεντα **α, ι, υ, ω,** ή σ' ένα από τα σύμφωνα **ν, ρ, ς (ξ, ψ)**· στην ενική γενική λήγουν σε **-ος, -ως,** ή **-ους.**

104. 1) Από τα αρσενικά και θηλυκά της τρίτης κλίσης πολλά σχηματίζουν την ενική ονομαστική με την κατάληξη **-ς** και λέγονται **καταληκτικά** (ἥρω-ς, ἰχθύ-ς)· μερικά όμως τη σχηματίζουν χωρίς καμιά κατάληξη και λέγονται **ακατάληκτα** (χιών, ἠχώ).

2) Τα ουδέτερα της γ΄ κλίσης κανονικά σχηματίζουν την ονομαστική, αιτιατική και κλητική του ενικού χωρίς κατάληξη (είναι δηλ. ακατάληκτα): σῶμα, ἄστυ (πβ. § 123, 4).

22-0012_1-88_18b.indd 97 15/09/2017 16:32

105. 1) **Από τα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης άλλα έχουν σε όλες τις πτώσεις ένα μόνο θέμα και γι' αυτό λέγονται μονόθεμα** (χιτών, χιτῶν-ος)· **και άλλα παρουσιάζονται με δύο θέματα, γιατί σε μερικές πτώσεις εκτείνουν το φωνήεν της τελευταίας συλλαβής του θέματος και γι' αυτό λέγονται διπλόθεμα** (ἡγεμόν-ος, ἡγεμών).

2) Στα διπλόθεμα τριτόκλιτα το θέμα που έχει στην τελευταία συλλαβή μακρόχρονο φωνήεν λέγεται ισχυρό θέμα (ποιμήν, ῥήτωρ), **ενώ το άλλο που έχει στην τελευταία συλλαβή βραχύχρονο φωνήεν λέγεται αδύνατο θέμα** (ποιμεν-, ῥητορ-).

106. Το θέμα στα μονόθεμα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης βρίσκεται από τη γενική του ενικού, αφού αφαιρεθεί από αυτήν η κατάληξη: πίνακ-ος (θ. πινακ-), κλητῆρ-ος (θ. κλητηρ-). Στα διπλόθεμα το ισχυρό θέμα βρίσκεται από την ονομαστική του ενικού και το αδύνατο από τη γενική του ενικού, αφού αφαιρεθεί η κατάληξη: ὁ ἡγεμὼν (ισχυρό θ. ἡγεμων-), τοῦ ἡγεμόν-ος (αδύνατο θ. ἡγεμον-)· ὁ ποιμὴν (ισχυρό θ. ποιμην-), τοῦ ποιμέν-ος (αδύνατο θ. ποιμεν-).

107. Κατά το χαρακτήρα τα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης διαιρούνται:

α) σε φωνηεντόληκτα: ἥρω-ς, ἥρω-ος· πόλις, πόλε-ως·

β) σε συμφωνόληκτα: κόραξ, κόρακ-ος· σωλήν, σωλῆν-ος.

22-0012_1-88_18b.indd 98 15/09/2017 16:32

Α΄. Φωνηεντόληκτα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης

108. α) Καταληκτικά μονόθεμα σε -ως, γεν. -ωος

Παραδείγματα

		(θ. ἡρω-)	(θ. Τρω-)		(θ. ἡρω-)	(θ. Τρω-)
		Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**	
ον.	ὁ	ἥρω-**ς**	Τρὼ-ς	οἱ	ἥρω-**ες**	Τρῶ-ες
γεν.	τοῦ	ἥρω-**ος**	Τρω-ὸς	τῶν	ἡρώ-**ων**	**Τρώ-ων**
δοτ.	τῷ	ἥρω-**ι**	Τρω-ὶ	τοῖς	ἥρω-**σι(ν)**	Τρω-σὶ(ν)
αιτ.	τὸν	ἥρω-**α**	Τρῶ-α	τοὺς	ἥρω-**ας**	Τρῶ-ας
κλ.	(ὦ)	ἥρω-**ς**	Τρὼ-ς	(ὦ)	ἥρω-**ες**	Τρῶ-ες

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, **κλ.** (ὦ) ἥρω-**ε**, **Τρῶ-ε – γεν., δοτ.** τοῖν ἡρώ-**οιν**, **Τρώ-οιν**

Κατά το Τρὼς κλίνεται ὁ θὼς (= το τσακάλι)· πβ. § 145.

22-0012_1-88_18b.indd 99 15/09/2017 16:32

109. β) Καταληκτικά μονόθεμα σε -υς, γεν. -υος

Παραδείγματα

		(θ. βοτρυ-)	(θ. ἰχθυ-)		(θ. δρυ-)
		Ενικός αριθμός			
ον.	ὁ	βότρυ-**ς**	ἰχθὺ-ς	ἡ	δρῦ-ς
γεν.	τοῦ	βότρυ-**ος**	ἰχθύ-ος	τῆς	δρυ-ὸς
δοτ.	τῷ	βότρυ-**ϊ**	ἰχθύ-ϊ	τῇ	δρυ-ΐ
αιτ.	τὸν	βότρυ-**ν**	ἰχθὺ-ν	τὴν	δρῦ-ν
κλ.	(ὦ)	βότρυ	ἰχθὺ	(ὦ)	δρῦ
		Πληθυντικός αριθμός			
ον.	οἱ	βότρυ-**ες**	ἰχθύ-ες	αἱ	δρύ-ες
γεν.	τῶν	βοτρύ-**ων**	ἰχθύ-ων	τῶν	δρυ-ῶν
δοτ.	τοῖς	βότρυ-**σι(ν)**	ἰχθύ-σι(ν)	ταῖς	δρυ-σὶ(ν)
αιτ.	τοὺς	βότρυ-**ς**	ἰχθῦ-ς	τὰς	δρῦ-ς
κλ.	(ὦ)	βότρυ-**ες**	ἰχθύ-ες	(ὦ)	δρύ-ες
		Δυϊκός αριθμός			
ον., αιτ. τώ, κλ.	(ὦ)	βότρυ-**ε**	ἰχθύ-ε		δρύ-ε
γεν., δοτ.	τοῖν	βοτρύ-**οιν**	ἰχθύ-οιν		δρυ-οῖν

22-0012_1-88_18b.indd 100 15/09/2017 16:32

Κατά το βότρυς κλίνονται: ὁ στάχυς, ἡ πίτυς (είδος πεύκου), ὁ κάνδυς (μηδικός μανδύας) κ.ά., καθώς και το ουδέτ. τὸ νᾶπυ (= σινάπι). Κατά το ἰχθὺς κλίνονται: ἡ Ἐρινύς, ἡ ἰλὺς (= λάσπη), ἡ ἰσχύς, ἡ κλιτύς, ἡ ὀσφύς, ἡ ὀφρύς, ἡ πληθὺς κ.ά. Κατά το δρῦς κλίνονται: ὁ και ἡ σῦς ἡ ὗς (= αγριόχοιρος), ὁ μῦς (= ποντίκι) που ήταν αρχικά σιγμόληκτο (θ. μυσ-) κ.ά.

Παρατηρήσεις

110. Στα φωνηεντόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά σε -υς (γεν. -υος):

1) Η αιτιατική του ενικού σχηματίζεται με την κατάληξη -ν αντί -α και η αιτ. του πληθ. με την κατάληξη -ς αντί -ας: τὸν βότρυν, τοὺς βότρυς.

2) Η κλητική του ενικού σχηματίζεται χωρίς κατάληξη: ὦ βότρυ, ὦ ἰχθύ.

3) Όλοι οι μονοσύλλαβοι τύποι και η αιτιατική του πληθυντικού γενικά, όταν αυτή τονίζεται στη λήγουσα, παίρνουν περισπωμένη αντίθετα με τον κανόνα (§ 39, 1), ἡ δρῦς, τὴν δρῦν, ὦ δρῦ, τὰς δρῦς – τοὺς ἰχθῦς, τὰς κλιτῦς, τὰς Ἐρινῦς.

22-0012_1-88_18b.indd 101 15/09/2017 16:32

22-0012_1-88_18b.indd 102

111. γ) Καταληκτικά διπλόθεμα αρσ. και θηλ. σε -ῐ̆ς (γεν. -εως) ή σε -ῠ̆ς (γεν. -εως) και ουδέτ. σε -ῠ̆ (γεν. -εως)

Παραδείγματα

		(θ. δυναμῐ̆-, δυναμε-)	(θ. πολῐ̆-, πολε-)		(θ. πελεκῠ̆-, πελεκε-)		(θ. ἀστῠ̆-, ἀστε-)
		Ενικός αριθμός					
ον.	ἡ	δύναμι-**ς**	πόλῐ̆-ς	ὁ	πέλεκυ-**ς**	τὸ	ἄστυ
γεν.	τῆς	δυνάμε-**ως**	πόλε-ως	τοῦ	πελέκε-**ως**	τοῦ	ἄστε-ως
δοτ.	τῇ	δυνάμ**ει**	πόλει	τῷ	πελέκ**ει**	τῷ	ἄστει
αιτ.	τὴν	δύναμι-**ν**	πόλι-ν	τὸν	πέλεκυ-**ν**	τὸ	ἄστυ
κλ.	(ὦ)	δύναμι	πόλι	(ὦ)	πέλεκυ	(ὦ)	ἄστυ

15/09/2017 16:32

22-0012_1-88_18b.indd 103

Πληθυντικός αριθμός

ον.	αἱ	δυνάμ**εις**	πόλεις	οἱ	πελέκ**εις**	τὰ	ἄστη
γεν.	τῶν	δυνάμε-**ων**	πόλε-ων	τῶν	πελέκε-**ων**	τῶν	ἄστε-ων
δοτ.	ταῖς	δυνάμε-**σι(ν)**	πόλε-σι(ν)	τοῖς	πελέκε-**σι(ν)**	τοῖς	ἄστε-σι(ν)
αιτ.	τὰς	δυνάμ**εις**	πόλεις	τοὺς	πελέκ**εις**	τὰ	ἄστη
κλ.	(ὦ)	δυνάμ**εις**	πόλεις	(ὦ)	πελέκ**εις**	(ὦ)	ἄστη

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ) δυνάμ**ει** πόλει πελέκ**ει** ἄστει
γεν., δοτ. τοῖν δυναμέ-**οιν** πολέ-οιν πελεκέ-**οιν** ἀστέ-οιν

15/09/2017 16:32

Κατά το δύναμις κλίνονται τα προπαροξύτονα θηλυκά: αἴσθησις, ἀκρόπολις, βεβαίωσις, γένεσις, γέννησις, δήλωσις, δῄωσις, κράτησις, ποίησις κ.ά. και το αρσ. ὁ πρύτανις.

Κατά το πόλις κλίνονται: ἡ κόνις, ὁ μάντις, ὁ ὄφις κ.ά., καθώς και πολλά δισύλλαβα αφηρημένα ουσιαστικά: γεῦσις, ὄψις, πτῶσις κτλ. (βλ. πίν. § 113). Κατά το πέλεκυς κλίνονται: ὁ πῆχυς και ὁ πρέσβυς (βλ. § 149, 8).

Παρατηρήσεις

112. Τα φωνηεντόληκτα σε -ις ή -υς (γεν. -εως):

1) έχουν δύο θέματα: ένα σε -ι ή -υ (πολι-, πηχυ-), από το οποίο σχηματίζονται η ονομαστική, η αιτιατική και η κλητική του ενικού, και άλλο θέμα σε -ε (πολε-, πηχε-), από το οποίο σχηματίζονται οι άλλες πτώσεις του ενικού και όλος ο πληθυντικός (και δυϊκός)·

2) στη γεν. του ενικού έχουν κατάληξη -ως (αντί -ος) και τονίζονται στη γενική του ενικού και του πληθυντικού στην προπαραλήγουσα αντίθετα με τον κανόνα (§ 38, 2)·

3) συναιρούν το χαρακτήρα ε με το ακόλουθο ε ή ι των καταλήξεων σε ει: αἱ πόλε-ες = πόλεις· τῷ πήχε-ι = πήχει (δυϊκός τὼ πήχε-ε = πήχει, τὼ ἄστε-ε = ἄστει)·

4) σχηματίζουν την αιτιατ. του ενικού με την κατάληξη -ν (τὴν πόλι-ν, τὸν πῆχυ-ν), την κλητ. του ενικού χωρίς κατάληξη (ὦ πόλι-, ὦ πῆχυ-) και την αιτιατ. του πληθυντικού όμοια με την ονομαστική από αναλογία προς αυτή

22-0012_1-88_18b.indd 104 15/09/2017 16:32

(αἱ πόλεις - τὰς πόλεις· οἱ πήχεις - τοὺς πήχεις).

113. ΠΙΝΑΚΑΣ ΦΩΝΗΕΝΤΟΛΗΚΤΩΝ ΤΗΣ Γ΄ ΚΛΙΣΗΣ ΣΕ -ις

(γεν. -εως)

(που δείχνει ιδίως την ορθογραφία των λέξεων)

ἄρσις	κλάσις[1]	νύξις	πρᾶξις	στῦψις	φράσις
βάσις	κλίσις	ξῦσις	ῥάχις	τάξις	φύσις
δρᾶσις	κρᾶσις	πίστις	ῥῆσις[4]	τάσις	χύσις
δόσις	κρίσις	πλάσις	ῥῖψις	τρῖψις	ψῆξις[7]
δύσις	κῦψις	πλύσις	ῥῦσις[5]	τύψις	ψῦξις[8]
θλάσις	λύσις	πνῖξις	ῥύσις[6]	ὕβρις	
θλῖψις	μεῖξις	πόσις[2]	στάσις	φάσις	
κάμψις	(ἡ μίξις)	πύστις[3]	στίξις	φθίσις	

---

1. θραύση, τσάκισμα. – 2. το να πίνει κανείς, πιοτό. – 3. (από το πυνθάνομαι, θ. πυθ-) ερώτηση, πληροφορία. – 4. λόγος, ομιλία. – 5. (από το ῥύομαι = σώζω) σωτηρία, απελευθέρωση. – 6. (από το ῥέω, θ. ῥυ-) ροή, ρεύμα. – 7. (από το ψήχω = τρίβω, ξύνω) ξύσιμο, ξύστρισμα. – 8. (από το ψύχω = κάνω κάτι κρύο, κρυώνω) ψύξη, κρύωμα.

22-0012_1-88_18b.indd 105 15/09/2017 16:32

114. δ) Καταληκτικά μονόθεμα σε -εύς, -οῦς και -αῦς

		(θ. βασιλευ-)	(θ. ἁλιευ-)
		Ενικός αριθμός	
ον.	ὁ	βασιλεὺ-**ς**	ἁλιεὺ-ς
γεν.	τοῦ	βασιλέ-**ως**	ἁλιέ-ως **και ἁλιῶς**
δοτ.	τῷ	βασιλε**ῖ**	ἁλιεῖ
αιτ.	τὸν	βασιλέ-**α**	ἁλιέ-α **και ἁλιᾶ**
κλ.	(ὦ)	βασιλεῦ	ἁλιεῦ
		Πληθυντικός αριθμός	
ον.	οἱ	βασιλε**ῖς**	ἁλιεῖς
γεν.	τῶν	βασιλέ-**ων**	ἁλιέ-ων **και ἁλιῶν**
δοτ.	τοῖς	βασιλεῦ-**σι(ν)**	ἁλιεῦ-σι(ν)
αιτ.	τοὺς	βασιλέ-**ας**	ἁλιέ-ας **και ἁλιᾶς**
κλ.	(ὦ)	βασιλε**ῖς**	ἁλιεῖς
		Δυϊκός αριθμός	
ον., αιτ., τώ, κλ. (ὦ)		βασιλε**ῖ**	ἁλιεῖ
γεν., δοτ. τοῖν		βασιλέ-**οιν**	ἁλιέ-οιν

22-0012_1-88_18b.indd 106 15/09/2017 16:32

(θ. βου-)		(θ. γραυ-)
βοῦ-**ς**	ἡ	γραῦ-ς
βο-**ὸς**	τῆς	γρα-ὸς
βο-**ῒ**	τῇ	γρα-ῖ
βοῦ-**ν**	τὴν	γραῦ-ν
βοῦ	(ὦ)	γραῦ

βό-**ες**	αἱ	γρᾶ-ες
βο-**ῶν**	τῶν	γρα-ῶν
βου-**σὶ(ν)**	ταῖς	γραυ-σὶ(ν)
βοῦ-**ς**	τὰς	γραῦς
βό-**ες**	(ὦ)	γρᾶ-ες

βό-**ε**	γρᾶ-ε
βο-**οῖν**	γρα-οῖν

Κατά το βασιλεὺς κλίνονται: βαφεύς, γονεύς, γραμματεύς, γραφεύς, ἱερεύς, κουρεύς, χαλκεὺς κ.ά. - Ἀμφισσεύς, Ἀχαρνεύς, Μεγαρεὺς κ.ά.- Κατά το ἁλιεὺς κλίνονται: Δωριεύς, Ἐρετριεύς, Εὐβοεύς, Πειραιεύς, Πλαταιεὺς κ.ά.

Τα βοῦς και γραῦς είναι μοναδικά.

22-0012_1-88_18b.indd 107 15/09/2017 16:32

Παρατηρήσεις

115. Στα φωνηεντόληκτα σε -εύς, -οῦς, -αῦς της γ΄ κλίσης:

1) Το υ του χαρακτήρα αποβάλλεται πριν από φωνήεν: βασιλεύ-ς, βασιλέ-ως, βοῦ-ς, βο-ός· γραῦ-ς, γρα-ὸς **κτλ.**

2) Η κλητ. του ενικού είναι όμοια με το θέμα (χωρίς κατάληξη): ὦ βασιλεῦ, ὦ βοῦ, ὦ γραῦ.

116. Στα φωνηεντόληκτα σε -εὺς της γ΄ κλίσης:

1) Η γεν. του ενικού έχει κατάληξη -ως (αντί -ος): τοῦ βασιλέ-ως.

2) Η αιτιατ. του πληθ. έχει κατάληξη -ᾶς: τοὺς βασιλέ-ᾱς **(η αιτ. τοὺς βασιλεῖς, όμοια με την ονομαστ., είναι μεταγενέστερη).**

3) Το ε που απομένει στο θέμα μετά την αποβολή του υ συναιρείται με το ακόλουθο ε ή ι των καταλήξεων σε ει: οἱ βασιλέ-ες = βασιλεῖς· τῷ βασιλέ-ι = βασιλεῖ **(δυϊκός τὼ βασιλέ-ε = βασιλεῖ), πβ. § 112, 3.**

117. Όσα φωνηεντόληκτα σε -εὺς έχουν πριν από το -εὺς φωνήεν συναιρούν συνήθως το τελικό ε που απομένει στο θέμα με το ακόλουθο ω και α των καταλήξεων στη γενική και αιτιατική του ενικού και πληθυντικού: (ἁλιεὺς) τοῦ ἁλιέ-ως = ἁλιῶς· τὸν ἁλιέ-α = ἁλιᾶ· τῶν ἁλιέ-ων = ἁλιῶν· τοὺς ἁλιέ-ας = ἁλιᾶς - (ὁ Εὐβοεὺς) τοῦ Εὐβοέ-ως = Εὐβοῶς· τὸν Εὐβοέ-α = Εὐβοᾶ **κτλ.**

22-0012_1-88_18b.indd 108 15/09/2017 16:32

118. ε) Ακατάληκτα διπλόθεμα σε -ὼ (γεν. -οῦς)

	(θ. ἠχω-, ἠχο-)		(θ. Κλειω-, Κλειο-)	

Ενικός αριθμός

ον.	ἡ	ἠχὼ		Κλειὼ	
γεν.	τῆς	(ἠχό-ος)	ἠχοῦς	(Κλειό-ος)	Κλειοῦς
δοτ.	τῇ	(ἠχό-ι)	ἠχοῖ	(Κλειό-ι)	Κλειοῖ
αιτ.	τὴν	(ἠχό-α)	ἠχὼ	(Κλειό-α)	Κλειὼ
κλ.	(ὦ)	ἠχοῖ		Κλειοῖ	

Όμοια κλίνονται μερικά κύρια ονόματα: Γοργώ, Ἐρατώ, Κλωθώ, Λητώ, Σαπφὼ κ.ά., καθώς και μερικά προσηγορικά: λεχώ, πειθώ, φειδὼ κ.ά.

Παρατηρήσεις

119. Τα φωνηεντόληκτα σε -ὼ (γεν. -οῦς) της γ΄ κλίσης:

1) κανονικά δεν έχουν πληθυντικό και δυϊκό αριθμό· όταν όμως σχηματίζουν τους αριθμούς αυτούς, κλίνονται κατά τη β΄ κλίση: ἡ λεχώ, τῆς λεχοῦς κτλ. - πληθ. αἱ λεχοί, τῶν λεχῶν, ταῖς λεχοῖς, τὰς λεχοὺς - δυϊκός, τὼ λεχώ, τοῖν λεχοῖν·

22-0012_1-88_18b.indd 109 15/09/2017 16:32

2) σχηματίζουν την ονομαστική με το ισχυρό θέμα -ω χωρίς καμιά κατάληξη· στις πλάγιες πτώσεις συναιρούν το χαρακτήρα ο του αδύνατου θέματος με τις καταλήξεις και οξύνονται στην αιτιατική αντίθετα με τον κανόνα (§ 39, 4), από αναλογία προς την ομόηχη ονομαστική (ἡ ἠχὼ - τὴν ἠχώ)·

3) σχηματίζουν την κλητική με αρχαιότερο θέμα σε -οι χωρίς κατάληξη και παίρνουν σ' αυτή περισπωμένη από αναλογία προς την ομόηχη δοτική: τῇ ἠχοῖ - ὦ ἠχοῖ.

Β΄. Συμφωνόληκτα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης

120. Τα συμφωνόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά υποδιαιρούνται:

α) σε **αφωνόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα άφωνο): κόραξ, κόρακ-ος· Ἄραψ, Ἄραβος· τάπης, τάπητ-ος·

β) σε **ημιφωνόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα ημίφωνο): σωλήν, σωλῆν-ος· κλητήρ, κλητῆρ-ος.

1. Αφωνόληκτα

121. Τα αφωνόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά κατά το χαρακτήρα είναι:

α) **ουρανικόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα ουρανικό κ, γ, χ)·

22-0012_1-88_18b.indd 110 15/09/2017 16:32

β) **χειλικόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα χειλικό π, β, φ)·

γ) **οδοντικόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα οδοντικό τ, δ, θ).

122. α) Ουρανικόληκτα καταληκτικά μονόθεμα

		(θ. κορακ-)		(θ. πτερυγ-)		(θ. ὀνυχ-)
		Ενικός αριθμός				
ον.	ὁ	κόραξ (κ-ς)	ἡ	πτέρυξ (γ-ς)	ὁ	ὄνυξ (χ-ς)
γεν.	τοῦ	κόρακ-**ος**	τῆς	πτέρυγ-ος	τοῦ	ὄνυχ-ος
δοτ.	τῷ	κόρακ-**ι**	τῇ	πτέρυγ-ι	τῷ	ὄνυχ-ι
αιτ.	τὸν	κόρακ-**α**	τὴν	πτέρυγ-α	τὸν	ὄνυχ-α
κλ.	(ὦ)	κόραξ (κ-ς)	(ὦ)	πτέρυξ (γ-ς)	(ὦ)	ὄνυξ (χ-ς)
		Πληθυντικός αριθμός				
ον.	οἱ	κόρακ-**ες**	αἱ	πτέρυγ-ες	οἱ	ὄνυχ-ες
γεν.	τῶν	κοράκ-**ων**	τῶν	πτερύγ-ων	τῶν	ὀνύχ-ων
δοτ.	τοῖς	κόραξι(κ-σι)	ταῖς	πτέρυξι (γ-σι)	τοῖς	ὄνυξι (χ-σι)
αιτ.	τοὺς	κόρακ-**ας**	τὰς	πτέρυγ-ας	τοὺς	ὄνυχ-ας
κλ.	(ὦ)	κόρακ-**ες**	(ὦ)	πτέρυγ-ες	(ὦ)	ὄνυχ-ες

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, **κλ.** (ὦ)	κόρακ-**ε**	πτέρυγ-ε	ὄνυχ-ε
γεν., δοτ. τοῖν	κοράκ-**οιν**	πτερύγ-οιν	ὀνύχ-οιν

22-0012_1-88_18b.indd 111 15/09/2017 16:32

β) Χειλικόληκτα καταληκτικά μονόθεμα

		(θ. γῡπ-)	(θ. Ἀραβ-)
		Ενικός αριθμός	
ον.	ὁ	γὺ**ψ** (π-ς)	Ἄραψ (β-ς)
γεν.	τοῦ	γυπ-**ὸς**	Ἄραβ-ος
δοτ.	τῷ	γυπ-**ὶ**	Ἄραβ-ι
αιτ.	τὸν	γῦπ-**α**	Ἄραβ-α
κλ.	(ὦ)	γὺ**ψ** (π-ς)	Ἄραψ (β-ς)

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ., τώ, κλ. (ὦ) γῦπ-**ε**, Ἄραβ-ε - **γεν., δοτ. τοῖν** γυπ-**οῖν**, Ἀρ

γ) Οδοντικόληκτα καταληκτικά μονόθεμα με χαρακτήρα απλό οδοντικό τ ή δ ή θ

		(θ. ταπητ-)		(θ. πατριδ-)
		Ενικός αριθμός		
ον.	ὁ	τάπη**ς** (τ-ς)	ἡ	πατρὶς (δ-ς)
γεν.	τοῦ	τάπητ-**ος**	τῆς	πατρίδ-ος
δοτ.	τῷ	τάπητ-**ι**	τῇ	πατρίδ-ι
αιτ.	τὸν	τάπητ-**α**	τὴν	πατρίδ-α
κλ.	(ὦ)	τάπης (τ-ς)	(ὦ)	πατρὶς

22-0012_1-88_18b.indd 112 15/09/2017 16:32

	(θ. γῡπ-)	(θ. Ἀραβ-)
Πληθυντικός αριθμός		
οἱ	γῦπ-**ες**	Ἄραβ-ες
τῶν	γυπ-**ῶν**	Ἀράβ-ων
τοῖς	γυ**ψὶ** (π-σὶ)	Ἄραψι (β-σι)
τοὺς	γῦπ-**ας**	Ἄραβ-ας
(ὦ)	γῦπ-**ες**	Ἄραβ-ες

Ἀράβ-οιν

	(θ. ὀρνιθ-)
ὁ	ὄρνις (θ-ς)
τοῦ	ὄρνιθ-ος
τῷ	ὄρνιθ-ι
τὸν	**ὄρνιν**
(ὦ)	**ὄρνι**

22-0012_1-88_18b.indd 113 15/09/2017 16:32

Πληθυντικός αριθμός

ον.	οἱ	τάπητ-**ες**	αἱ	πατρίδ-ες
γεν.	τῶν	ταπήτ-**ων**	τῶν	πατρίδ-ων
δοτ.	τοῖς	τάπη**σι** (τ-σι)	ταῖς	πατρίσι (δ-σι)
αιτ.	τοὺς	τάπητ-**ας**	τὰς	πατρίδ-ας
κλ.	(ὦ)	τάπητ-**ες**	(ὦ)	πατρίδ-ες

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ)	τάπητ-**ε**	πατρίδ-ε
γεν., δοτ. τοῖν	ταπήτ-**οιν**	πατρίδ-οιν

δ) Οδοντικόληκτα καταληκτικά μονόθεμα με θέμα σε -ντ (ον. -ας, γεν. -αντος και ον. -ους, γεν. -οντος)

		(θ. ἰμᾰντ-)	(θ. γιγαντ-)
		Ενικός αριθμός	
ον.	ὁ	ἱμὰς (ντ-ς)	γίγας (ντ-ς)
γεν.	τοῦ	ἱμάντ-**ος**	γίγαντ-ος
δοτ.	τῷ	ἱμάντ-**ι**	γίγαντ-ι
αιτ.	τὸν	ἱμάντ-**α**	γίγαντ-α
κλ.	(ὦ)	ἱμὰς	**γίγαν**
		Πληθυντικός αριθμός	
ον.	οἱ	ἱμάντ-**ες**	γίγαντ-ες
γεν.	τῶν	ἱμάντ-**ων**	γιγάντ-ων
δοτ.	τοῖς	**ἱμᾶσι** ('ἄντ-σι)	γίγασι (αντ-σι)
αιτ.	τοὺς	ἱμάντ-**ας**	γίγαντ-ας
κλ.	(ὦ)	ἱμάντ-**ες**	γίγαντ-ες

22-0012_1-88_18b.indd 114 15/09/2017 16:32

οἱ	ὄρνιθ-**ες**
τῶν	ὀρνίθ-**ων**
τοῖς	ὄρνισι (θ-σι)
τοὺς	ὄρνιθ-**ας**
(ὦ)	ὄρνιθ-**ες**
	ὄρνιθ-ε
	ὀρνίθ-οιν

(θ. ὀδοντ-)

ὀδοὺς (ὀδόντ-ς)	
ὀδόντ-ος	
ὀδόντ-ι	
ὀδόντ-α	
ὀδοὺς (ὀδόντ-ς)	
ὀδόντ-ες	
ὀδόντ-ων	
ὀδοῦσι (ὀδόντ-σι)	
ὀδόντ-ας	
ὀδόντ-ες	

22-0012_1-88_18b.indd 115 15/09/2017 16:32

	Δυϊκός αριθμός		
ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ)	ἰμάντ-**ε**	γίγαντ-ε	ὀδόντ-ε
γεν., δοτ. τοῖν	ἰμάντ-**οιν**	γιγάντ-οιν	ὀδόντ-οιν

Κατά το ἰμὰς κλίνεται ὁ ἀνδριάς. - Κατά το γίγας κλίνονται ὁ ἀδάμας, ὁ ἐλέφας, ὁ Αἴας, ὁ Κάλχας κ.ά., καθώς και το συνηρημένο (ἀλλάεντ-ς = ἀλλάεις) ἀλλᾶς, **γεν. τοῦ** (ἀλλάεντ-ος) ἀλλᾶντος **κτλ.**

Κατά το ὁδοὺς κλίνεται και το συνηρημένο (πλακόεντ-ς = πλακόεις) πλακοῦς, **γεν. τοῦ** (πλακόεντος) πλακοῦντος **κτλ.· έτσι και** Σελινοῦς (Σελινοῦντος), Τραπεζοῦς (Τραπεζοῦντος), Φλιοῦς (Φλιοῦντος) **κ.ά.**

ε) Οδοντικόληκτα ακατάληκτα διπλόθεμα με θέμα σε -ντ (ον. -ων, γεν. -οντος)

(θ. γεροντ-)

	Ενικός		Πληθυντικός	
ον.	ὁ	γέρων	οἱ	γέροντ-ες
γεν.	τοῦ	γέροντ-ος	τῶν	γερόντ-ων
δοτ.	τῷ	γέροντ-ι	τοῖς	**γέρουσι** (γέροντ-σι)
αιτ.	τὸν	γέροντ-α	τοὺς	γέροντ-ας
κλ.	(ὦ)	**γέρον**	(ὦ)	γέροντ-ες

22-0012_1-88_18b.indd 116 15/09/2017 16:32

(θ. γεροντ-)

Δυϊκός

ον.	τὼ	γέροντ-ε
γεν.	τοῖν	γερόντ-**οιν**
δοτ.	τοῖν	γερόντ-**οιν**
αιτ.	τὼ	γέροντ-ε
κλ.	(ὦ)	γέροντ-ε

Κατά το γέρων κλίνονται: ὁ δράκων, ὁ θεράπων, ὁ λέων, ὁ τένων (= νεύρο), ὁ Κρέων κ.ά., καθώς και μερικά συνηρημένα κύρια ονόματα: ὁ (Ξενοφάοντ-, Ξενοφάωντ-) Ξενοφῶν, τοῦ (Ξενοφάοντ-ος) Ξενοφῶντος, τῷ (Ξενοφάοντ-ι) Ξενοφῶντι κτλ. Έτσι και ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Κλεοφῶν, ὁ Κτησιφῶν (όν. προσώπων), ἡ Κτησιφῶν (όν. πόλης) κ.ά.

ζ) Οδοντικόληκτα ουδέτερα ακατάληκτα μονόθεμα σε -α (γεν. -ατος)

(θ. κτηματ-)

		Ενικός		Πληθυντικός
ον.	τὸ	κτῆμα	τὰ	κτήματ-α
γεν.	τοῦ	κτήματ-ος	τῶν	κτημάτ-ων
δοτ.	τῷ	κτήματ-ι	τοῖς	κτήμασι (ατ-σι)
αιτ.	τὸ	κτῆμα	τὰ	κτήματ-α
κλ.	(ὦ)	κτῆμα	(ὦ)	κτήματ-α

22-0012_1-88_18b.indd 117 15/09/2017 16:32

(θ. κτηματ-)

Δυϊκός

ον.	τὼ	κτήματ-ε
γεν.	τοῖν	κτημάτ-οιν
δοτ.	τοῖν	κτημάτ-οιν
αιτ.	τὼ	κτήματ-ε
κλ.	(ὦ)	κτήματ-ε

(βλ. § 97 και § 104, 2)

Παρατηρήσεις στα αφωνόληκτα της γ΄ κλίσης

123. Από τα αφωνόληκτα της γ΄ κλίσης:

1) Τα περισσότερα αρσενικά και θηλυκά σχηματίζουν κανονικά την αιτιατική του ενικού με κατάληξη **-α** (τὸν κόρακ-α, τὴν πατρίδ-α) και την κλητ. του ενικού όμοια με την ονομαστική (ὦ κόραξ, ὦ πατρίς, ὦ ἰμάς, ὦ ὁδούς).

2) Τα βαρύτονα όμως οδοντικόληκτα σε **-ις** (γεν. **-ιδος, -ιτος, -ιθος**) σχηματίζουν την αιτιατ. του ενικού σε **-ν** και την κλητ. του ενικού όμοια με το θέμα (χωρίς το χαρακτήρα): τὴν χάρι-ν, τὴν ἔρι-ν, τὴν ὄρνι-ν· ὦ χάρι, ὦ ἔρι, ὦ ὄρνι (από αναλογία προς τα φωνηεντόληκτα: τὴν πόλιν, ὦ πόλι)· όμοια και μερικά οδοντικόληκτα βαρύτονα σε **-ης** ή **-υς**: (ὁ καὶ) ἡ Πάρνης -ηθος, (τὸν καὶ) τὴν Πάρνην, ὦ Πάρνη· ἡ κόρυς -υθος (= περικεφαλαία), τὴν κόρ-υν, ὦ κόρυ.

3) Τα βαρύτονα οδοντικόληκτα σε **-ων** (γεν. **-οντος**)

22-0012_1-88_18b.indd 118 15/09/2017 16:32

και -ας (γεν. -αντος), το οξύτονο τυραννὶς (-ίδος) και το περισπώμενο (ὁ καὶ) ἡ παῖς (από τὸ πάις, γεν. παιδὸς) σχηματίζουν την κλητ. του ενικού χωρίς κατάληξη (με αφαίρεση του οδοντ. χαρακτήρα): ὦ γέρον, ὦ γίγαν, ὦ Αἶαν, ὦ τυραννί, ὦ παῖ.

4) Τα ουδέτερα οδοντικόληκτα σε -μα (γεν. -ματος) είναι όλα ακατάληκτα: κτῆμα, σῶμα, στράτευμα (βλ. § 104, 2)· καταληκτικά είναι μόνο τα ουδέτ. φῶς (φῶτ-ς), γεν. φωτ-ός, δοτ. φωτ-ὶ κτλ. (πβ. § 145) και το ανώμαλο οὖς (οὖτ-ς), γεν. ὠτ-ὸς (βλ. § 145 και § 150, 12).

22-0012_1-88_18b.indd 119 15/09/2017 16:32

124. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΦΩΝΟΛΗΚΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Γ΄ ΚΛΙΣΗΣ

(που δείχνει ιδίως την ορθογραφία των λέξεων)

Α΄. ΑΡΣΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΘΗΛΥΚΑ

1. ΟΥΡΑΝΙΚΟΛΗΚΤΑ

(χαρακτ. κ)

ἡ αὖλαξ -ακος

ἡ γλαῦξ[1], γλαυκὸς

ἡ δράξ[2], δρᾰκὸς

ἡ ἔλιξ -ικος

ὁ Θρᾷξ[3] Θρᾳκὸς

ὁ θώραξ -ακος

ὁ κῆρυξ[4] -ῡκος

ἡ κλῖμαξ -ακος

ἡ κ'ῠλιξ[5] -ικος

ἡ λάρναξ[6] -ακος

ὁ μύρμηξ -ηκος

ὁ οἴαξ[7], οἴακος

ὁ πῖδαξ -ακος

ὁ πίναξ -ακος

ἡ πλάξ, πλᾰκὸς

ἡ σάρξ, σαρκὸς

ὁ φοῖνιξ -ῑκος

ὁ Φοῖνιξ[8] -ῑκος

ὁ φύλαξ -ᾰκος

ὁ χάλιξ -ῐκος

(χαρακτ. γ)

ὁ, ἡ αἴξ, αἰγὸς

ὁ λ'ᾰρυγξ -υγγος

ἡ λύγξ[9], λῠγγὸς

ἡ μάστιξ -ῑγος

ἡ ῥάξ[10], ῥᾱγὸς

ἡ σάλπιγξ -ιγγος

ἡ σῆραγξ[11] -ᾰγγος

ὁ στρόφιγξ[12] -ιγγος

ἡ σῦριγξ[13] -ῐγγος

ἡ Σφὶγξ -ῐγγὸς

ὁ τέττιξ -ῑγος

ἡ φάλαγξ -αγγος

ἡ φάραγξ -αγγος

ὁ Φρύξ, Φρῠγὸς

(χαρακτ. χ)

ὁ, ἡ βήξ, βηχὸς

ἡ διῶρυξ -ῠχος[14]

ἡ θρίξ, τρῐχὸς

22-0012_1-88_18b.indd 120 15/09/2017 16:32

Υποσημειώσεις: 1. Στους Αττικούς παίρνει περισπωμένη αντίθετα με τον κανόνα (§ 39, 1) από αναλογία προς τα συνηρημένα μονοσύλλαβα. – 2. όσο μπορεί να περιλάβει η παλάμη, χουφτιά. – 3. θηλ. ἡ Θρᾷσσα. – 4. κατά τους παλαιούς γραμματικούς το ι και το υ εμπρός από το ξ λογαριάζονται για τον τονισμό πάντοτε βραχύχρονα. Γι' αυτό ετόνιζαν κῆρυξ. Αλλά το υ εδώ είναι φύσει μακρόχρονο. – 5. ποτήρι. – 6. κιβώτιο, φέρετρο. – 7. η λαβή του τιμονιού, δοιάκι. – 8. κάτ. της Φοινίκης, θηλ. Φοίνισσα. – 9. λόξιγκας. – 10. ρώγα του σταφυλιού. – 11. κοιλότητα βράχου, σπηλιά. – 12. αρσ. και σπαν. θηλ. – 13. σωλήνας· μουσικό όργανο (ποιμενικό)· υπόγειο πέρασμα. – 14. μεταγεν. διώρυγος κτλ.

22-0012_1-88_18b.indd 121 15/09/2017 16:32

2. ΧΕΙΛΙΚΟΛΗΚΤΑ

(χαρακτ. π)

ὁ Αἰθίοψ[15] -οπος
ὁ γύψ, γῡπὸς
ὁ Κέκροψ -οπος
ὁ Κύκλωψ -ωπος
ὁ Πέλοψ -οπος
ὁ σκνὶψ -ῑπὸς

(χαρακτ. β)

ὁ λίψ[16], λῐβὸς
ἡ φλέψ, φλεβὸς
ὁ χάλυψ -ῠβος

3. ΟΔΟΝΤΙΚΟΛΗΚΤΑ

(χαρακτ. τ)

-ης –ητος
ἡ ἐσθὴς -ῆτος
ὁ θής[17], θητὸς
ὁ Κρής[18], Κρητὸς
ὁ λέβης -ητος
ὁ τάπης -ητος
ὁ Χάρης -ητος

-ότης -ότητος
ἡ δεξιότης -ητος
ἡ πιστότης -ητος
ἡ ποιότης κ.ά.

-ύτης -ύτητος
ἡ βαρύτης -ητος
ἡ βραδύτης -ητος
Ατ. βραδυτὴς -ῆτος
ἡ βραχύτης -ητος
ἡ ταχύτης -ητος
Ατ. ταχυτὴς -ῆτος
ἡ τραχύτης -ητος κ.ά.

-ις -ιτος
ἡ χ'ἄρις -ιτος

---

15. κάτ. της Αιθιοπίας, θηλ. Αἰθιοπὶς και η Αἰθίοψ – 16. λίβας, ΝΔ άνεμος – 17. πολίτης της τέταρτης τάξης στην αρχαία Αθήνα, μισθωτός εργάτης· θηλ. ἡ θῆσσα. – 18. θηλ. ἡ Κρῆσσα.

22-0012_1-88_18b.indd 122 15/09/2017 16:32

-ως -ωτος
ὁ ἱδρὼς -ῶτος
ὁ γέλως -ωτος
ὁ ἔρως -ωτος

-ας -αντος
βλ. § 122, δ

-ων -οντος
βλ. § 122, ε

-ῶν -ῶντος
βλ. § 122, ε

(χαρακτ. δ)

-ὰς -άδος
ἡ ἀγελὰς -άδος
ἡ Ἑλλὰς -άδος
ἡ λαμπὰς -άδος
ἡ Παλλὰς -άδος
ἡ τετρὰς -άδος
ἡ τριὰς -άδος κτλ.

-ις -ιδος
ἡ αὖλις[19] -ῐδος
ἡ ἔρις -ῐδος
ἡ ἶρις[20] -ῐδος
ἡ Ἶσις[21] -ῐδος
ὁ Πάρις -ῐδος

-ὶς -ίδος
ἡ ἀσπὶς -'ῐδος
ἡ Αὐλὶς -'ῐδος
ἡ βαθμὶς -'ῐδος
ἡ βλεφαρὶς -'ῐδος
ἡ βολὶς -'ῐδος
ἡ Ἑλληνὶς -'ῐδος
ἡ ἐλπὶς -'ῐδος
ἡ θυρὶς -'ῐδος
ἡ κεραμὶς -'ῐδος
ἡ κορωνὶς -'ῐδος
ἡ τυραννὶς -'ῐδος

---

19. κατασκήνωση, κατάλυμα· από αυτό και το ἔπαυλις (από το προσηγορικό αὖλις έγινε και το κύρ. όν. ἡ Αὐλίς· πβ. § 441, β). – 20. ουράνιο τόξο· και κύρ. όν. ἡ Ἶρις, αγγελιοφόρος των θεών. – 21. αιγυπτιακή θεότητα.

22-0012_1-88_18b.indd 123 15/09/2017 16:32

ἡ ψαλὶς -΄ἴδος κ.ά.

-ὶς -ῖδος
ἡ ἀψὶς -ῖδος
ἡ βαλβὶς -ῖδος
ἡ κηλὶς -ῖδος
ἡ κνημὶς -ῖδος
ἡ κρηπὶς -ῖδος
ἡ νησὶς -ῖδος
ἡ σφραγὶς -ῖδος
ἡ χειρὶς -ῖδος
ἡ ψηφὶς -ῖδος

-ὺς -ύδος
ἡ χλαμὺς -ύδος

(χαρακτ. θ)

-ης -ηθος
ἡ Πάρνης -ηθος

-υς -υθος
ἡ κόρυς[22] -ὕθος

-ινς -ινθος
ἡ ἔλμινς[23] -ινθος
ἡ πείρινς[24] -ινθος

-υνς -υνθος
ἡ Τίρυνς -υνθος

---

22. περικεφαλαία. – 23. σκουλήκι των εντέρων. – 24. τετράγωνος χώρος πάνω στην άμαξα, όπου τοποθετούσαν τα πράγματα που ήθελαν να μεταφέρουν.

22-0012_1-88_18b.indd 124 15/09/2017 16:32

Β΄. ΟΥΔΕΤΕΡΑ (οδοντικόληκτα)

(σε -μα, γεν. -ματος)

ἅλμα	κλῆμα[25]	νᾶμα	σχ'ῖσμα	χύμα
ἅρμα	κλίμα[26]	νῆμα	τ'ἄγμα	
ἆσθμα	κρᾶμα	πλάσμα	φ'ἄσμα	
ᾆσμα	κρίμα	πλῦμα	φρ'ἄγμα	
δρᾶμα	κῦμα	πρᾶγμα	φῦμα[27]	
θῦμα	μεῖγμα	πτ'ὕσμα	χ'ἄσμα	
κλάσμα	(ή μίγμα)	στ'ῖγμα	χρῖσμα	

(σε -μμα[28], γεν. -μματος)

ἄλειμμα	κόμμα
ἄμμα[29]	ὄμμα
βάμμα	ῥάμμα
βλέμμα	σκάμμα
γράμμα	στέμμα
θρέμμα	στρέμμα
κάλυμμα	τρῖμμα

25. κλάδος από αμπέλι. – 26. (από το ρ. κλίνω) κλίση ή κατωφέρεια εδάφους· η γεωγραφική θέση ενός τόπου. – 27. βλάστημα. – 28. ουδέτερα σε -μμα παράγονται από ρήματα με χαρακτήρα χειλικό (π, β, φ). – 29. (από το ρ. ἅπτω) δέσιμο, κόμπος, θηλιά.

22-0012_1-88_18b.indd 125 15/09/2017 16:32

2. Ημιφωνόληκτα

125. Τα ημιφωνόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά κατά το χαρακτήρα είναι:

α) **ενρινόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα ν)[1]

β) **υγρόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα λ, ρ)

γ) **σιγμόληκτα** (δηλ. με χαρακτήρα σ).

---

1. Τριτόκλιτα με χαρακτήρα **μ** δεν υπάρχουν.

126. Ι. Ενρινόληκτα (χαρακτ. ν)

α) Μονόθεμα: καταληκτικά σε -ις (γεν. -ῖνος) και ακατάληκτα σε -αν (γεν. -ᾶνος), -ην (γεν. -ηνος) και -ων (γεν. -ωνος)

(θ. ἀκτιν-)

Ενικός αριθμός

ον.	ἡ	ἀκτὶς
γεν.	τῆς	ἀκτῖν-**ος**
δοτ.	τῇ	ἀκτῖν-**ι**
αιτ.	τὴν	ἀκτῖν-**α**
κλ.	(ὦ)	ἀκτὶς

22-0012_1-88_18b.indd 126 15/09/2017 16:32

Πληθυντικός αριθμός

ον.	αἱ	ἀκτῖν-**ες**
γεν.	τῶν	ἀκτίν-**ων**
δοτ.	ταῖς	ἀκτῖ-**σι(ν)**
αιτ.	τὰς	ἀκτῖν-**ας**
κλ.	(ὦ)	ἀκτῖν-**ες**

	(θ. Τιταν-)	(θ. Ἑλλην-)	(θ. χειμων-)
	Ενικός αριθμός		
ὁ	Τιτὰν	Ἕλλην	χειμὼν
τοῦ	Τιτᾶν-ος	Ἕλλην-ος	χειμῶν-ος
τῷ	Τιτᾶν-ι	Ἕλλην-ι	χειμῶν-ι
τὸν	Τιτᾶν-α	Ἕλλην-α	χειμῶν-α
(ὦ)	Τιτὰν	Ἕλλην	χειμὼν
	Πληθυντικός αριθμός		
οἱ	Τιτᾶν-ες	Ἕλλην-ες	χειμῶν-ες
τῶν	Τιτάν-ων	Ἑλλήν-ων	χειμών-ων
τοῖς	Τιτᾶ-σι(ν)	Ἕλλη-σι(ν)	χειμῶ-σι(ν)
τοὺς	Τιτᾶν-ας	Ἕλληνας	χειμῶν-ας
(ὦ)	Τιτᾶν-ες	Ἕλλην-ες	χειμῶν-ες

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ)	ἀκτῖν-**ε**	Τιτᾶν-ε	Ἕλλην-ε	χειμῶν-ε
γεν., δοτ. τοῖν	ἀκτίν-**οιν**	Τιτάν-οιν	Ἑλλήν-οιν	χειμών-οιν

(βλ. πίν. § 132)

22-0012_1-88_18b.indd 127 15/09/2017 16:32

β) Διπλόθεμα: ακατάληκτα σε -ην (γεν. -ενος) και -ων (γεν. -ονος)

		(θ. ποιμην-, ποιμεν-)	(θ. ἡγεμων-, ἡγεμον-)	(θ. γειτων-, γειτον-)
		Ενικός αριθμός		
ον.	ὁ	ποιμὴν	ἡγεμὼν	γείτων
γεν.	τοῦ	ποιμέν-ος	ἡγεμόν-ος	γείτον-ος
δοτ.	τῷ	ποιμέν-ι	ἡγεμόν-ι	γείτον-ι
αιτ.	τὸν	ποιμέν-α	ἡγεμόν-α	γείτον-α
κλ.	(ὦ)	ποιμὴν	ἡγεμὼν	γεῖτον
		Πληθυντικός αριθμός		
ον.	οἱ	ποιμέν-ες	ἡγεμόν-ες	γείτον-ες
γεν.	τῶν	ποιμέν-ων	ἡγεμόν-ων	γειτόν-ων
δοτ.	τοῖς	ποιμέ-σι(ν)	ἡγεμό-σι(ν)	γείτο-σι(ν)
αιτ.	τοὺς	ποιμέν-ας	ἡγεμόν-ας	γείτον-ας
κλ.	(ὦ)	ποιμέν-ες	ἡγεμόν-ες	γείτον-ες
		Δυϊκός αριθμός		
ον., αιτ. τώ, κλ.		(ὦ) ποιμέν-ε	ἡγεμόν-ε	γείτον-ε
γεν., δοτ.		τοῖν ποιμέν-οιν	ἡγεμόν-οιν	γειτόν-οιν

(Βλ. πίν. § 132)

22-0012_1-88_18b.indd 128 15/09/2017 16:32

127. ΙΙ. Υγρόληκτα (χαρακτ. λ, ρ)

α) Μονόθεμα: ακατάληκτα σε -ηρ (γεν. -ηρος), -ωρ (γεν. -ωρος) και ουδέτερα σε -αρ (γεν. -αρος)

		(θ. κλητηρ-)	(θ. ἰχωρ-)		(θ. νεκταρ-)
		Ενικός αριθμός			
ον.	ὁ	κλητὴρ	ἰχὼρ[1]	τὸ	νέκταρ[2]
γεν.	τοῦ	κλητῆρ-ος	ἰχῶρ-ος	τοῦ	νέκταρ-ος
δοτ.	τῷ	κλητῆρ-ι	ἰχῶρ-ι	τῷ	νέκταρ-ι
αιτ.	τὸν	κλητῆρ-α	ἰχῶρ-α	τὸ	νέκταρ
κλ.	(ὦ)	κλητὴρ	ἰχὼρ	(ὦ)	νέκταρ
		Πληθυντικός αριθμός			
ον.	οἱ	κλητῆρ-ες	ἰχῶρ-ες		
γεν.	τῶν	κλητήρ-ων	ἰχώρ-ων		
δοτ.	τοῖς	κλητῆρ-σι(ν)	ἰχῶρ-σι(ν)		
αιτ.	τοὺς	κλητῆρ-ας	ἰχῶρ-ας		
κλ.	(ὦ)	κλητῆρ-ες	ἰχῶρ-ες		

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ.	(ὦ) κλητῆρ-ε	ἰχῶρ-ε
γεν., δοτ.	τοῖν κλητήρ-οιν	ἰχώρ-οιν

22-0012_1-88_18b.indd 129 15/09/2017 16:32

β) Διπλόθεμα: ακατάληκτα σε -ὴρ (γεν. -έρος) και -ωρ (γεν. -ορος)

	(θ. ἀθηρ-, ἀθερ-) (θ. ῥητωρ-, ῥητορ-)		(θ. ἀθηρ-, ἀθερ-) (θ. ῥητωρ-, ῥητορ-)	
	Ενικός αριθμός		**Πληθυντικός αριθμός**	
ον.	ὁ ἀθὴρ	ῥήτωρ	οἱ ἀθέρ-ες	ῥήτορ-ες
γεν.	τοῦ ἀθέρ-ος	ῥήτορ-ος	τῶν ἀθέρ-ων	ῥητόρ-ων
δοτ.	τῷ ἀθέρ-ι	ῥήτορ-ι	τοῖς ἀθέρ-σι(ν)	ῥήτορ-σι(ν)
αιτ.	τὸν ἀθέρ-α	ῥήτορ-α	τοὺς ἀθέρ-ας	ῥήτορ-ας
κλ.	(ὦ) ἀθὴρ	ῥῆτορ	(ὦ) ἀθέρ-ες	ῥήτορ-ες

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ.	(ὦ) ἀθέρ-ε,	ῥήτορ-ε
γεν., δοτ.	τοῖν ἀθέρ-οιν,	ῥητόρ-οιν.

Κατά το όνομα ὁ ἀθὴρ (= η λεπτότατη άκρη στα στάχυα, αθέρας) κλίνονται τα ονόματα ὁ ἀὴρ και ὁ αἰθήρ, εύχρηστα μόνο στον ενικό (βλ. § 83, 1, β).

Παρατηρήσεις στα ενρινόληκτα και υγρόληκτα της γ΄ κλίσης

128. 1) Τα φωνήεντα ι και α εμπρός από το χαρακτήρα ν των ονομάτων σε -ις (γεν. -ινος) και -αν (γεν.

22-0012_1-88_18b.indd 130 15/09/2017 16:32

-ανος) είναι μακρόχρονα: τῆς ἀκτῖν-ος, τῆς Σαλαμῖν-ος· τοῦ Τιτᾶν-ος, τοῦ πελεκᾶν-ος.

2) Τα ενρινόληκτα και υγρόληκτα της γ΄ κλίσης σχηματίζουν κανονικά την κλητ. του ενικού όμοια με την ονομαστική του ενικού: ἡ ἀκτὶς – ὦ ἀκτίς· ὁ Τιτὰν – ὦ Τιτάν· ὁ Ἕλλην – ὦ Ἕλλην· ὁ ἡγεμὼν – ὦ ἡγεμών· ὁ ποιμὴν – ὦ ποιμήν· ὁ ἰχὼρ – ὦ ἰχώρ.

Αλλά τα βαρύτονα διπλόθεμα σε -ων (γεν. -ονος) και -ωρ (γεν. -ορος) σχηματίζουν την κλητ. του ενικού όμοια με το αδύνατο θέμα: ὁ γείτων – ὦ γεῖτον· ὁ δαίμων – ὦ δαῖμον· ὁ Ἰάσων – ὦ Ἰᾶσον· ὁ ῥήτωρ – ὦ ῥῆτορ **(βλ. § 105).**

3) Ο χαρακτήρας λ και ρ εμπρός από το σίγμα της κατάληξης παραμένει, ενώ ο χαρακτήρας ν εμπρός από αυτό αποβάλλεται (χωρίς αντέκταση του προηγούμενου τυχόν βραχύχρονου φωνήεντος): ὁ ἅλ-ς, τοῖς ἁλ-σί, (ὁ ῥήτωρ) τοῖς ῥήτορ-σι· αλλά: ἡ (ἀκτὶν-ς) ἀκτίς, ταῖς (ἀκτῖν-σι) ἀκτῖσι· τοῖς (ἡγεμόν-σι) ἡγεμόσι **(βλ. § 64, 4).**

γ) Συγκοπτόμενα διπλόθεμα: ακατάληκτα σε -ηρ (γεν. -ρος)

129. Από τα υγρόληκτα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης τα διπλόθεμα ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, ἡ θυγάτηρ, ἡ γαστὴρ (= κοιλιά), ἡ Δημήτηρ **και** ὁ ἀνὴρ **συγκόπτουν (δηλ. αποβάλλουν) σε ορισμένες πτώσεις το ε του αδύνατου θέματος και γι' αυτό λέγονται συγκοπτόμενα (πβ. § 62, 1).**

22-0012_1-88_18b.indd 131 15/09/2017 16:32

Παραδείγματα

		(θ. πατηρ-, πατερ-)	(θ. ἀνηρ-, ἀνερ-)
		Ενικός αριθμός	
ον.	ὁ	πατὴρ	ἀνὴρ
γεν.	τοῦ	**πατρ**-ὸς	**ἀνδρ**-ὸς
δοτ.	τῷ	**πατρ**-ὶ	**ἀνδρ**-ὶ
αιτ.	τὸν	πατέρ-α	**ἄνδρ**-α
κλ.	(ὦ)	πάτερ	ἄνερ
		Πληθυντικός αριθμός	
ον.	οἱ	πατέρ-ες	**ἄνδρ**-ες
γεν.	τῶν	πατέρ-ων	**ἀνδρ**-ῶν
δοτ.	τοῖς	**πατρ-ά-σι(ν)**	**ἀνδρ-ά-σι(ν)**
αιτ.	τοὺς	πατέρ-ας	**ἄνδρ**-ας
κλ.	(ὦ)	πατέρ-ες	**ἄνδρ**-ες

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ)	πατέρ-ε, **ἄνδρ**-ε
γεν., δοτ. τοῖν	πατέρ-οιν, **ἀνδρ**-οῖν

22-0012_1-88_18b.indd 132 15/09/2017 16:32

(θ. Δημητηρ-, Δημητερ-)

	Ενικός αριθμός	
ον.	ἡ	Δημήτηρ
γεν.	τῆς	Δήμητ**ρ**-ος
δοτ.	τῇ	Δήμητ**ρ**-ι
αιτ.	τὴν	Δήμητ**ρ**-α
κλ.	(ὦ)	Δήμητερ

Παρατηρήσεις

130. Από τα συγκοπτόμενα υγρόληκτα της γ΄ κλίσης:

1) Τα ονόμ. ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, ἡ θυγάτηρ και ἡ γαστὴρ συγκόπτουν, δηλ. χάνουν το ε του θέματος στη γεν. και δοτ. του ενικού και στη δοτ. του πληθυντικού· το όνομα ἡ Δημήτηρ στις πλάγιες πτώσεις του ενικού, και το όνομα ὁ ἀνὴρ στις πλάγιες πτώσεις του ενικού και σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού και του δυϊκού, στις οποίες εμπρός από το χαρακτήρα αναπτύσσεται το σύμφωνο δ για να διευκολυνθεί η προφορά (θ. ἀνερ-, ἀνρ-, ἀνδρ-)· πβ. § 65, 2·

2) τα ονόματα πατήρ, μήτηρ, θυγάτηρ και γαστὴρ στη γεν. και δοτ. του ενικού τονίζονται στη λήγουσα (πατρός, πατρὶ - μητρός, μητρὶ κτλ.)· το όνομα ἀνὴρ τονίζεται στη λήγουσα στη γενική και δοτ. του ενικού και του δυϊκού και στη γεν. του πληθ. (ἀνδρός, ἀνδρὶ - ἀνδροῖν - ἀνδρῶν)· το όνομα Δημήτηρ τονίζεται στην προπαραλήγουσα σε όλες τις πτώσεις του ενικού, εκτός από την ονομαστική.

22-0012_1-88_18b.indd 133 15/09/2017 16:32

131. Τα συγκοπτόμενα ονόματα:

1) σχηματίζουν την κλητ. του ενικού όμοια με το αδύνατο θέμα και τονίζονται σ' αυτήν επάνω στην αρχική συλλαβή: ὦ πάτερ, ὦ θύγατερ, ὦ Δήμητερ κτλ.· μόνο το όνομα γαστὴρ σχηματίζει την κλητ. του ενικού όμοια με την ονομαστική: ὦ γαστήρ·

2) στη δοτ. του πληθ. ανάμεσα από το συγκομμένο θέμα και την κατάληξη, για να διευκολυνθεί η προφορά, παίρνουν ένα βραχύχρονο α που τονίζεται: πατρ-ά-σι(ν), ἀνδρ-ά-σι(ν)· πβ. § 62, 2.

22-0012_1-88_18b.indd 134 15/09/2017 16:32

132. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΝΡΙΝΟΛΗΚΤΩΝ ΚΑΙ ΥΓΡΟΛΗΚΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Γ΄ ΚΛΙΣΗΣ

(που δείχνει ιδίως την ορθογραφία των λέξεων)

1. ΕΝΡΙΝΟΛΗΚΤΑ

-ὰν -ανος

ὁ μεγιστὰν -ᾶνος
(έτσι και: ὁ παιάν,
πελεκάν, Τιτάν,
Αἰνιάν, Ἀκαρνάν,
Ἀλκμάν, Εὐρυτάν**),**
ὁ Πάν, του Πανὸς **κ.ά.**

-ὶς -ινος

ἡ ἀκτὶς -ῖνος
(έτσι: ὁ δελφίς,
ἡ ὠδίς[1], Ἐλευσίς,
Σαλαμὶς **κ.ά.),**
ἡ ῥίς, τῆς ῥῑνός,
ὁ (ἡ) θίς[2], θῑνός,
ἡ ἵς[3], τῆς ἰνός,
πλ. αἱ ἶνες **κ.ά.**

-ην -ηνος

ὁ Ἕλλην -ηνος
ὁ δοθιὴν[4] -ῆνος
(έτσι και: ὁ κηφήν,
ὁ λειχήν[5], ὁ πυρήν,
ὁ σωλήν, ἡ σειρήν[6]**),**
ὁ μήν, μηνὸς

Υποσημειώσεις: 1. (ποιητ.) πόνος του τοκετού (συνηθ. πληθ. ὠδῖνες). – 2. (ποιητ.) σωρός· σωρός από άμμο· ακτή. – 3. νεύρο, λεπτό νήμα, δύναμη. – 4. μικρό εξάνθημα. – 5. λειχήνα· βρύο που φυτρώνει πάνω σε δέντρα, πέτρες κτλ.· εξάνθημα στην επιδερμίδα. – 6. γοητεία ωραίων λόγων· ως κύρ. όν. Σειρήν, θαλασσινή θεότητα που γοητεύει με τη φωνή της τους ναυτικούς.

22-0012_1-88_18b.indd 135 15/09/2017 16:32

(έτσι και: ὁ σπλήν,
ὁ σφήν, ὁ (ἡ) χὴν κ.ά.).

-ὴν -ενος

ὁ αὐχήν[7] -ένος
(έτσι και: ὁ λιμήν,
ὁ πυθμήν, ὁ ὑμήν[8] κ.ά
ἡ φρήν[9], φρενὸς κ.ά.)

-ων -ωνος

α) τα περιεκτικά

ὁ ἀνθὼν -ῶνος
ὁ ἀνδρὼν -ῶνος
γυναικὼν -ῶνος
(έτσι και: ὁ δαφνών,
δενδρών, ἐλαιών,
νυμφών, ξενών,
ὀρνιθών, παρθενὼν[10] κ.ά.)

β) τα μεγεθυντικά

ὁ γάστρων[11] -ωνος
ὁ γνάθων[12] -ωνος
ὁ χείλων[13] -ωνος κ.ά.

γ) τα κύρια ονόματα

Ἀπόλλων -ωνος
Ποσειδῶν -ῶνος
Ἀγάθων -ωνος
(έτσι και: Δάμων,
Δευκαλίων, Δίων,
Ζήνων, Ἱέρων, Κίμων,
Κλέων, Κόνων,
Κρίτων, Κύλων,
Μέτων, Πλάτων,
Σόλων, Φαίδων,
Χάρων, Χίλων, Χίρων,
Ὡρίων, [Νέρων,
Τρύφων] κ.ά.).

---

7. τράχηλος. – 8. λεπτό δέρμα, μεμβράνη. – 9. το διάφραγμα ανάμεσα στο θώρακα και την κοιλιά· τα γύρω από την καρδιά μέρη· καρδιά, νους. – 10. μέρος του σπιτιού, όπου έμεναν οι παρθένες· ως κύρ. όν. Παρθενών, ναός στην Ακρόπολη της Αθήνας. – 11. κοιλαράς. – 12. (από το όν. ἡ γνάθος = σαγόνι) εκείνος που έχει φουσκωμένα σαγόνια ή φουσκωμένα μάγουλα. – 13. εκείνος που έχει μεγάλα χείλια.

22-0012_1-88_18b.indd 136 15/09/2017 16:32

δ) ονόμ. αρχ. μηνών

Γαμηλιὼν -ῶνος,
(έτσι και:
Ἀνθεστηριών,
Ἐλαφηβολιών,
Μουνιχιών,
Θαργηλιών,
Σκιροφοριών,
Ἑκατομβαιών,
Μεταγειτνιών,
Βοηδρομιών,
Πυανοψιών,
Μαιμακτηριών,
Ποσειδεών).

ε) τόπων και πόλεων

Αὐλὼν -ῶνος
Ἑλικὼν -ῶνος
(έτσι και: ἡ Καλυδών,
ὁ Κιθαιρών,
ἡ (ὁ) Κολοφών,
ὁ Μαραθών,
ἡ Σιδών, ἡ Σικυών),
Κρότων -ωνος κ.ά.

ζ) εθνικά παροξύτονα

ὁ Λάκων -ωνος
ὁ Ἴων -ωνος κ.ά.

ζ) προσηγορ. παροξύτ.

ὁ δόλων[14] -ωνος
ὁ δρόμων[15] -ωνος
(έτσι και: ὁ κλύδων[16],
ὁ κώδων, ὁ (ἡ) μήκων[17]
ὁ πάρων[18], ὁ ῥώθων,
ὁ σάπων, ὁ σίφων,
[ὁ ἄμβων]).

η) προσηγορ. οξύτ.

ὁ κλών, κλωνὸς
ὁ ἀγὼν -ῶνος
ὁ ἀγκὼν -ῶνος
(έτσι και: ὁ αἰών,

---

14. μικρό πανί της πλώρης στα ιστιοφόρα· μαχαίρι ή σπαθάκι κρυμμένο μέσα σε ραβδί, στιλέτο. – 15. ελαφρό πλοιάριο. – 16. κύμα, κλυδωνισμός. – 17. παπαρούνα. – 18. πλοιάριο.

22-0012_1-88_18b.indd 137 15/09/2017 16:32

βουβών, κοιτών, κολοφών[19], λειμών, τελαμών[20], χειμών, χιτὼν κ.ά.).

θ) προσηγ. περισπώμ.

ὁ τυφῶν[21] -ῶνος (από το τυφάων).

-ων -ονος

α) οξύτ. θηλυκά

ἡ ἀηδὼν -όνος (έτσι και: ἡ ἀλγηδών, ἀλκυών, εἰκών, Καρχηδών, σιαγών, σινδών, τερηδών[22] Χαλκηδών, χελιδών, χιὼν κ.ά.).

β) οξύτ. αρσενικά

ὁ (ἡ) ἀλεκτρυὼν[23] -όνος, ὁ ἡγεμὼν -όνος (έτσι και: ὁ κανών, κηδεμών, Μακεδών, Στρυμών, (συν)δαιτυμών κ.ά.).

γ) παροξύτ. αρσενικά

ὁ ἄξων -ονος (έτσι και: Ἁλιάκμων, βραχίων, γείτων, γνώμων, δαίμων,

---

19. το ακρότατο σημείο ενός πράγματος, ως κύρ. όν. Κολοφὼν (-ῶνος), πόλη της Ιωνίας στη Μ. Ασία. – 20. πλατύ κορδόνι, λουρί δερμάτινο· ως κυρ. όν. Τελαμὼν (-ῶνος), γιος του Αιακού και πατέρας του Αίαντα. – 21. θύελλα, ανεμοστρόβιλος (και κατά την αττ. β΄ κλίση: ὁ τυφῶς, τοῦ τυφῶ)· ως κύρ. όν. ὁ Τυφῶν (-ῶνος), γίγαντας, πατέρας των ανέμων. – 22. σκουλήκι που τρώει τα ξύλα· σαράκι· πάθηση των δοντιών. – 23. (αρσ.) πετεινός, (θηλ. όρνιθα).

22-0012_1-88_18b.indd 138 15/09/2017 16:32

Ἰ'ᾱσων, κίων[24],
πνεύμων, τέκτων[25],
Ἀγαμέμνων,
Ἀριστογείτων κ.ά.).

2. ΥΓΡΟΛΗΚΤΑ

-ὴρ -ηρος

ὁ θήρ[26], θηρὸς
ὁ ἀροτὴρ[27] -ῆρος
ὁ ζωστὴρ -ῆρος
(έτσι και: ὁ κρατήρ,
λαμπτήρ, λουτήρ,
νιπτήρ, στατήρ,
στρωτήρ, σπινθήρ κ.ά.),
σωτήρ -ῆρος
(κλ. ὦ σῶτερ).

-ὴρ -έρος

ὁ ἀὴρ -έρος
(έτσι και: ὁ ἀθήρ,
αἰθήρ, ἀστήρ - δοτ. πλ.
ἀστράσι κ.ά.).

-ωρ -ωρος

ὁ φώρ[28], φωρὸς
ὁ ἰχὼρ[29] -ῶρος
ὁ πέλωρ[30] -ωρος
(μεταγ. Βίκτωρ,
πραίτωρ κ.ά.).

-ωρ -ορος

ὁ αὐτοκράτωρ -ορος
(έτσι και: ὁ κοσμήτωρ,
πράκτωρ, προγάστωρ,
Ἕκτωρ κ.ά.)
(μεταγ. και νεότ.:
ἐκλέκτωρ,
παντοκράτωρ κ.ά.).

---

24. κολόνα. – 25. ξυλουργός, μαραγκός. – 26. θηρίο. – 27. αυτός που οργώνει· ως επίθ. βοῦς ἀροτὴρ = βόδι που το μεταχειρίζονται για το όργωμα.28. κλέφτης. – 29. το αίμα που ρέει στις φλέβες των θεών. – 30. πελώριο ον, τέρας.

22-0012_1-88_18b.indd 139 15/09/2017 16:32

-ὰρ -αρὸς

ὁ Κάρ[31], Κᾱρὸς
(πλ. οἱ Κᾶρες).

-εὶρ -ειρὸς

ὁ φθείρ[32], φθειρὸς
(δοτ. πλ. τοῖς φθειρσί),
ἡ χείρ, χειρὸς
(δοτ. πλ. ταῖς χερσί,
βλ. § 150, 19).

---

31. κάτοικος της Καρίας. – 32. ψείρα.

22-0012_1-88_18b.indd 140 15/09/2017 16:32

III. Σιγμόληκτα (χαρακτήρας σ)

133. α) Αρσενικά ακατάληκτα σε -ης (γεν. -ους) ή -κλῆς (γεν. -κλέους)

(θ. Σωκρατεσ-, Περικλεεσ-)

Ενικός αριθμός

ον.	ὁ	Σωκράτ**ης**	Περικλ**ῆς**
γεν.	τοῦ	Σωκράτ**ους**	Περικλ**έους**
δοτ.	τῷ	Σωκράτ**ει**	Περικλ**εῖ**
αιτ.	τὸν	Σωκράτ**η**	Περικλ**έα**
κλ.	(ὦ)	Σώκρατες	Περίκλ**εις**

Πληθυντικός αριθμός

ον.	οἱ	Σωκράται	Περικλ**εῖς**
γεν.	τῶν	Σωκρατῶν	Περικλέων
δοτ.	τοῖς	Σωκράταις	
αιτ.	τοὺς	Σωκράτας	Περικλεῖς
κλ.	(ὦ)	Σωκράται	Περικλεῖς

22-0012_1-88_18b.indd 141 15/09/2017 16:32

Κατά το Σωκράτης κλίνονται: Ἀριστομένης, Ἀριστοτέλης, Ἀριστοφάνης, Δημοσθένης, Διογένης, Διομήδης, Ἱπποκράτης, Ἰσοκράτης, Ἰφικράτης, Πολυκράτης, Πολυνείκης, Πραξιτέλης - Ἀστυάγης, Τισσαφέρνης, Κυαξάρης **κ.ά. Κατά το Περικλῆς κλίνονται:** Ἀγαθοκλῆς, Ἡρακλῆς, Θεμιστοκλῆς, Ἱεροκλῆς, Προκλῆς, Σοφοκλῆς **κ.ά.**

Παρατηρήσεις

134. Τα αρσενικά σιγμόληκτα σε -ης (γεν. -ους) και -κλῆς (γεν. -κλέους) είναι όλα κύρια ονόματα και:

1) έχουν θέμα σε -εσ: Σωκρατεσ-, Περικλεεσ-·

2) στην ονομαστική του ενικού δεν παίρνουν κατάληξη και εκτείνουν το βραχύχρονο φωνήεν ε του θέματος σε η: Σωκράτης, Περικλέης, **και με συναίρεση** Περικλῆς·

3) στις πλάγιες πτώσεις του ενικού αποβάλλουν το χαρακτήρα σ ανάμεσα στα δύο φωνήεντα (βλ. § 64, 1) και έπειτα συναιρούν τα δύο αυτά φωνήεντα: τοῦ Σωκράτεσ-ος, Σωκράτε-ος, Σωκράτους· τῷ Σωκράτεσ-ι, Σωκράτε-ι, Σωκράτει· τὸν Σωκράτεσ-α, Σωκράτε-α, Σωκράτη· τοῦ Περικλέεσ-ος, Περικλέε-ος, Περικλέους· τῷ Περικλέεσ-ι, Περικλέε-ι, Περικλέει **(και με δεύτερη συναίρεση=)** Περικλεῖ· τὸν Περικλέεσ-α, Περικλέε-ᾱ, Περικλέᾱ **και σπάν.** Περικλῆ·

4) στην κλητ. του ενικού δεν παίρνουν κατάληξη και ανεβάζουν τον τόνο: ὦ Σώκρατες, ὦ Περίκλεις **(με συναίρεση από το** Περίκλεες**)**·

22-0012_1-88_18b.indd 142 15/09/2017 16:32

5) όσα λήγουν σε -κλῆς συναιρούν το ε της συλλαβής κλε-, όταν ύστερα από αυτό ακολουθεί η ή ε ή ει: (Περικλέης) Περικλῆς, (Περίκλεες) Περίκλεις, (Περικλέει) Περικλεῖ·

6) κανονικά έχουν μόνο ενικό αριθμό· όταν όμως χρησιμοποιούνται στον πληθ. σχηματίζονται τα σε -ης (γεν. -ους) κατά την α΄ κλίση (οἱ Σωκράται κτλ.) και τα σε -κλῆς (γεν. -κλέους) **κατά την γ΄ κλίση** (οἱ Περικλέ-ες = Περικλεῖς κτλ.).

135. β) θηλυκά ακατάληκτα σε -ὼς (γεν. -οῦς)

(θ. αἰδωσ-, αἰδοσ-)

Ενικός αριθμός

ον.	ἡ	(ισχυρό θ. αἰδωσ-)	αἰδὼς	
γεν.	τῆς	(αδύνατο θ. αἰδόσ-ος, αἰδό-ος)	**αἰδοῦς**	(πβ. § 134, 3)
δοτ.	τῇ	(αδύνατο θ. αἰδόσ-ι, αἰδό-ϊ)	**αἰδοῖ**	
αιτ.	τὴν	(αδύνατο θ. αἰδόσ-α, αἰδό-α)	**αἰδῶ**	
κλ.	(ὦ)	(ισχυρό θ. αἰδωσ-)	αἰδὼς	

Κατά το όνομα ἡ αἰδὼς (= ντροπή) κλίνεται και το ποιητ. ἡ ἠὼς (= αυγή) και ως κύρ. όν. ἡ Ἠὼς (= θεά της αυγής). Αυτά έχουν μόνο ενικό. Πβ. και §§ 118-119.

22-0012_1-88_18b.indd 143 15/09/2017 16:32

136. γ) Ουδέτερα ακατάληκτα σε -ος (γεν. -ους)

(θ. βελοσ- βελεσ- και ἐδαφοσ-, ἐδαφεσ-)

Ενικός αριθμός

ον.	τὸ	βέλ**ος**	ἔδαφος
γεν.	τοῦ	βέλ**ους**	ἐδάφους
δοτ.	τῷ	βέλ**ει**	ἐδάφει
αιτ.	τὸ	βέλ**ος**	ἔδαφος
κλ.	(ὦ)	βέλ**ος**	ἔδαφος

Πληθυντικός αριθμός

ον.	τὰ	βέλ**η**	ἐδάφη
γεν.	τῶν	βελ**ῶν**	ἐδαφῶν
δοτ.	τοῖς	βέλε**σι(ν)**	ἐδάφεσι(ν)
αιτ.	τὰ	βέλ**η**	ἐδάφη
κλ.	(ὦ)	βέλ**η**	ἐδάφη

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ. (ὦ) βέλ**ει**, ἐδάφει – γεν., δοτ. τοῖν βελ**οῖν**, ἐδαφοῖν

22-0012_1-88_18b.indd 144 15/09/2017 16:32

Κατά το βέλος κλίνονται πολλά δισύλλαβα: ἔθνος, εὖρος (= πλάτος), ζεῦγος, ἦθος, κέρδος, ξίφος, πλῆθος, σκεῦος, τέλος κ.ά. (βλ. πίν. § 138), καθώς και το κύρ. όν. τὰ Τέμπη στον πληθυντικό.

Κατά το ἔδαφος κλίνονται τα τρισύλλαβα: μέγεθος, στέλεχος, τέμενος (επίσημος ή ιερός χώρος, ναός), τέναγος (= άβαθα νερά, βάλτος) κ.ά.

Παρατηρήσεις

137. Τα ουδέτερα σιγμόληκτα σε -ος (γεν. -ους):

1) έχουν αρχικό θέμα σε -εσ: βελεσ-, ἐδαφεσ-·

2) σχηματίζουν την ονομαστ., αιτιατική και κλητ. του ενικού χωρίς κατάληξη, αλλά στις πτώσεις αυτές το φωνήεν ε που είναι πριν από το χαρακτήρα το τρέπουν σε -ο: βελεσ- = βέλος, ἐδαφεσ- = ἔδαφος·

3) με το αρχικό θέμα σε -εσ σχηματίζουν τη γεν. και δοτ. του ενικού και όλες τις πτώσεις του πληθυντ. και δυϊκού· αποβάλλουν όμως σ' αυτές το χαρακτήρα σ ανάμεσα στα δύο φωνήεντα και έπειτα συναιρούν τα φωνήεντα αυτά, δηλ. το ε+ο σε ου (βέλε-ος = βέλους), το ε+ι σε ει (τῷ βέλε-ι = βέλει), το ε+ε σε ει (δυϊκ. τὼ βέλε-ε = βέλει), το ε+οι σε οι (δυϊκ. τοῖν βελέ-οιν = βελοῖν), το ε+ω σε ω (τῶν βελέων = βελῶν) και το ε+α κανονικά σε η (τὰ βέλε-α = βέλη)· αν όμως πριν από το ε προηγείται άλλο ε, τότε συναιρούν το ε+α σε ᾱ: τὰ χρέε-α = χρέᾱ, τὰ κλέε-α = κλέᾱ· βλ. § 64, 1.

22-0012_1-88_18b.indd 145 15/09/2017 16:32

4) στη δοτ. πληθ. όπου βρίσκονται δύο σ (βέλεσ-σι) τα απλοποιούν σε ένα: βέλεσι.

138. ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΙΓΜΟΛΗΚΤΩΝ ΟΥΔΕΤΕΡΩΝ ΤΗΣ Γ΄ ΚΛΙΣΗΣ

(που δείχνει ιδίως την ορθογραφία των λέξεων)

τὸ ἄγος[1]	(ᾰ)	ἴχνος	(ῐ)	μῖσος	(ῑ)
ἄλσος	(ᾰ)	κῆτος[4]		νεῖκος[8]	
βάθος	(ᾰ)	κράτος	(ᾰ)	ξίφος	(ῐ)
βάρος	(ᾰ)	κρύος[5]	(ῠ)	πάθος	(ᾰ)
βρῖθος[2]	(ῑ)	κῦδος[6]	(ῡ)	πάχος	(ᾰ)
δάσος	(ᾰ)	κῦρος	(ῡ)	πλάτος	(ᾰ)
θάρρος[3]	(ᾰ)	κύτος[7]	(ῠ)	πνῖγος[9]	(ῑ)
θάρσος[3]	(ᾰ)	λάθος	(ᾰ)	ῥάκος	(ᾰ)
θράσος[3]	(ᾰ)	λίπος	(ῐ)	ῥῖγος	(ῑ)

Υποσημειώσεις: 1. κατάρα, μίασμα. – 2. βάρος. – 3. η λ. θάρσος με αφομοίωση του σ: θάρρος = θάρρος, τόλμη· με μετάθεση του α: θράσος (βλ. § 62, 3) = θρασύτητα, αυθάδεια. – 4. γενική ονομασία των μεγάλων ψαριών ή θαλασσινών τεράτων. – 5. παγερό κρύο. – 6. δόξα, φήμη. – 7. το κοίλο μέρος (πλοίου, σκεύους, σώματος κτλ.). – 8. φιλονικία, αγώνας. – 9. Η υπερβολική ζέστη.

22-0012_1-88_18b.indd 146 15/09/2017 16:32

σκάφος	(ᾰ)	τάχος	(ᾰ)	φῦκος[11]	(ῡ)
σκῦτος[10]	(ῡ)	τεῖχος		ψῦχος	(ῡ)
στῖφος	(ῐ)	τεῦχος			
σφρίγος	(ῐ)	ὕψος			

139. δ) Ουδέτερα ακατάληκτα σε -ας (γεν. -ως ή -ατος)

		(θ. κρεασ-)		(θ. περασ-, περατ-)
		Ενικός αριθμός		
ον.	τὸ	(θ. κρεασ-)	κρέας	πέρας
γεν.	τοῦ	(κρέασ-ος, κρέα-ος)	κρέ**ως**	πέρατ-ος
δοτ.	τῷ	(κρέασ-ι, κρέα-ϊ)	κρέᾳ	πέρατ-ι
αιτ.	τὸ	(θ. κρεασ-)	κρέας	πέρας
κλ.	(ὦ)	(θ. κρεασ-)	κρέας	πέρας
		Πληθυντικός αριθμός		
ον.	τὰ	(κρέασ-α, κρέα-α)	κρέ**ᾱ**	πέρατ-α
γεν.	τῶν	(κρεάσ-ων, κρεά-ων	κρε**ῶν**	περάτ-ων
δοτ.	τοῖς	(κρέασ-σι)	κρέα-**σι(ν)**	πέρα-σι(ν)
αιτ.	τὰ	(κρέασ-α, κρέα-α)	κρέ**ᾱ**	πέρατ-α
κλ.	(ὦ)	(κρέασ-α, κρέα-α)	κρέ**ᾱ**	πέρατ-α

10. δέρμα κατεργασμένο. – 11. πληθ. τὰ φύκη = φύκια.

22-0012_1-88_18b.indd 147 15/09/2017 16:32

Δυϊκός αριθμός

ον., αιτ. τώ, κλ.	(ῶ)	(κρέασ-ε, κρέα-ε)	κρέᾱ πέρατ-ε
γεν., δοτ.	τοῖν	(κρεάσ-οιν, κρεά-οιν)	κρε**οῖν** περάτ-οιν

Παρατηρήσεις

140. Σιγμόληκτα ουδέτερα σε -ας είναι έξι: κρέας, γέρας (= βραβείο), γῆρας, πέρας, τέρας, κέρας. Από αυτά:

1) μόνο τα ονόμ. κρέας, γέρας, γῆρας έχουν θέμα παντού καθαρά σιγμόληκτο σε -ασ· αυτά αποβάλλουν το σ ανάμεσα σε δύο φωνήεντα και έπειτα συναιρούν τα δύο αυτά φωνήεντα: τοῦ (κρέασ-ος, κρέα-ος) κρέως· τῷ (κρέασ-ι, κρέα-ϊ) κρέᾳ κτλ. (βλ. § 64, 1, πβ. § 134, 3 και § 137, 3 και 4).

2) το όνομα πέρας σχηματίζει την ονομ., αιτ. και κλητ. του ενικού από σιγμόληκτο θέμα σε -ας, χωρίς κατάληξη, και τις άλλες πτώσεις από θέμα σε -ατ, ως οδοντικόληκτο: τοῦ πέρατ-ος, τῷ πέρατ-ι, τὰ πέρατ-α, τῶν περάτ-ων κτλ. (όπως τὸ σῶμα, τοῦ σώματ-ος κτλ.)·

3) το όνομα τέρας σχηματίζει τον ενικό κατά το πέρας: τὸ τέρας, τοῦ τέρατ-ος κτλ.

4) το όνομα κέρας σε όλους τους αριθμούς και το όνομα τέρας στον πληθυντικό και δυϊκό σχηματίζονται και κατά τους δύο τρόπους, δηλ. και ως σιγμόληκτα (κατά το κρέας) και ως οδοντικόληκτα (κατά το πέρας):

22-0012_1-88_18b.indd 148 15/09/2017 16:32

τὸ κέρας, τοῦ κέρως και κέρατος, τῷ κέρα και κέρατι κτλ. - πληθ. τὰ κέρα και κέρατ-α, τῶν κερῶν και κεράτ-ων κτλ. - δυϊκός τὼ κέρα και κέρατ-ε, τοῖν κεροῖν και κεράτ-οιν· (τὸ τέρας) πληθ. τὰ τέρα και τέρατ-α κτλ. – δυϊκός τὼ τέρα και τέρατ-ε, τοῖν τεροῖν και τεράτ-οιν·

5) το όνομα γῆρας έχει μόνο ενικό αριθμό (§ 83, 1, β).

141. ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Γ΄ ΚΛΙΣΗΣ

Αρσενικά και θηλυκά

	Ενικός	Πληθυντ.	Δυϊκός
ον.	-ς ή –	-ες	-ε
γεν.	-ος (ή -ως)	-ων	-οιν
δοτ.	-ι	-σι(ν)	-οιν
αιτ.	-ᾰ ή ν	-ᾰς ή -ς (-νς)	-ε
κλ.	-ς ή –	-ες	-ε

Ουδέτερα

	Ενικός	Πληθυντ.	Δυϊκός
ον.	–	-ᾰ	-ε
γεν.	-ος (ή-ως)	-ων	-οιν
δοτ.	-ι	-σι(ν)	-οιν
αιτ.	–	-ᾰ	-ε
κλ.	–	-ᾰ	-ε

22-0012_1-88_18b.indd 149 15/09/2017 16:32

Παρατηρήσεις στις καταλήξεις των ονομάτων της γ΄ κλίσης

142. Από τα ονόματα της γ΄ κλίσης:

1) τα αρσενικά και τα θηλυκά έχουν σε όλες τις πτώσεις τις ίδιες καταλήξεις·

2) τα ουδέτερα διαφέρουν από τα αρσενικά και θηλυκά στην ονομ., αιτ. και κλητ. του ενικού και του πληθυντικού (πβ. και § 97).

143. Το ι και το α στη λήγουσα των ονομάτων της γ΄ κλίσης είναι βραχύχρονα: ἡ γνῶσις, τὴν γνῶσιν, τῷ ἀγῶνι, τοῖς ἀγῶσι – τὸν ἀγῶνα, τοὺς ἀγῶνας, τὸ γῆρας (αλλά: τὰ κρέᾱ και κρέᾰ).

Ο τονισμός των ονομάτων της γ΄ κλίσης

144. Παίρνουν περισπωμένη αντίθετα με τον κανόνα (§ 39, 1), αν και δεν προκύπτουν από συναίρεση:

α) οι μονοσύλλαβοι τύποι της ονομ., αιτιατ. και κλητ. που έχουν χαρακτήρα ι, υ (ου, αυ): ὁ κῖς, τὸν κῖν, ὦ κῖ, τοὺς κῖς - ἡ δρῦς, τὴν δρῦν, ὦ δρῦ, τὰς δρῦς (πβ. § 110, 3) - ὁ βοῦς, τὸν βοῦν, ὦ βοῦ, τοὺς βοῦς - ἡ γραῦς, τὴν γραῦν, ὦ γραῦ (πβ. § 115)·

β) η αιτιατική πληθ. των ονομ. σε -ὺς (γεν. -ύος), αν τονίζεται στη λήγουσα: τοὺς ἰχθῦς (πβ. § 110, 3)·

γ) η ονομ., αιτ. και κλητ. του ενικού των ουδετέρων πῦρ και οὖς·

22-0012_1-88_18b.indd 150 15/09/2017 16:32

δ) η ονομ. και κλητ. του ενικού του θηλ. ἡ γλαῦξ (= κουκουβάγια)·

ε) η κλητ. του ενικού των ονομ. σε -εύς: ὦ βασιλεῦ (§ 115, 2).

145. Τα μονοσύλλαβα ονόμ. της γ΄ κλίσης στη γεν. και δοτ. όλων των αριθμών τονίζονται στη λήγουσα (αντίθετα με τον κανόνα §39, 3): ἡ φλόξ, τῆς φλογός, τῇ φλογὶ - τῶν φλογῶν, ταῖς φλοξὶ - τοῖν φλογοῖν. Εξαιρούνται τα μονοσύλλαβα ἡ δᾲς (= λαμπάδα), ὁ θὼς (= τσακάλι), τὸ οὖς, ὁ παῖς, ὁ Τρὼς και τὸ φῶς που τονίζονται στη γεν. πληθ. στην παραλήγουσα: τῶν δᾴδων, τῶν θώων, τῶν ὤτων, τῶν παίδων, τῶν Τρώων, τῶν φώτων.

22-0012_1-88_18b.indd 151 15/09/2017 16:32

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

Σελ.

Συντομογραφίες 5
Εισαγωγή 10
1. Λόγος. Προφορικός και γραπτός λόγος 10
2. Γενικές φωνητικές έννοιες 10
3. Γλώσσα και διάλεκτοι 13
4. Γραμματική 14

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

1ο Κεφ. Φθόγγοι και Γράμματα

1. Φθόγγοι. Γράμματα. Διαίρεση φθόγγων και γραμμάτων 16
2. Διαίρεση φωνηέντων 17
3. Διαίρεση συμφώνων 19
4. Πίνακας των Συμφώνων 21
5. Δίφθογγοι 22

2ο Κεφ. Λέξεις και Συλλαβές

1. Λέξη. Γράμματα της λέξης 23
2. Συλλαβή 23
3. Συλλαβισμός 25

22-0012_1-88_18b.indd 153 15/09/2017 16:32

3ο Κεφ. Τόνοι, πνεύματα, στίξη

Α΄ Οι τόνοι και ο τονισμός..... 27
1. Τόνοι 27
2. Ονομασία των λέξεων από τον τόνο τους 27
3. Τονισμός. Γενικοί κανόνες τονισμού 28
4. Ειδικοί κανόνες τονισμού 29
5. Άτονες λέξεις 31
6. Εγκλιτικές λέξεις. Έγκλιση του τόνου 31

Β΄. Τα πνεύματα και η χρήση τους..... 34
1. Πνεύματα 34
2. Λέξεις με ψιλή και λέξεις με δασεία 34
3. Θέση του τόνου και του πνεύματος 36

Γ΄. Άλλα σημεία στο γραπτό λόγο
1. Βοηθητικά ορθογραφικά σημεία 37
2. Σημεία της στίξης 38

4ο Κεφ. Φθογγικά Πάθη

Α΄ Πάθη φωνηέντων και διφθόγγων 41
1. Χασμωδία. Πάθη φωνηέντων και διφθόγγων για την αποφυγή της χασμωδίας..... 41
2. Άλλα πάθη των φωνηέντων 46

Β΄. Πάθη συμφώνων..... 48
α) Αποβολή συμφώνων 49
β) Ανάπτυξη συμφώνων 51
γ) Μετάθεση του j (επένθεση)..... 52

22-0012_1-88_18b.indd 154 15/09/2017 16:32

δ) Ένωση ή συγχώνευση συμφώνων..... 52
ε) Αφομοίωση συμφώνων 54
ζ) Ανομοίωση συμφώνων 55
η) Τροπή συμφώνων..... 57
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας με τα σπουδαιότερα πάθη των συμφώνων

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΟ

5ο Κεφ. Μέρη του λόγου. Διαίρεση και στοιχεία των μερών του λόγου

1. Μέρη του λόγου. Κλιτά και άκλιτα. Τύποι. Κατάληξη, θέμα, χαρακτήρας 65
2. Πτωτικά. Παρεπόμενα των πτωτικών 67

6ο Κεφ. Το άρθρο

Το άρθρο. Η κλίση του 68

7ο Κεφ. Γενικά για τα ουσιαστικά

1. Ορισμός και διαίρεση των ουσιαστικών 69
2. Γένος των ουσιαστικών..... 70
3. Αριθμός των ουσιαστικών..... 71
4. Κλίση των ουσιαστικών 72

22-0012_1-88_18b.indd 155 15/09/2017 16:32

8ο Κεφ. Α' κλίση των ουσιαστικών

1. Πρωτόκλιτα ασυναίρετα ουσ. 74
Καταλήξεις των ουσιαστικών της α΄ κλίσης 78
Πίνακας ασυναίρ. ουσ. α΄ κλ. 80
2. Πρωτόκλιτα συνηρημένα ουσ. 84

9ο Κεφ. Β' κλίση των ουσιαστικών

1. Δευτερόκλιτα ασυναίρετα ουσιαστικά 87
Καταλήξεις των ουσ. της β΄ κλ. 89
Πίνακας ασυναίρ. ουσ. β΄ κλ. 90
2. Δευτερόκλιτα συνηρημένα ουσ. 92
3. Αττική δεύτερη κλίση 95

10ο Κεφ. Γ' κλίση των ουσιαστικών

Γενικά για τα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης.
Διαίρεση των τριτόκλιτων ουσιαστικών 97
Α΄ Φωνηεντόληκτα ουσ. της γ΄ κλίσης 99
Β΄ Συμφωνόληκτα ουσ. της γ΄ κλίσης 110
1. Αφωνόληκτα 110
Πίνακας αφωνόλ. ουσ. γ΄ κλ. 120
2. Ημιφωνόληκτα 126
Πίνακας ενρινόλ. και υγρόλ. ουσ. γ΄ κλ. 135
Πίνακας σιγμόλ. ουσ. γ΄ κλ. 146
Καταλήξεις των ουσιαστικών της γ΄ κλίσης 149
Ο τονισμός των ονομ. της γ΄ κλίσης 150

22-0012_1-88_18b.indd 156 15/09/2017 16:32

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.